

tijdschrift voor

16

CRIMINOLOGIE

2

jaargang 33

1991

Taboes en clichés

**Allochtone jongeren en
criminaliteit**

91/16

ouda Quint bv, Arnhem

tijdschrift voor Criminologie

Redactie

A.C. Berghuis; G.J.N. Bruinsma; H.G. van de Bunt; H.J. Franke

Adviesraad

E. Blankenburg; J.J.M. van Dijk; S. Faber; R.W. Jongman; P. Kapteyn; J. van Kerckvoorde; P. van Reenen; O. Wiegman

Redactieadres

H.J. Franke, Criminologisch Instituut 'Bonger', Universiteit van Amsterdam, Kloveniersburgwal 72, 1012 CZ Amsterdam (tel. 020-5253928)

Kopij opsturen in vijfvoud aan het redactieadres. Maximale lengte 20 bladzijden van 500 woorden incl. noten.

Het artikel dient vergezeld te gaan van een Engelse summary.

Recensie-exemplaren

Uitsluitend zenden aan: G.J.N. Bruinsma, Faculteit Bestuurskunde, Universiteit Twente, Postbus 217, 7500 AE Enschede.

Uitgever

Gouda Quint BV (S. Gouda Quint/D. Brouwer en Zoon) Postbus 1148, 6801 MK Arnhem. (tel. 085-454762)

Vormgeving basis lay-out

Bert Arts bNO

Advertentie-exploitatie

Wolters Kluwer Rechtswetenschappen BV, Postbus 23, 7400 GA Deventer. Tel. 05700-47061/Fax 05700-34740

Lid Ned. Organisatie van Tijdschrift Uitgevers

Redactioneel

Van nature zijn wetenschappers nieuwsgierig. Badinerend zou je kunnen spreken van gluurders die hun abjecte neiging hebben gesublimeerd tot een sociaal aanvaardbare wijze van sleutelgatloeren. Het is begrijpelijk dat door anderen opgeworpen barrières om het blikveld van onderzoek te verenigen a priori wordt bekritiseerd – het stellen van grenzen van het onderzoekbare is moeilijk te aanvaarden. Degenen die hen dergelijke grenzen stellen worden makkelijk beticht van moralisme en conservatisme, zeker sinds de jaren zestig toen het doorbreken van taboes welhaast doel op zichzelf was. Stelde Renate Rubenstein enkele jaren geleden in haar Huizinga-rede niet openheid in meningsuiting gelijk met vooruitstrevend, en geneigheid tot censureren met conservatief? En ligt in het fundamentele recht van de vrijheid van het koesteren, het uiten, het ontvangen en doorgeven van meningen (art. 10 Europees Verdrag), ook als dat denkbeelden betreft die krenkend zijn voor de staat of een bevolkingsdeel (Europees Hof), niet een welhaast absolute onderzoeksvrijheid besloten?

Maar dit artikel van het Europees Verdrag kent ook een lid met beperkingen op het grondrecht, één daarvan betreft de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen. Er kan dus sprake zijn van een ánder gewichtig algemeen belang, waarvoor dat van de informatie- en onderzoeksvrijheid moet wijken. Het zou naïef en eenzijdig zijn de norm van de onderzoeksvrijheid te verabsoluteren. Taboes die terreinen van ononderzoekbaarheid aanduiden, komen niet uit de lucht vallen en hebben een functie. Immers, taboes kunnen berusten op een honorabel moreel oordeel, op smaak en ze kunnen dienen om bepaalde groepen te beschermen. Het is niet vanzelfsprekend een teken van vooruitgang als een taboe wordt doorbroken. Wanneer, zoals in dit themanummer wordt behandeld, een taboe ten aanzien van allochtone minderheidsgroepen verdwijnt, zal uitdrukkelijk in het oog moeten worden gehouden welke functie dat taboe had. In dit geval lijkt dat vooral een bescherming tegen mogelijke discriminatoire maatregelen te zijn. Het is van belang te onderkennen dat, met het toenemen van de vrijheid van wetenschappers om over (criminaliteits-)kenmerken van allochtonen te spreken, ook hun plichten en verantwoordelijkheden toenemen. Dat betekent niet dat bepaalde bevindingen als die onwelgevallig zijn in de eigen buitenwetenschappelijke beoordeling in een oprisping van zelfcensuur verzweven moeten worden. Eerder impliceert deze grotere vrijheid de verplichting zorgvuldig onderzoek te doen: meer nog dan normaal moet worden gewaakt voor snel onderzoek en snelle conclusies – die slechts tot 'verwetenschappelijke' clichés leiden. Als een dergelijk taboe wordt doorbroken, gaat het erom gevestigde mythen, die zich juist hebben kunnen vestigen dooreen gebrek aan feitelijke gegevens en betekenisvolle interpretatie daarvan, kritisch te onderzoeken.

A.C. Berghuis

Inleiding

Rond criminaliteitsproblemen onder allochtone jongeren heeft lange tijd een taboe geherrscht. Dat taboe gold niet zozeer het onderzoek op zichzelf. Er is in Nederland, zo blijkt uit het overzichtsartikel van Maas-de Waal, immers veel onderzoek gedaan naar criminaliteit onder etnische minderheden. Het taboe was vooral groot rond de conclusies en eventuele beleidsimplicaties van onderzoek. In wetenschappelijke publikaties, justitiële beleidsrapporten en in de media is daar verandering in gekomen. Dit themanummer over allochtone jongeren en criminaliteit haakt in op die ontwikkelingen en bevestigt haar tegelijkertijd.

Maas-de Waal signaleert in recente studies een tendens tot minder terughoudendheid om gevonden verschillen in criminaliteitscijfers tussen autochtone en allochtone jongeren toe te schrijven aan reële verschillen in crimineel gedrag. Er kan gezegd worden dat er verschil is en volgens sommigen moet dat ook gezegd. Dat geldt eveneens voor het onderzoek naar selectiviteit en discriminatie van politie en justitie. Hier constateert Maas-de Waal een verschuiving van het aantonen van discriminatie naar het zoeken van relevante criteria voor het maken van onderscheid.

Korte en Van Sluis pleiten voor onderkenning van bestaande verschillen. Ze verbinden daaraan een pleidooi voor een gedifferentieerde aanpak van jeugdige autochtone en allochtone overtredders. Politiefunctionarissen hebben, volgens de auteurs, zo hun eigen beeld van de jeugdige daders met wie ze inraking komen. Juist bij de politie bestaat behoefte aan meer systematisch onderzoek naar geregistreerde autochtone en allochtone daders. Korte en Van Sluis hebben de dossiers van het bureau Jeugdzaken van de Haagse politie bestudeerd en constateren verschillen tussen first-offenders en recidivisten, tussen jongens en meisjes en tussen etnische groepen. Marokkaanse jongens komen er ook in dit onderzoek als de meest problematische categorie uit, zij het niet in alle opzichten. Hun onderzoek laat zien dat criminaliteit nu ook weer niet uitsluitend een probleem van etnische jongeren is. Het gaat om een meer of minder sterke oververtegenwoordiging van bepaalde categorieën in de politiecijfers.

Een van de studies die Maas-de Waal aanvoert als voorbeeld van de tendens verschillen in criminaliteitscijfers te erkennen, is de dissertatie van Junger. Aan dit proefschrift wordt, evenals aan dat van Werdmölder, in dit themanummer regelmatig gerefereerd. Bruinsma wijdt er een uitvoerig besprekingsartikel aan. Volgens Junger is het verschil in geregistreerde criminaliteit reëel en niet te verklaren door de slechte sociale economische positie van etnische jongeren. De verklaring dient evenmin gezocht te worden in culturele verschillen. Doorslaggevend acht zij het verschil in sociale controle. De sociale controletheorie van Hirschi speelt de afgelopen jaren een belangrijke rol in publikaties over jeugdcriminaliteit en Junger past de theorie ook toe op jongens uit etnische minderheden. In haar bijdrage voor dit themanummer gaat zij in op de kwestie van mogelijke culturele vertekening, op de vraag of de invulling die Hirschi geeft aan begrippen als sociale controle

en bindingen algemeen toepasbaar is of uitsluitend refereert aan een 'white middle class' cultuur. Jungers antwoord is ondubbelzinnig: de sociale controle theorie is 'colour blind' en dus algemeen toepasbaar.

De stelligheid van Junger daagt, zoals uit verschillende bijdragen blijkt, uit tot nuancering.

In haar artikel over sociale controle in de Marokkaanse gezinscultuur waarschuwt Pels voor de al te gemakkelijke conclusie dat allochtone jongens meer (geregistreerde) criminaliteit plegen vanwege de geringere controle en toezicht die hun ouders uitoefenen. Volgens Pels ligt in de Marokkaanse gezinscultuur juist een sterke nadruk op (externe) sociale controle. Sociale controle is een belangrijker gedragsregulerend mechanisme dan het eigen geweten. Die controle berust niet alleen bij de ouders maar bij het gehele netwerk. Omdat jongeren daar zo aan gewend zijn, zijn ze stuurloos wanneer die externe controle op een meer Nederlandse leest geschoeid wordt, waarbij meer van hun zelfcontrole wordt verwacht. Iets waarop de socioloog Kapteyn in diverse publikaties eveneens heeft gewezen. Door hun, zeker vergeleken met Nederlanders, collectivistische oriëntatie, zijn deze jongeren ontvanke-lijker voor invloeden van leeftijdgenoten.

Van 't Hoff waarschuwt tegen een clichématige weergave van de opvattingen van Marokkaanse ouders over controle en toezicht op hun kinderen. Er is geen sprake van onwil of desinteresse, maar soms lukt het ouders eenvoudigweg niet effectief toezicht uit te oefenen. Verstoorde gezagsverhoudingen, met name die tussen vader en zoon, spelen hierin een belangrijke rol. Een verstoorde gezagsverhouding kan ertoe leiden dat de vader zijn handen aftrekt van zijn zoon. Maar problemen kunnen evengoed ontstaan doordat de bemoeienis van de vader heel groot is en een averechtse uitwerking heeft op de naar zelfstandigheid strevende zoon.

In de genoemde bijdragen spelen meisjes een bescheiden rol. Dat is niet verwonderlijk want dat doen zij ook in de criminaliteitstatistieken. Daarmee is natuurlijk niet gezegd dat allochtone meisjes nooit met de politie in aanraking komen. Zij komen dat wel en zelfs in toenemende mate; omdat ze verdacht worden van delinquent gedrag maar ook en vooral omdat ze wegelopen van huis. Voor allochtone jongens is geconstateerd dat wegelopen van huis maar al te vaak leidt tot verder gaande marginalisering. Brouwer vergelijkt Marokkaanse weglousters met Marokkaanse randgroepjongens. Meisjes genieten minder vrijheid dan jongens en wanneer zij wegelopen heeft dat al gauw verstrekken-der gevolgen, voor zowel henzelf als hun ouders. Zij lopen grote kans te marginaliseren, maar dat gebeurt niet per definitie. Er zijn meisjes die door weg te lopen hun doel – verder leren, zelf een huwelijks-partner kiezen, het verder brengen dan hun ouders – lijken te bereiken.

Werdmölder oppert een ongebruikelijke remedie tegen marginalisering. Hij plaatst kanttekeningen bij de gangbare veronderstelling dat rechtszekerheid een voorwaarde is voor succesvolle integratie. Marokkaanse jongens uit de 'tussengeneratie' verkeren tijdens de behandeling van hun verzoek om een vestigingsvergunning in onzekerheid. De angst door de vreemdelingen-politie het land uit te worden gezet, kan voor Marokkaanse randgroepjongens een belangrijke drijfveer zijn van delinquente activiteiten af te zien en naar

werk te gaan zoeken; een onbedoelde maar effectieve vorm van sociale controle.

Marokkaanse jongens komen in veel onderzoeksrapporten en beleidsnota's als de belangrijkste probleemgroep naar voren. Zij zijn een bron van zorg en krijgen veel aandacht. Die eenzijdige aandacht weerspiegelt zich in deze aflevering van het *Tijdschrift voor Criminologie*. De ondertitel 'Allochtonen jongeren en criminaliteit' is daardoor soms wat breed. Maar voor de bijdrage van De Leng en Hille is die noemer juist niet breed genoeg. Hun artikel gaat over de vraag naar selectiviteit in de rechtsgang. Zij spitsen hun onderzoek toe op de afdoening van winkeldiefstalzaken door de officier van justitie en hebben daartoe dossiers bestudeerd van meerderjarige mannen uit verschillende etnische groepen. Op het eerste gezicht lijken allochtonen er, zoals ook in ander onderzoek werd gevonden, minder goed vanaf te komen. Maar wanneer rekening gehouden wordt met relevante variabelen als recidive, verslaving of de waarde van het gestolen artikel, is, zo concluderen De Leng en Hille, geen sprake van selectiviteit op grond van etniciteit.

Criminaliteit onder etnische minderheden is een netelig onderwerp. Het veelvuldige gebruik van het woord taboe in vrijwel alle bijdragen wijst hierop. Sommigen zullen de relatieve openheid waarmee de problemen besproken worden misschien betreuren. Er kan immers een stigmatiserende werking op de betrokken groepen vanuit gaan. Voor anderen gaat de openheid mogelijk nog niet ver genoeg. De veelheid aan feiten, inzichten en opvattingen die in dit themanummer bij elkaar zijn gebracht, levert hopelijk een vruchtbare bijdrage aan de discussie.

Carolien Bouw

Wetenschappelijk onderzoek naar criminaliteit van allochtonen; een taboe doorbroken ?

C.J. Maas-de Waal

Eind 1988 ontstond een golf van publiciteit rond criminaliteit van Marokkaanse jongeren in de Amsterdamse binnenstad. Een notitie van onderzoeker Loef van de gemeente Amsterdam, die naar de pers was uitgelekt, gaf een dreigend beeld van de straatcriminaliteit in het stegengebied van het Amsterdamse centrum (Loef 1988). Deze criminaliteit zou voor een groot deel voor rekening van zo'n twee- à driehonderd Marokkaanse jongens komen. Zij zouden in benden zijn georganiseerd en zich onder dreiging van vuurwapens en messen, schuldigmaken aan het beroven van voorbijgangers. De groep zou jaarlijks voor het plegen van vele duizenden delicten verantwoordelijk zijn. Over de notitie ontstond grote beroering. Werdmölder (1989) heeft enkele maanden later, toen de gemoederen wat waren bedaard, een analyse van de reacties gemaakt. Hij stelt de vraag of er niet eerder sprake was van 'mediageweld' dan van feitelijke gewelddadigheden.

Mediageweld

Over de wijze waarop uit enkele incidenten een publiciteitsgolf kan ontstaan, is o.a. door Franke (1986a, 1986b) geschreven. Hij wijst op typisch journalistieke gebruiken als het 'focussen' op een onderwerp, het accentueren van de geweldscriminaliteit, het schetsen van een beeld door de ogen van de politie en het niet ingaan op de achtergronden. Franke gaf de 'opgeblazen' berichtgeving rond enkele geweldsincidenten in Noordhollandse badplaatsen als voorbeeld. De invloed van zo'n mediagolf kan ver strekken. Widdershoven (1986) heeft laten zien hoe de publiciteit uitwerkte op het verloop van de twee strafzaken naar aanleiding van deze incidenten; uit Amerikaans onderzoek zou blijken dat deze ook de rechtspraak niet ongemoeid laat¹.

Een vergelijking met dit zogenaamde kustgeweld gaat volgens Werdmölder echter niet op. Er is meer aan de hand en daarover is ook degelijk wetenschappelijk onderzoek beschikbaar. Hij wijst op de studie van Kaufmann en Verbrack (1986) en op eigen onderzoek dat het tot zijn spijt niet verder bracht dan de bureaula. Het taboe karakter van het onderwerp is hiervan volgens hem de oorzaak². Het beleid van de gemeente Amsterdam zou zich kenmerken door positieve berichtgeving en het toedekken van de problemen en de media zouden bewust of onbewust dit beleid volgen en ondersteunen. Met deze benadering zijn de minderheden volgens Werdmölder allerm minst gebaat.

De publikatie van de geheime notitie werkt als het ware als een boemerang. Het taboe wordt doorbroken met het risico dat de slinger naar de andere kant doorslaat. Werdmölder laat vervolgens zien dat waar onderzoeksrapporten er niet in slaagden invloed uit te oefenen, de notitie en de geëmotioneerde

reacties die er op volgden, de problemen rond de criminaliteit van buitenlandse jongeren bespreekbaar hebben gemaakt.

Het artikel 'Straatroof in Amsterdam' dat Loef in 1989 samen met Hoofdinspecteur Holla³ publiceert, vestigt de aandacht opnieuw op de criminaliteit van allochtonen. Straatrovers blijken bijna altijd van allochtone en/of niet-Nederlandse afkomst. Dit artikel gaat wel uitvoerig in op de achtergronden en bijzondere omstandigheden die een rol spelen bij de opkomst van het delict:

Een drietal historische en geografisch samenvallende factoren schiepen een ideaal klimaat. Een aanzienlijke groep problematische 'nieuwkomers', een gelijktijdig opgebloeide drugsscene, die zich bovendien vestigde in een qua structuur voor daders ideaal gebied met veel potentiële – en ook nog buitenlandse – slachtoffers.

De auteurs vinden het

dan ook geen gevaagde voorspelling dat straatroof in andere grote Nederlandse steden nooit een groot probleem zal worden.

In Amsterdam heeft het 'een eigen dynamiek' die van doen heeft met de aantrekkingskracht van de stad op steeds andere 'nieuwkomers'. Het aantal actieve straatrovers in het centrum zou niet moeten worden overdreven. Het zou gaan om 80 à 100 'bekende' gezichten. Uit de signaleringen van de politie wordt opgemaakt dat het in 51% van de gevallen gaat om kleurlingen, in 22% om Noordafrikanen, in 17% om blanken en 10% valt in de categorie overigen. De cijfers kunnen vertekeningen bevatten omdat ze op verklaringen van het slachtoffer zijn gebaseerd. Een schatting van het totaal aantal actieve daders in geheel Amsterdam overeen jaar is bij gebrek aan voldoende gegevens moeilijk te geven, maar ook dit aantal zou niet moeten worden overdreven. Bij een jaarlijks aantal van ruim tweeduizend delicten, zou het ten hoogste om tweehonderd actieve daders gaan.

Straatroof krijgt nadien de volle aandacht van de Amsterdamse politie. Het verschijnsel wordt omschreven als 'het met geweld of bedreiging wegnemen of afnemen van geld of goederen, gepleegd tegen personen die zich op de openbare weg bevinden met uitzondering van particuliere en professionele geld- en waardetransporten' (nu inclusief 'tasjesroof'). Er wordt jaarlijks over gerapporteerd. In 1988 komt men uit op 4145 gevallen, in 1989 op 5375 en in 1990 op een aantal van 4535, een daling met 15,6% t.a.v. 1989⁴.

De criminaliteit van allochtone jongeren krijgt bijzondere aandacht in de recente beleidsnota's van het ministerie van Justitie: 'Recht in beweging', en 'Justitiële jeugdbescherming: met recht in beweging'.

Ook in de serieuze pers blijft de 'etnische' criminaliteit niet langer onbesproken. Zo wordt bijvoorbeeld melding gemaakt van de criminaliteit van Antilliaanse jongens in de Bijlmermeer en in Rotterdam. In het laatste geval gaat het om een 'uitzonderlijke serie overvallen en berovingen' waarbij 'keihard en meedogenloos' wordt opgetreden en 'grof lichamelijk geweld' wordt gebruikt.

Het is interessant deze ontwikkelingen te confronteren met het beeld van de allochtone criminaliteit in wetenschappelijk onderzoek.

Hoe wordt de criminaliteit van etnische minderheden benaderd ?

Is er in onderzoek eveneens sprake van het doorbreken van een taboe ?

Onderzoek naar criminaliteit onder etnische minderheden vindt vanaf het begin van de jaren zeventig plaats. In de bespreking die hier volgt is een onderscheid gemaakt tussen de studies die zijn verricht voor 1989 en die daarna verschenen. De thema's zijn de criminaliteit van allochtonen en het optreden en beslissen van politie en justitie naar aanleiding daarvan.

Onderzoek in de periode 1971-1988

In 1971 constateren Buikhuisen en Timmerman in dit tijdschrift onder jonge Ambonezen een verhoudingsgewijs hoge en snel stijgende criminaliteit. Vier jaar later verschijnt de studie van Van Amersfoort en Biervliet (1975) naar de criminaliteit van Surinamers en Molukkers. De auteurs tonen zich bijzonder bewust van het 'gevoelig' karakter van het onderwerp. De criminaliteit zou licht als kenmerk van de betrokken bevolkingsgroep worden gezien, terwijl het om een randverschijnsel gaat. Dit soort vergelijkend onderzoek zou stigmatisering en discriminatie in de hand kunnen werken.

De inzet van Van Amersfoort en Biervliet is het bieden van een tegenwicht tegen ongecontroleerde uitspraken, die toch worden gedaan. De studie van de criminaliteit zou bovendien waardevolle inzichten bieden in de sociale positie van de etnische groepering en de ontwikkeling ervan in de tijd. In die richting zoeken Van Amersfoort en Biervliet ook een verklaring voor de criminaliteit van Molukse en Surinaamse jongeren: een complex van factoren dat samenhangt met hun ambivalente positie in de Nederlandse samenleving.

Gebruikmakend van officiële (veroordelings)cijfers⁵ constateren zij dat in het jaar 1972 2 % van de criminaliteit voor rekening van Molukkers kwam. Volgens de onderzoekers is het een geringe bijdrage en geen reden zich door deze minderheden bedreigd te voelen. De conclusie laat onverlet dat de cijfers eveneens uitwijzen dat de groep naar verhouding vaker voor misdrijven wordt veroordeeld dan autochtone jongeren. Minderjarige Molukse jongens zijn in de veroordelingen meer dan tienvoudig oververtegenwoordigd van de groep komt naar schatting jaarlijks 10 % met het strafrecht in aanraking (Van Praag, 1975). Van Praag ziet wel degelijk grond voor enige verontrusting. Nadrukkelijker dan Van Amersfoort en Biervliet gaat hij in op factoren die in de migrantencultuur zelf liggen en hij noemt enkele karakteristieken van de Molukse cultuur die deviantie bevorderend genoemd zouden kunnen worden.

De literatuurstudie van Maliepaard uit 1985 geeft een uitgebreid overzicht van Nederlands en buitenlands onderzoek naar het crimineel gedrag van allochtone jongeren dat in de periode daarna verschijnt. Hoewel Maliepaard

de bijzondere problemen van deze jongeren in de Westerse samenleving niet veronachtzaamt, acht hij deze niet van groot belang. Over de invloed van migratie op het gezin blijkt wel veel te worden gespeculeerd, maar uit onderzoek is er weinig over bekend.

De studie wijst uit dat goed onderbouwde uitspraken over het deviant gedrag bij jongeren uit etnische minderheidsgroepen moeilijk te doen zijn. Veel materiaal is onderling niet vergelijkbaar omdat er weinig rekening wordt gehouden met kenmerken als de leeftijdsopbouw van een groep en het type gepleegde delicten.

De oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de criminaliteitscijfers wordt geringer als deze kenmerken in het onderzoek zijn betrokken. In zijn verdere interpretatie van de oververtegenwoordiging is Maliepaard terughoudend. Volgens hem baseren auteurs zich te veel op weinig gefundeerd onderzoek. Ter compensatie van het materiaal zouden ze diepgaande beschouwingen geven over cultuurconflicten en achterstandssituaties van buitenlandse jongeren, die wel uit 'moeten' monden in delinquent gedrag. Maliepaard:

of bepaalde groepen werkelijk meer deviant gedrag vertonen omdat ze in een weinig kansrijke positie verkeren of dat binnen het justitiële apparaat een vorm van selectie plaatsvindt waardoor bepaalde groepen meer kans lopen in contact te komen met de politie blijft een open vraag. Veel meer onderzoek naar deviant gedrag van jongeren waarbij expliciet met beide gezichtspunten tegelijk rekening wordt gehouden is dan ook noodzakelijk.

Het empirisch materiaal bestaat voor een deel uit observatie-studies onder specifieke groepen. In deze studies is er wel belangstelling voor de cultuur, voor verschillen in normen en waarden en voor de wijze waarop marginalisering tot criminaliteit leidt (Buiks 1983; Wermölder 1986).

Daarnaast is er het kwantitatief empirisch onderzoek over het deviant gedrag op basis van de politieregistratie. Hierbij zou zich een bekend mechanisme kunnen voordoen: door vooroordeel en discriminatie bij de politie zouden er meer allochtonen worden aangehouden; bij meer aanhoudingen, worden meer delicten geconstateerd en wordt het vooroordeel bevestigd.

Uit diverse onderzoeken blijkt dat de houding van de politie van invloed is op de kans op aanhouding of arrestatie van allochtonen. Junger-Tas (1977) vindt dat de politie in verdachte situaties kleurlingen iets vaker aanhoudt.

Koppelaar, Winkelen en Van der Steen (1986) schrijven de oververtegenwoordiging van Surinaamse jongeren in de politieregistratie toe aan hun non-verbaal 'ritmisch' gedrag dat de agenten ten onrechte als verdacht beoordelen.

Van der Hoeven (1986) concludeert dat, hoewel het aantal politiecontacten bij allochtone jongeren veel hoger is dan bij autochtone jongeren, dit niet wil zeggen dat zij delinquenter zijn. Bij controle voor sociaal-economische factoren verdwijnt het verschil vrijwel. De lage maatschappelijke positie lijkt hem fundamenteel en niet de etnische herkomst.

In onderzoek naar de strafrechtspleging bij allochtone en autochtone verdachten gaat de aandacht vooral uit naar selectiviteit en discriminatie. Jongman en Schilt (1976) wijzen er op dat de rechter niet alleen een afweging

maakt van de ernst van het delict en de delictomstandigheden maar ook van de persoon van de dader en diens achtergronden. Hun conclusie is dat etniciteit kennelijk ook één van deze factoren is, wat volgens hen niet terecht is.

Van der Werff en Van der Zee-Nefkens (1978) onderzoeken waarom aan niet-Nederlanders zo veel vaker een onvoorwaardelijke gevangenisstraf wordt opgelegd dan aan Nederlanders. Doorzaken zouden niet op discriminatie zijn terug te voeren. Buitenlandse verdachten worden vaker bij verstek veroordeeld. Daarnaast worden ze voor een vergelijkbaar delict vaker in voorlopige hechtenis genomen. Het laatste constateren ook Berghuis en Tigges (1981). Bij buitenlandse verdachten wordt het 'vluchtgevaar' hoger ingeschaten ze hebben vaker geen vastewoon- of verblijfplaats in Nederland. Zoals bekend leidt het in voorlopige hechtenis nemen ertoe dat als sanctie veelal een vrijheidsstraf wordt opgelegd.

Een rol speelt tevens dat strafzaken tegen buitenlandse verdachten vaker worden geseponcerd. Volgens de onderzoekers is het groter aandeel onvoorwaardelijke gevangenisstraffen mede te verklaren uit de grotere ernst van de strafzaken. Bij buitenlandse verdachten dringt een zaak immers minder vaak tot de rechter door.

Het thema komt opnieuw aan de orde bij Timmerman, Bosma en Jongman (1986). Voor het delict eenvoudige diefstal onderzoeken zij de invloed van etnische herkomst op de straftoemeting. Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse en Turkse verdachten worden eerder tot een onvoorwaardelijke gevangenisstraf veroordeeld dan autochtone Nederlanders. Het effect treedt vooral op bij hen die voor het eerst met het strafrecht in aanraking komen. Hun onderzoek berust op CBS-gegevens uit de periode 1971-1979. Maas en Stuyling de Lange (1988), die gebruik maken van gegevens van het CBS uit 1985, vinden dat allochtone verdachten een grotere kans lopen voor een delict vervolgd te worden en een vrijheidsstraf opgelegd te krijgen. In beide onderzoeken gaat het niet meer over de brede categorie niet-Nederlanders, maar over allochtonen met een vaste woon- of verblijfplaats in Nederland. Uit het onderzoeksmateriaal is niet eenduidig aan te geven waar dit aan toe te schrijven. Het sepotpercentage ligt nu juist lager bij allochtone verdachten. De stelling dat strafzaken tegen etnische minderheden gemiddeld ernstiger zijn, is op grond van de sepotpercentages dus niet meer houdbaar.

In een latere literatuurstudie tenslotte, concludeert De Beer (1988) dat verschillende factoren een rol kunnen spelen bij de oververtegenwoordiging van etnische minderheden in de officiële cijfers. Hij noemt een mogelijk grotere kans op ontdekking en grotere 'zichtbaarheid' van de delicten gepleegd door daders uit lagere milieus, waartoe de etnische minderheden goeddeels behoren. Daarnaast is er wellicht een verschil in de bereidheid tot aangifte en leidt vooroordeel bij de politie tot een groter aantal aanhoudingen van allochtonen. Hij laat in dit geheel aan veronderstellingen weinig ruimte voor verschillen in criminaliteit en de achtergronden hiervan.

Niet alleen de meting van criminaliteit is overigens gevoelig voor methodische problemen, maar ook het onderzoek naar selectiviteit en discriminatie. Onderzoekers maken veelal gebruik van de zogenaamde Staten van Inlichtingen die slechts oppervlakkige delictgegevens en summiere persoonsgegevens bevatten en soms onvolledig ingevuld zijn. De recidive is niet op een geschikte wijze vast te stellen. Uitsluitend de algemene recidive is uit de Staten van Inlichtingen bekend; de specifieke recidive – de recidive voor eenzelfde delict – die voor de straftoemeting eerder van belang lijkt, ontbreekt. Ook de tijdsduur tussen de opeenvolgende delicten is onbekend. In z'n algemeenheid biedt het onderzoek weinig inzicht in de besluitvorming van de strafrechter.

Recente studies

Het gebrek aan informatie over aard en omvang van de criminaliteit is voor de ACOM (Adviescommissie Onderzoek Minderheden) reden aan tedringen op een empirisch onderzoek naar delinquent gedrag van allochtonen.

Junger (1990) die de studie uitvoert, baseert zich op drie representatieve steekproeven van Marokkaanse, Turkse en Surinaamse jongens in de leeftijd van 12-17 jaar en een groep Nederlandse jongens van vergelijkbare leeftijd en uit een zelfde woonbuurt. Hiermee wordt in belangrijke mate voor verschillen in de sociaal-economische status gecontroleerd. Over het delinquent gedrag is verschillende informatie verzameld: zelfrapportage van delinquentie aan de hand van interviews en gegevens uit de politieregistratie en uit de justitiële documentatie. De validiteit van de zelfrapportage-gegevens voor de vier groepen verschilt sterk. De gegevens zijn hierdoor voor een onderlinge vergelijking van de criminaliteit niet bruikbaar. Junger moet dan opnieuw een beroep doen op de gegevens van de politie, waarbij zij allereerst de mogelijkheid van selectiviteit en discriminatie uitgebreid bespreekt. In haar overzicht van onderzoek in Nederland en in het buitenland vindt zij nu geen aanwijzingen dat de politieregistratie een vertekend beeld geeft van de criminaliteit van etnische minderheden.

De geregistreerde politiecontacten laten zien dat allochtone jongens vaker met de politie in aanraking komen dan vergelijkbare Nederlandse jongens⁶. Naar aard en frequentie van de misdrijven verschillen de vier etnische groepen niet sterk en bij de vervolging door de Officier van Justitie bestaat de oververtegenwoordiging van allochtone jongens niet meer. Dit zou betekenen dat er wat de meer ernstige vormen van crimineel gedrag betreft geen verschillen zijn tussen de etnische groepen (Junger en Zeilstra 1989).

Vrijwel gelijktijdig met Jungers onderzoek verschijnt het vervolg-onderzoek van Werdmölder (1990) onder een Marokkaanse randgroep in Amsterdam waarin de criminele carrière nu uitgebreid wordt belicht. Als hij nagaat wat er na 4 jaar van de groep terecht is gekomen, is het beeld weinig hoopwekkend. Tweederde van de groep verkeert nog in een marginale positie, zonder werk, opleiding, en andere vaste bindingen. Slechts een gering aantal

heeft zich uit de randgroep los kunnen maken. Het slagen of falen hierin lijkt een onvoorspelbaar proces van toevalligheden en incidenten.

Daarnaast zijn er resultaten van twee experimentele projecten criminaliteitspreventie die in het bijzonder op allochtonen zijn gericht: het ene op Marokkaanse randgroepjongeren in Gouda, het andere op Marokkaanse jongeren met problemen en politiecontacten in Amersfoort⁷. Alvorens met de projecten van start te gaan, heeft men zich een beeld van de criminaliteit gevormd.

In het Amersfoortse project zijn gegevens gebruikt uit het bestand van de herkenningdienst en dat van de kinderpolitie (Gijtenbeek en Van 't Hoff 1990). Beide tonen een oververtegenwoordiging van Marokkaanse jongens. Ook het type misdrijven verschilt: bij Marokkaanse jongens betreft het vergeleken met Nederlandse jongens vaker gekwalificeerde diefstallen, bij Turkse jongens vaker eenvoudige diefstal. Minder vaak dan bij Nederlandse jongens gaat het bij beide groepen om vernieling of openlijke geweldpleging. Meer dan tweederde van de jongens uit het project verkeert niet in een problematische situatie.

Ook in het Goudse onderzoek zijn de Marokkaanse jongeren in de (mutatie)dossiers van de politie sterk oververtegenwoordigd en verschilt de aard van de delicten eveneens van die van Nederlandse jongeren (Terlouw en Susanne 1990).

In deze onderzoeken worden de gevonden verschillen niet meer uitgebreid gerelativeerd.

Het onderzoek naar selectiviteit en discriminatie is eveneens een andere richting ingeslagen. Stelden onderzoekers voorheen de vraag of er sprake was van discriminatie, nu wordt juist gezocht naar criteria voor het maken van onderscheid. De multiculturele samenleving omvat meer dan één gedragscode en het gelijkheidsprincipe zou zich in bepaalde gevallen moeten vertalen in een verschillende behandeling.

Zo stelt Bovenkerk (1990):

Er bestaat in Nederland weliswaar één statelijk (strafrechts)stelsel, in de kring der allochtone etnische groepen leven tot op zekere hoogte eigen opvattingen over goed en kwaad en ook over de vraag welke handelingen als misdaad moeten worden beschouwd en welken niet. Hier is ruimte voor onderhandeling en strijd over de reikwijdte van de Nederlandse culturele dominantie.

Het Nederlandse recht zou te weinig een weerspiegeling zijn van de multi-etnische samenleving⁸.

Wöstmann (1991) kiest deze benadering tot uitgangspunt in haar onderzoek in haar onderzoek naar het politicoptreden bij mishandeling van allochtone vrouwen. Zij stelt:

Discriminatie wordt meestal gedefinieerd als: het ongelijk behandelen van personen of groepen

op basis van kenmerken die in de gegeven situatie niet relevant moeten worden geacht. Onderscheid maken op relevante aspecten is dus geen discriminatie.

Het maken van onderscheid blijkt echter moeilijk te onderzoeken. Alle vragen die de onderzoekster aan de agenten voorlegt, worden vertaald in termen van discriminatie. Het stellen van de vragen op zichzelf wordt al als beschuldiging in die richting ervaren. Hoewel de agenten zeggen geen onderscheid te maken, betekent dit niet dat in praktijksituaties een verschil in benadering uitblijft. In allochtone gezinnen houdt men rekening met een standsverschil tussen man en vrouw, het slaan of mishandelen van allochtone vrouwen ziet men als bij de cultuur horend.

Een aantal tegenstrijdigheden is het resultaat terwijl het volgens Wöstmann juist zou moeten gaan om de vraag wanneer onderscheid op z'n plaats is. De agenten zouden weinig geïnteresseerd zijn in de achtergronden van het gedrag van allochtonen en in hun ervaringen en beleving van de situatie. Een praktische consequentie is dat weinig wordt ingegaan op oplossingen voor conflicten die allochtonen zelf aandragen, omdat ze buiten de bekende kaders vallen.

Een overeenkomstige vraagstelling valt te bedenken voor onderzoek naar de besluitvorming van de Officier van justitie en de rechter. Ook deze kent verschillende subjectieve momenten die bij de strafeis en -toemeting een rol spelen (Van Duyne en Verwoerd 1985).

Slotbeschouwing en conclusies

Het signaleren van een taboe op negatieve informatie over etnische minderheden is niet nieuw. Het verschijnsel werd in 1986 door Vuijsje uitgebreid aan de orde gesteld (Vuijsje, 1986). Een overdreven angst om racisme en discriminatie in de hand te werken, hebben er volgens hem toe geleid dat het vaststellen van verschillen tussen allochtonen en autochtonen op zichzelf al als laakbaar wordt beschouwd. Het uiten van kritiek op gedrag van allochtonen wordt nog minder toelaatbaar geacht. Het risico van racisme (Vuijsje spreekt van 'de racisme bacil') wordt als buitengewoon groot ervaren. Dit 'etnisch' taboe zou een typisch Nederlandse achtergrond hebben. Het zou moeten worden opgevat als een plaatsvervangend schuldgevoel van de naoorlogse generatie voor het tekortgeschoten verzet van hun ouders tegen de vervolging van Joodse medeburgers in de periode 1940-1945⁹.

Het taboe – de goede bedoelingen ten spijt – zou bijzonder nadelige effecten hebben. Het leidt volgens Vuijsje tot stereotypering van de allochtone bevolking als 'slachtoffers' en 'zielig' en van de autochtone bevolking als 'potentiële racisten'. Het gevolg is een omzichtige manier van omgaan met etnische minderheden waarbij conflicten uit de weg worden gegaan. De conflicten worden niet meer als oplosbaar, maar als 'uitingen van diepgewortelde tegenstellingen' opgevat. Inmiddels is het inzicht ontstaan dat dit geen goede basis voor een multiculturele samenleving is en het maatschappelijk isolement van allochtone gezinnen alleen maar bevordert¹⁰. Enkele

Waarom OH
in die
Vuijsje
toch, zit
want een
2009 in!

indicaties voor het laatste bieden ook de besproken onderzoeksprojecten in Amersfoort en Gouda. Uit het Amersfoortse project waarin tussen Marokkaanse jongens en hun ouders werd bemiddeld, blijkt bijvoorbeeld dat er bij de ouders over de gang van zaken bij een politiecontact maar weinig bekend is. Op hun beurt zijn de betrokken Nederlandse instellingen slecht geïnformeerd over de leefwereld van de Marokkaanse gezinnen. In het Goudse project zijn de jongeren weinig bekend met scholingsvereisten voor beroepen en dat leidt tot een onrealistische kijk op de eigen beroepsmogelijkheden.

Ook in kringen van minderheden zelf zijn kritische beschouwingen te horen over het eigen functioneren. Zo uit de Utrechtse imam in een artikel in het weekblad *Intermediair* openlijk kritiek op de wijze waarop de eerste generatie ouders de opvoeding van de kinderen heeft aangepakt¹¹. Ze zouden hun kinderen te weinig stimuleren om te studeren en staan met lege handen omdat ze zich nooit in de Nederlandse normen en waarden hebben verdiept.

In hetzelfde artikel kritiseert een vakbondsman van Turkse herkomst het paternalisme van het Nederlandse welzijnswerk dat het gedrag van allochtonen zelf nooit ter discussie stelde en altijd de schuld in de Nederlandse samenleving zocht.

Hoe verhouden deze ontwikkelingen zich nu tot het onderzoek?

Het algemene beeld dat uit het overzicht van het onderzoek naar voren komt, is niet dat van een taboe op onderzoek naar de criminaliteit van etnische minderheden. Daarvoor is er teveel onderzoek verricht. Voor zover er van een taboe gesproken kan worden, heeft dit betrekking op de interpretatie van het onderzoeksmateriaal. Uit de verschillende onderzoeken spreekt een grote terughoudendheid de officiële cijfers (die voor de etnische minderheden veelal hoger uitvallen) aan een hogere criminaliteit toe te schrijven. Veelvuldig wordt aangegeven dat het materiaal het trekken van eenduidige conclusies niet toelaaten dat vertekening in de politieregistratie of discriminatie door de politie niet uitgesloten kan worden.

Tegelijkertijd heeft de reserve toegeleid dat in empirisch onderzoek weinig aandacht is besteed aan de aard en de achtergronden van het crimineel gedrag, terwijl in de maatschappelijke discussie wel veel over de criminaliteit van allochtone jongeren gespeculeerd werd.

In de recente studies wordt deze criminaliteit inmiddels wel uitvoerig aan de orde gesteld. Opnieuw rijst de vraag of het verantwoord en zinvol is dergelijk onderzoek uit te voeren.

De vraag beperkt zich niet tot het Nederlands criminologisch onderzoek. Verschillende Amerikaanse onderzoekers hebben in 'Taboos in Criminology' (Sagarin, 1980) eenzelfde vraag gesteld. Sagarin zet uiteen dat er goede redenen zijn om in een oordeel hierover verschillende aspecten te betrekken. Hoewel niemand zal willen afdingen op intellectuele vrijheid als voorwaarde voor wetenschappelijk onderzoek, vindt onderzoek niet in een maatschappelijk vacuüm plaats. De wetenschap zelf of de maatschappij stellen altijd grenzen, niet alleen aan de methoden om gegevens te verkrijgen maar ook met het oog op nadelige gevolgen. (De experimenten met erfelijk materiaal

zijn maar één voorbeeld). Hoe belangrijk de wetenschappelijke vrijheid ook is, er zijn daarnaast andere belangen. Het gaat Sagarin vooral om rechten van de onderzochten als het recht op privacy en het recht deelname te weigeren en om gevolgen van het onderzoek, die een onderzoeker min of meer kan voorzien.

Op 'gevoelig' terrein' is daarom, indien de gegevens afkomstig zijn uit een beperkt of gebrekkig onderzoek, het tonen van terughoudendheid in uitspraken en conclusies op z'n plaats.

Ook zonder aan de aspecten die Sagarin noemt voorbij te gaan, is er een aantal overwegingen het recenter, grondiger onderzoek dat uitgebreid ingaat op de aard en achtergronden van de criminaliteit, positief te waarderen.

– Het onderzoek plaatst de criminaliteit van allochtonen in de juiste verhoudingen (het argument van Van Amersfoort en Biervliet).

De Haan (1990) die recentelijk de kwestie ook aan de orde stelde, plaatst er vraagtekens bij. Verwijzend naar Leuw (1976) vraagt hij zich af of het wel mogelijk is een genuanceerde analyse in onderzoek te geven zonder in de publieke opinie bestaande stereotypen te versterken. De correctie van de openbare mening zou niet plaatsvinden.

Ook dit is slechts een veronderstelling en er zijn aanwijzingen voor het tegendeel. Zo vermeldt Wermölder (1989) dat de dagbladen op een evenwichtige wijze aandacht besteedden aan zijn studie. Dit gold eveneens voor de studie naar de criminaliteit van Marokkaanse verslaafden waar Kaufmann en Verbraek cijfers over publiceerden. De publikaties hadden geen schokeffect op de publieke opinie.

De huidige situatie is bovendien een andere dan die in de eerste helft van de jaren zeventig. In de media wordt nu uitgebreid bericht over de criminaliteit van allochtonen; de ernstige vormen van geweldscriminaliteit worden geaccentueerd. In deze context kan van onderzoek veeleer een corrigerende werking worden verwacht.

– Het beeld van de criminaliteit uit onderzoek is nog onvolledig en verbrokkeld.

Niettegenstaande de recente studies biedt het onderzoek een weinig volledig en verbrokkeld zicht op de criminaliteit. Noch van de oververtegenwoordiging in de verschillende vormen van criminaliteit bestaat een goed beeld, noch van selectiviteit in de handelwijze en besluitvorming van politie en justitie, laat staan van de twee thema's in onderlinge samenhang. Het onderzoek kan zo gemakkelijk tot een gepolariseerde stellingname leiden (vergelijk ook Albrecht, 1990).

Officiële cijfers over de rechtsgang van allochtonen zijn moeizaam verkrijgbaar; de berichtgeving door het CBS hierover is bijzonder summier.

Daarnaast kunnen ook de recente studies kwesties omtrent de betrouwbaarheid van de resultaten en daarmee ook de betekenissen het belang van etniciteit als achtergrondkenmerk onvoldoende ophelderen.

In de verklaringen speelt de sociale controle theorie nu een grote rol en het

empirisch materiaal biedt op veel punten steun aan de theoretische veronderstellingen. Maar zelfs als de vraagstelling tot de criminaliteit van jongeren wordt beperkt, blijft het de vraag of de theorie voor subgroepen delinquenten ('veelplegers'), voor verschillende typen delicten, voor delinquenten in verschillende buurten, een gelijke 'verklaringskracht' heeft (Van der Hoeven, 1987).

Wat het praktijkgericht onderzoek betreft, geldt dat er een grotere kans is doelstellingen te bereiken als de feiten en achtergronden bekend zijn. Toegankelijkheid van onderzoeksgegevens is hier bovendien voorwaarde voor een oordeel over de resultaten van het beleid.

– Als het gaat om de rol van culturele verschillen is er behoefte aan informatieve gegevens in plaats van abstracties en stereotypen.

Uit het overzicht van onderzoek blijkt dat de bespreekbaarheid van verschillen (gelukkig) niet tot de criminaliteitscijfers beperkt blijft. Bij onderzoek naar de handelwijze van politie en justitie lijkt er – in ieder geval bij onderzoekers – meer aandacht te ontstaan voor feitelijke verschillen zonder deze direct als discriminatie te benoemen. Het is voor hen juist aanleiding het maken van onderscheid 'op relevante kenmerken' te bepleiten.

Ook hier wrekt zich het gebrek aan onderzoek. Vanuit de wereld van de onderzoekers is er in empirisch opzicht weinig materiaal aangedragen. Het leidt er toe dat een discussie zich moeilijk op concrete gezichtspunten en situaties laat betrekken. Het gevaar lijkt niet denkbeeldig dat de discussie die dertien jaar geleden rond het thema 'hulpverlening volgens mediterraan model' werd gevoerd, nu voor het terrein van politie en justitie nog eens wordt overgedaan. De kanttekeningen die Van de Berg-Eldering (1978) toen maakte, zijn zeker van toepassing¹².

Er zijn al met al goede redenen het onderzoek naar etnische verschillen in de criminaliteit en de behandeling door politie en justitie niet tot taboe te verklaren.

Noten

1. Widdershoven maakt onder meer melding van een grote publieke belangstelling die zittingen chaotisch doet verlopen, van hoge gevorderde straffen, van een nieuwe publiciteitsgolf vanwege een summieremotivering van de toegekende straffen en van een versneld hoger beroep om een einde aan de publiciteit te maken. Zie voor het Amerikaanse onderzoek het boeiende artikel van Schneider (1988) 'Crime in the Mass Media' waarin melding wordt gemaakt van het opleggen van strengere straffen.
2. Werdmölder geeft overigens aan dat hij vanwege de gevoeligheid van de materie in zijn eerste boek zo min mogelijk melding heeft gemaakt van deviant en delinquent gedrag maar vooral is ingegaan op achtergronden en oorzaken.
3. Verbonden aan het Bureau Misdaadanalyse van de Gemeentepolitie in Amsterdam.
4. De cijfers zijn afkomstig uit een gezamenlijke publicatie van de Bureau Organisatie, Misdaadanalyse en Kabinet (januari 1991): 'Gemeentepolitie Amsterdam. Criminaliteitscijfers Overval en Straatroof in 1990'.
5. Een graadmeter voor de criminaliteit die dan al niet meer zo gebruikelijk is. Niet alleen het gegroeide aantal onopgeloste misdrijven maar ook dat het feit dat van alle politiecontacten

slechts een klein gedeelte tot een veroordeling leidt, maken de cijfers een onbetrouwbare indicator van de criminaliteit.

6. Van de Marokkaanse jongens heeft 34 % een geregistreerd politiecontact, van de Turkse jongens 22 %, van de Surinaamse 23 % en van de Nederlandse jongens 15 %.
7. Het is opvallend, zoals ook De Beer constateerde, hoe weinig aandacht in de analyse van de Commissie Roethof en in het beleidsplan Samenleving en Criminaliteit naar etnische minderheden uitgaat. Slechts twee experimentele projecten criminaliteitspreventie zijn in het bijzonder op deze groepen gericht.
8. Hij verwijst naar een studie van Ruitten (1988) met een groot aantal voorbeelden van delicten uit de Nederlandse rechtspraak waarbij de daders alleen maar hun cultuur volgden. Het begrip 'cultural defense' maakt opgang in dit verband.
9. In een latere publicatie verklaart hij ook taboes op een tweetal andere gebieden vanuit die achtergrond: het 'privacy-taboe', de gevaren die rond het gebruik van persoonsgegevens worden gesignaleerd en het 'dwangtaboe', rond maatregelen van controle en dwang waarbij elke maatregel als een afglijden in de richting van een politiestaat wordt gezien (Vuijsje, 1990).
Het is nog maar de vraag of het 'etnisch taboe' wel zo'n typisch Nederlandse oorsprong heeft. Zoontwaart Bovenkerk een vergelijkbaar verschijnsel in Zweden, dat noch een Duitse bezetting, noch een koloniaal verleden heeft gehad. Ook in Zweden is er de klacht dat problemen rond minderheden lang aan het oog onttrokken werden en onbespreekbaar waren. Ook daar is nu van een omslag sprake.
10. Zie Buikhuisen et al. (1989).
11. Zie Tinnemans in *Intermediair* 27, 22 februari 1991.
12. In een discussie met Eppink wees zij erop dat het kiezen van de 'andere cultuur' als referentiekader voor gedrag iets anders is dan het ontwikkelen van een 'mediterraan model' voor de hulpverlening. Binnen de Marokkaanse samenleving is de variatie aan gedragsnormen zo groot, dat het de vraag is of er wel van een algemeen grondpatroon sprake is. Daar komt bij dat individuele motieven lang niet altijd door de cultuur zijn ingegeven en de cultuur geen onveranderlijk gegeven is.

Literatuur

- Albrecht, Hans-Joachim, 1991, *Ethnic Minorities. Crime and criminal justice in Europe*. In: Heidensohn, Frances en Martin Farrell (red.). *Crime in Europe*. London and New York: Routledge, 1991 (p. 84-100).
- Van Amersfoort, J.M.M. en W.E. Biervliet, 1975, Criminaliteit van minderheden. In: E. van der Wolk (red.). *De bedreigde burger*. Amsterdam/Utrecht: Intermediair/Het Spectrum, 1975 (p. 367-384).
- Beer, P. de, 1988, Studies naar criminaliteit van etnische minderheden. In: *Migrantenstudies* 4 (1988) 4 (p. 17-27).
- Berg-Eldering, E. van den, 1978, Hulpverlening volgens 'mediterraan model'? In: *Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk* 32 (1978) 1 (p. 59-62).
- Berghuis, A.C. en L.C.M. Tigges, 1981, Voorlopige hechtenis bij buitenlanders. In: *Delikt en Delinkwent* 11 (1981) 1 (p. 24-30).
- Bovenkerk, F., 1990, Misdaaden de multi-etnische samenleving, In: *Justitiële Verkenningen* 16 (1990) 5 (p. 8-28).
- Buikhuisen, W. en H. Timmerman, 1971, Criminaliteit onder Ambonezen. In: *Nederlands tijdschrift voor criminologie* 13 (1971) (p. 73-83).
- Buikhuisen, W. et al, 1989, Gelijkheid voor allen - is dat rechtvaardig? *Nederlands Gesprek Centrum*, 1989.
- Buiks, P., 1983, *Surinaamse jongeren op de Kruiskade, overleven in een etnische randgroep*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1983.
- Van Duyne, P.C. en J.R.A. Verwoerd, 1985, *Gelet op de persoon van de rechter. Een observatie-onderzoek naar het strafrechtelijk beslissen in de raadkamer*. Den Haag: WODC, 1985.
- Franke, H., 1986a, Kustgeweld of mediageweld. In: *Intermediair* 25 (1986), 13 juni 1986.

- Franke, H., 1986b, Rampsferen en paniekstemmingen. In: *Intermediair* 25 (1986), 20 juni 1986.
- Gijtenbeek, J. en C.A. Van 't Hoff, 1990, *Hoezo verloren? Bemiddeling voor Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek, 1990.
- Haan, W. de, 1990, Allochtonen en autochtonen. Gelijkheid en verschil in cultuur en criminaliteit. In: *Justitiële Verkenningen* 16 (1990) 5 (p. 29-53).
- Hoeven, E. van der, 1986, *De Jeugdpolitie: een observatieonderzoek*. Den Haag: CWOK, 1986.
- Hoeven, E. van der, 1987, Maatschappelijke bindingen van jongeren en 'veel voorkomende criminaliteit': het bereik van de sociale-controletheorie. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 29 (1987) 6 (p. 215-243).
- Jongman, R.W. en T.R. Schilt, 1976, Gelet op de persoon van de verdachte. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 18 (1976).
- Junger, M., 1990, *Delinquency and Ethnicity. An Investigation on Social Factors relating to Delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch Boys*. Den Haag, Deventer: Research and Documentation Centre/Kluwer, 1990.
- Junger, M. en M. Zeilstra, 1989, *Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden* deel I. Arnhem: Gouda Quint bv, 1989.
- Junger-Tas, J., 1977, *Een observatieonderzoek naar het werk van de politie-surveillance*. Den Haag: WODC, 1977.
- Kaufman, P. en H. Verbraeck, 1986, *Marokkaan en Verstaafd. Een studie naar randgroepvorming, heroïnegebruik en criminalisering*. Utrecht, 1986.
- Koppelaar, L., F.W. Winkel, J.C. vander Steen, 1986, Psychologische kanttekeningen bij artikel 27 Sv: een experiment rond etnische origine, ritmisch gedrag en verdacht zijn. In: *Delikt en Delinkwent* 16 (1986) 1 (p. 25-37).
- Leuw, E., 1976, Ras en misdaad, veertig jaar later. In: *Nederlands tijdschrift voor criminologie* 18 (1976) 4 (p. 182-201).
- Loef, K., 1988, *Marokkaanse daders in de Amsterdamse binnenstad*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, 1988.
- Loef, C.J. en P.J.H.M. Holla, 1989, Straatroof in Amsterdam. In: *Justitiële Verkenningen* 15 (1989) (p. 92-110).
- Maas, C.J. en J. Stuyling de Lange, 1989, Selectiviteit in de rechtsgang van buitenlandse verdachten en verdachten behorende tot etnische groepen. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 31 (1989) 1 (p. 1-13).
- Maliepaard, R., 1985, *Achtergronden van deviant gedrag bij allochtone jongeren: Een literatuurstudie*. Den Haag: CWOK, 1985.
- Praag, C.S. van, 1975, Molukse jongeren in botsing met de Nederlandse maatschappij; de gevolgen van een beleid. In: *Beleid & maatschappij* 2 (1975) 12 (p. 342-348).
- Rutten, S., 1988, *Moslims in de Nederlandse rechtspraak*. Kampen: J.H. de Kok, 1988.
- Sagarin, Edward, 1980, Taboo subjects and taboo viewpoints in Criminology. In: Sagarin, Edward (red.), *Taboos in Criminology*. Beverly Hills/London: Sage, 1980 (p. 7-21).
- Schneider, Hans Joachim, 1988, Crime in the Mass Media. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 29 (1988) 1 (p. 32-60).
- Terlouw, G.J. en G. Susanne, 1990, *Een preventieproject in Gouda. Eerste resultaten van een project voor Marokkaanse jongeren*. De Haag: WODC, 1990.
- Timmerman, H., J.J. Bosma, R.W. Jongman, 1986, Minderheden voor de rechter. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 28 (1986) 1 (p. 57-72).
- Tinnemans, Will, 1991, Een mislukte emancipatie. De schijnkeuzen van allochtonen. In: *Intermediair* 27 (1991) 8 (p. 24-31).
- Vuijsje, Herman, 1986, *Vermoorde onschuld. Etnisch verschil als Hollands taboe*. Amsterdam: Bert Bakker, 1986.
- Vuijsje, Herman, 1990, De tweede bevrijding. Hoe de geboortegolf generatie haar oorlogsverleden in taboes verwerkte, en waarom deze nu doorbroken worden. In: *NRC Handelsblad* 29 december 1990.
- Werdmölder, H., 1986, *Van Vriendenkring tot randgroep: Marokkaanse jongeren in een oude stadswijk*. Houten: Het Wereldvenster, 1986.
- Werdmölder, H., 1989, Een taboe doorbroken: Marokkaanse jongeren en criminaliteit. In: *Intermediair* 25 (1989) 12 (p. 17-23).

- Wermölder, H., 1990, *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*. Arnhem: Gouda Quint bv, 1990.
- Werff, C. van der, A.A. van der Zee-Nefkens, 1978, *Strafrechtelijke vervolging en bestrafing van Nederlanders en buitenlanders*. Den Haag: WODC, 1978.
- Widdershoven, Ton-Peter, 1986, De 'Egmondse' en 'Schoorlse zaak': over de invloed van de publiciteit op de beroering-effenende werking van het justitieel optreden. In: *Tijdschrift voor de Criminologie* 28 (1986) 4 (p.179-189).
- Wöstmann, Marianne, 1991, Discriminatie en onverschilligheid. Over verschillende manieren van rekening houden met de cultuur. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 33 (1991) 3 (p. 179-189).

Criminaliteit onder autochtone en allochtone jongeren in Den Haag¹

B.E.M. Korte en A. van Sluis

Criminaliteit onder allochtone jongeren is, of was in ieder geval tot voor kort, een onderwerp waarop een taboe rustte. Het is daarom niet verwonderlijk dat er weinig feitelijke gegevens zijn over omvang en aard van de criminaliteit onder jongeren van etnisch-culturele minderheden. In de bestaande statistische bronnen, zoals die van het CBS, wordt geen onderscheid gemaakt naar etnische afkomst. Ook in andere opzichten schieten deze statistieken te kort, omdat verborgen blijft hoeveel en welke jongeren, welke delicten plegen.

In de grote steden is het, ondanks bestaande taboes en ondanks het ontbreken van adequate statistische gegevens, voor veel politiefunctionarissen een ervaringsfeit, dat ze regelmatig geconfronteerd worden met jongeren uit etnisch-culturele minderheden, die zich schuldig maken aan criminele feiten. Het is niet uitgesloten dat hun beleving beïnvloed wordt door het gegeven dat veel allochtone jongeren tot die sociale groepen behoren, die vaak met criminaliteit geassocieerd worden. Ook selectiviteit in het optreden van de politie zou een rol kunnen spelen. De uitkomsten van onderzoek geven hier echter geen uitsluitsel over (Bovenkerk, 1990), hoewel Junger (1990) stelt dat het effect nihil is.

Nu een klimaat ontstaat waarin deze problematiek besproken kan worden en er bij de verantwoordelijke instanties sprake lijkt te zijn van een toenemend probleembesef, bestaat er bij de politie behoefte aan meer systematische informatie over de omvang en ernst van de criminaliteit onder (allochtone) jongeren. Hiervoor is empirisch onderzoek onontbeerlijk.

Tegen deze achtergrond heeft de Dienst Beleidszaken en Onderzoek van de Haagse gemeentepolitie een onderzoek verricht naar geregistreerde autochtone en allochtone jeugdige daders in Den Haag. Hierbij is gebruik gemaakt van de dossiers die aanwezig waren bij bureau Jeugdzaken van het Haagse korps.

Opzet van het onderzoek

Deze dossiers vormen een belangrijke, maar voor beleidsdoeleinden weinig benutte bron van informatie. Ze worden aangelegd van minderjarige jongeren die naar aanleiding van civielrechtelijke en/of strafrechtelijke zaken contacten hebben gehad met bureau Jeugdzaken. In de dossiers bevinden zich de mutaties die in de loop van de tijd zijn opgemaakt, rapporten van de Raad voor de Kinderbescherming, opmerkingen van rechercheurs, persoonsgegevens, delictomschrijvingen en dergelijke. Ze bevatten kortom informatie die voor het verkrijgen van inzicht in de omvang en de aard van de geregistreerde criminaliteit onder jongeren van belang is. Deze dossiers

zijn, vanaf het moment dat de dossierhouders 18 jaar worden, niet meer toegankelijk voor opsporingsdoeleinden. De dossiers worden vernietigd als de dossierhouders 19 jaar worden.

Het onderzoek bestaat uit twee deelonderzoeken. Het eerste dossieronderzoek heeft betrekking op jongeren die 19 jaar werden in 1989. Hun dossiervorming vond globaal plaats in de eerste helft van de jaren tachtig. Het zijn afgeronde dossiers, althans wat de bemocienis van bureau Jeugdzaken van de Haagse politie betreft (Van Sluis, 1990). Het tweede onderzoek betreft jongeren die in een periode van één jaar, namelijk van 1 juli 1989 tot en met 30 juni 1990, contacten hebben gehad met bureau Jeugdzaken. In beide onderzoeken gaat het uitsluitend om jongeren, die contact hebben gehad met bureau Jeugdzaken naar aanleiding van het plegen van strafbare feiten.

In het hiernavolgende zullen de bevindingen van deze twee dossieronderzoeken worden gepresenteerd, waarbij we zullen proberen verschillen en overeenkomsten tussen autochtone en allochtone jongeren zichtbaar te maken. De bevindingen uit het tweede deelonderzoek vormen hierbij het uitgangspunt omdat zij de meest actuele zijn. Daar waar dit zinvol is, zal een vergelijking worden gemaakt met de bevindingen uit het eerste deelonderzoek. Voordat we tot de presentatie van onze bevindingen overgaan, zijn enige kanttekeningen bij de geldigheid, betrouwbaarheid en de interpretatie van dit onderzoeksmateriaal op hun plaats.

Beperkingen van het onderzoek

Geregistreerd delictgedrag vormt slechts ten dele een geldige indicator voor feitelijk delictgedrag. De geldigheid neemt toe wanneer deze gegevens aangewend worden voor het zichtbaar maken van ontwikkelingen op langere termijn en voor vergelijking van langlopende trends (vgl. Junger-Tas en Kruissink, 1990).

In dit onderzoek is sprake van twee metingen, op verschillende tijdstippen, waarmee een ontwikkeling in beeld gebracht kan worden. Beide deelonderzoeken zijn gebaseerd op vergelijkbare gegevens, namelijk gegevens zoals die in dossiers zijn geregistreerd. Een belangrijk verschil is echter dat het bij het eerste dossieronderzoek gaat om jongeren van dezelfde leeftijdsgroep, van wie de dossiervorming is afgerond terwijl bij de jongeren uit het tweede onderzoek het dossier nog steeds kan groeien. Bij dit tweede dossieronderzoek gaat het om jongeren, die in dezelfde periode contacten hebben gehad met bureau Jeugdzaken. Voorzover ze al vóór deze periode een dossier hadden, zijn ook de historische gegevens in het onderzoek betrokken.

In sommige gevallen geven de dossiers slechts een deel van de geregistreerde criminaliteit weer, omdat alleen het delict, dat de aanleiding was voor het contact, werd geregistreerd. Eventuele extra delicten, die bekend werden, zijn niet geregistreerd in de dossiers.

Tot slot moet opgemerkt worden dat de kwaliteit van de gegevens in de dossiers nogal uiteenloopt en afhankelijk is van de vraag hoe volledig rechercheurs waren bij het samenstellen van het dossier. Sommige gegevens,

zoals het eventuele beroep van vader en/of moeder, werden slechts in enkele gevallen opgenomen. Andere, zoals nationaliteit, etnische afkomst, woonwijk, sekse en delictomschrijvingen, werden in bijna alle gevallen geregistreerd. Informatie over het soort onderwijs dat werd gevolgd, werd in meer dan de helft van de gevallen vermeld.

Autochtone en allochtone jongeren in Den Haag

In 1980 bestond 20,1% van de Haagse bevolking uit jongeren tot 18 jaar. In 1990 was het aandeel van deze jongeren gedaald tot 18,1%. Omdat het absolute aantal inwoners van Den Haag in deze 10 jaar is teruggelopen, daalde niet alleen het percentage jongeren in de bevolking maar ook het absolute aantal jongeren. Er heeft met andere woorden ontgroening plaatsgevonden in de Haagse bevolking. Van 1980 tot 1990 is het aantal en het aandeel van de allochtone jongeren fors toegenomen. Per 1 januari 1990 was minstens 33,3% van de jongeren tot 18 jaar van niet-Nederlandse afkomst. De grootste groep allochtone jongeren was van Surinaamse herkomst (13,4%), gevolgd door respectievelijk Turken (7,1%), Marokkanen (6,6%), Antillianen (1,7%) en Europese-Mediterranen (0,6%). 3,9% was afkomstig uit andere landen. Het aandeel van deze vijf grootste allochtone groepen was tezamen 29,4%. In 1981 was dit 19,7%².

Autochtone en allochtone jongeren met politiecontacten

In de periode van 1 juli 1989 t/m 30 juni 1990 hadden 1424 jongeren naar aanleiding van één of meer delicten contact met bureau Jeugdzaken van de Haagse gemeentepolitie. Dat wil zeggen: 1,8% van alle Haagse jongeren die op 31 december 1989 niet ouder dan 18 jaar waren. Bij 696 jongeren (48,9%) was sprake van een eenmalig contact, 565 (39,7%) hadden ook vóór de periode van het onderzoek een dossier. De rest (11,4%) kwam in het jaar, waarover het onderzoek zich uitstrekte, meer dan eens in contact met bureau jeugdzaken, maar had daarvoor nooit contact gehad.

In de onderstaande tabel is de verdeling van de jongeren weergegeven, onderscheiden naar etnische afkomst en sekse.

Tabel 1. Verdeling van jongeren met contacten met bureau Jeugdzaken, onderscheiden naar etnische afkomst en sekse in respectievelijk het 1e en het 2e dossieronderzoek

ethnische afkomst	1e dossieronderzoek			2e dossieronderzoek		
	jongens	meisjes	totaal	jongens	meisjes	totaal
Nederland	57,7% (409)	62,7% (136)	58,9% (545)	51,1% (636)	56,4% (101)	51,8% (737)
Marokko	7,2% (51)	3,2% (7)	6,3% (58)	17,1% (220)	17,3% (31)	17,6% (251)
Suriname	15,5% (110)	21,7% (47)	17,0% (157)	15,4% (192)	15,1% (27)	15,4% (219)
Turkije	6,1% (43)	3,7% (8)	5,5% (51)	8,4% (104)	1,7% (3)	7,5% (107)
Nederlandse Antillen	2,4% (17)	0,9% (2)	2,1% (19)	1,4% (17)	3,4% (6)	1,6% (23)
Euro-Mediterrane landen	1,1% (8)	1,4% (3)	1,2% (11)	0,6% (8)	2,2% (4)	0,8% (12)
overig	10 % (71)	6,5% (14)	9,2% (85)	5,5% (68)	3,9% (7)	5,3% (75)
totaal	100 % (709)	100 % (217)	100 % (926)	100 % (1245)	100 % (179)	100 % (1424)

Volgens de resultaten van het tweede dossieronderzoek is iets meer dan de helft van de jongeren van autochtone afkomst, namelijk 51,8% (737). Het percentage jongeren afkomstig uit allochtone groepen is hoger dan men op grond van de bevolkingsgegevens zou verwachten, namelijk 48,2% (687). 42,9% is van Marokkaanse, Turkse, Surinaamse, Antilliaanse of Europees-Mediterrane afkomst, terwijl ze slechts 29,4% van de jongerenpopulatie uitmaken. Dit verschil wordt voornamelijk veroorzaakt door Marokkaanse en, in veel mindere mate, Surinaamse jongeren.

In het eerste dossieronderzoek bedroeg het aandeel van de jongeren uit de vijf grootste allochtone groepen 31,9%. Het aandeel van vergelijkbare leeftijdgenoten in de bevolking was destijds 25,1%. Toen werd het verschil vooral veroorzaakt door Surinaamse en in mindere mate door Marokkaanse jongeren³.

Als we de jongeren uit het tweede dossieronderzoek vergelijken met alle Haagse jongeren tot 18 jaar van dezelfde etnische afkomst, blijkt dat:

- 4,7% van de Marokkaanse;
- 2,6% van de Europees-Mediterrane jongeren;
- 2,0% van de Surinaamse;
- 1,9% van de Turkse;
- 1,7% van de Antilliaanse en
- 1,4% van de autochtone jongeren

in de periode van één jaar contact heeft gehad met bureau Jeugdzaken, naar aanleiding van strafbare feiten.

Meisjes komen veel minder vaak in aanraking met de politie dan jongens. Maar er zijn, zo blijkt uit de dossieronderzoeken, etnische verschillen. Uit bevolkingsgegevens blijkt dat in de diverse etnische groepen het aantal jongens en meisjes ongeveer even groot is. Turkse meisjes hebben vergelijkbaar met hun mannelijke landgenoten minder politiecontacten dan Antilliaanse meisjes.

Wanneer we nu, hoewel dit enigszins problematisch is, de gegevens uit de twee dossieronderzoeken vergelijken en afzetten tegen de demografische ontwikkelingen, dan zien we het volgende:

- de oververtegenwoordiging van allochtone jongeren in de groep jongeren met politiecontacten is groter geworden;
- het aandeel van Surinaamse meisjes met politiecontacten is gedaald, dat van Surinaamse jongens is stabiel gebleven, terwijl zowel het aandeel van jongens als van meisjes in de bevolking is toegenomen;
- het aandeel van Marokkaanse jongens en meisjes met politiecontacten is (veel) meer gestegen dan hun aandeel in de bevolking;
- het aandeel van Turkse jongens met politiecontacten is gestegen, terwijl hun aandeel in de bevolking is afgenomen. Het aandeel van Turkse meisjes met politiecontacten is gedaald, terwijl hun aandeel in de bevolking is gestegen.

First-offenders en recidivisten

Vooreen nadere typering van het delictgedrag van jongeren is het van belang te weten hoeveel en welk soort delicten ze plegen en hoe vaak ze dit doen. Op basis van het delictgedrag kunnen grofweg twee typen jongeren worden onderscheiden: first-offenders en recidivisten.

Onder first-offenders verstaan we jongeren die één of hooguit twee keer voor een licht vergrijp in aanraking zijn gekomen met de politie en die door dit contact blijkbaar voldoende zijn afgeschrikt. Hun delictgedrag kan verklaard worden uit de behoefte te experimenteren en ontdekkingsdrang.

Bij recidivisten heeft het delictgedrag een meer structureel karakter. First-offenders en recidivisten, of te wel jongeren met een dun dossier en jongeren met een dik dossier, zijn te beschouwen als extremen op een continuüm⁴.

Typerend voor recidivisten is dat ze in de loop der tijd een diversiteit aan delicten plegen, waaronder relatief zware vergrijpen. Een ander onderscheidend kenmerk is dat het eerste contact van recidiverende jongeren met bureau Jeugdzaken plaatsvond opvallend jeugdige leeftijd; 66,7% was 12 jaar of jonger bij het eerste contact. Van de first-offenders was dit slechts 22,3%.

Het verschil in delictgedrag tussen beide typen jongeren kan toegelicht worden aan de hand van de hiernavolgende tabel.

Hierin wordt het delictgedrag van first-offenders vergeleken met het delictgedrag van recidivisten na hun vijfde delict.

Tabel 2. Delictgedrag van respectievelijk first-offenders (1 of 2 delicten) bij hun eerste delict en recidivisten (meer dan 5 delicten) na hun vijfde delict

	first-offenders 1e delict	recidivisten na het 5e delict
winkeldiefstal	58,4%	15,2%
vernieling	14,7%	11,9%
diefstal (brom)fiets	7,2%	11,6%
inbraak woning/school/bedrijf	4,9%	22,9%
overig vermogensdelicten	5,6%	11,0%
gewelddelicten	3,7%	15,8%
verstoring openbare orde	2,9%	3,2%
diefstal vanaf/uit motor-voertuig	2,0%	7,1%
zedendelicten	0,6%	1,3%
	-----	-----
totaal	100 %	100 %
	N=699	N= 88

Bron: eerste dossieronderzoek bureau Jeugdzaken

Bij first-offenders is voornamelijk sprake van winkeldiefstal en, in mindere mate, vernieling. Het delictgedrag van jongeren met een dik dossier wordt vooral gekenmerkt door inbraken en gewelddelicten (bedreiging, mishan-

deling, diefstal met geweld, poging tot doodslag): de zwaardere delicten. Vernieling en winkeldiefstal scoren aanmerkelijk lager, maar worden toch ook nog steeds gepleegd. Zedendelicten komen bij beide groepen jongeren niet of nauwelijks voor.

Kenmerken van first-offenders en recidiverende jongeren en verschillen tussen autochtone en allochtone jongeren

Tussen first-offenders en recidivisten bestaan aanzienlijke verschillen in woon- en leefsituatie. We zullen dit toelichten aan de hand van enkele items.

a. Gezinsstructuur

De meeste jongeren in dit onderzoek woonden thuis bij beide ouders (ongeveer 60%), in een traditionele gezinsstructuur.

Ruim 30% kwam uit een één-ouder gezin, 3% a 4% woonde bij een ouder en een stiefouder. Van Turkse en Marokkaanse jongeren woonden respectievelijk 83,8% en 90,3% bij beide ouders, van Surinaamse en Antilliaanse jongeren woonde respectievelijk 42,3% en 26,1% bij beide ouders. Van deze twee groepen waren er relatief veel afkomstig uit één-ouder gezinnen.

Bij 22,2% van de first-offenders constateerden onderzoekers problemen in de thuissituatie, tegen 56,5% bij recidivisten⁵.

Bij recidiverende meisjes werden in 10 van de 11 gevallen problemen thuisesignaleerd.

b. De woonomgeving

63,5% van de recidivisten woonde in één van de achterstandswijken in Den Haag, tegen 49,4% van de first-offenders. Van de allochtone recidivisten woonde 79,7% en van de autochtone recidivisten 36,6% in één van de achterstandswijken⁶.

c. De onderwijssituatie

83,4% van de jongeren zat op school, ten tijde van het eerste contact met bureau Jeugdzaken. De rest werkte of was werkloos.

Van de jongeren, die op het moment van het eerste contact in het voortgezet onderwijs zaten, volgde van de recidivisten 66,2% onderwijs op LBO-niveau, terwijl 21,9% speciaal onderwijs voor jongeren met leerproblemen volgde⁷. Van first-offenders volgde 43,4% onderwijs op LBO-niveau. 34,3% van hen zat op MAVO of HAVO, terwijl 11,9% speciaal onderwijs genoot. Voor recidivisten is overigens typerend, dat zij in de regel al op de lagere of basisschool hun eerste contacten hadden met bureau Jeugdzaken.

Bij de allochtone jongeren, die voortgezet onderwijs volgden, was het onderwijsniveau van Turkse en Marokkaanse jongeren het laagst. Respectievelijk 79,3% en 76,7% van hen volgde onderwijs op LBO-niveau of speciaal onderwijs.

Illusratief voor hun achterstandsituatie was wel dat een aanzienlijk aantal

Marokkaanse en Turkse jongens van 13 jaar en ouder nog onderwijs volgden op het niveau van de basisschool.

d. Problematisch gebruik van drugs en gokverslaving

Problematisch gebruik van drugs en/of gokverslaving werd bij slechts 2,6% van de jongeren geconstateerd, bij 1% van de jongeren met een dun dossier en bij 6,8% van de andere groep jongeren. Bij deze laatste categorie kwam bijna de helft (6 van de 13) daarvan voor rekening van Marokkaanse jongeren⁸.

Delictgedrag van jongens; aantal delicten

In de hierna volgende tabel is het aantal geregistreerde delicten weergegeven, naar aanleiding waarvan jongens in aanraking kwamen met bureau Jeugdzaken in respectievelijk het eerste en het tweede dossieronderzoek.

Tabel 3. Aantal delicten van jongens in respectievelijk het 1e en het 2e dossieronderzoek

aantal strafzaken	1e dossier- onderzoek		2e dossier- onderzoek	
	aantal	procent	aantal	procent
1 delict	362	51,1%	568	45,7%
2 delicten	132	18,6%	247	19,9%
3 delicten	67	9,5%	137	11,0%
4 delicten	36	5,1%	77	6,2%
5 delicten	26	3,7%	35	2,8%
meer dan 5 delicten	85	12,0%	180	14,5%
	-----	-----	-----	-----
totaal	708	100 %	1244	100 %

In beide deelonderzoeken was van één dossierhouder onbekend hoeveel delicten hij of zij heeft gepleegd.

Bron: dossieronderzoek bureau Jeugdzaken

Het percentage jongens met één delict is in het tweede dossieronderzoek kleiner dan in het eerste dossieronderzoek, namelijk 45,7% tegen 51,1%. Bovendien is het percentage jongens met meer dan vijf delicten groter dan in het eerste dossieronderzoek (12% tegenover 14,5%) terwijl de dossiers nog niet afgesloten hoeven zijn.

Jongens laten zich blijkbaar in afnemende mate door contact met de politie weerhouden van het plegen van delicten.

Typering van het delictgedrag: individueel en groepsgewijs gepleegde delicten

In totaal 53,6% van de delicten wordt door zowel jongens als meisjes in groepsverband gepleegd. In ruim 80% van deze gevallen zijn het groepjes van twee of drie jongeren. 2/3 van de vernielingen door jongens wordt in

groepsverband gepleegd. Winkeldiefstal en diefstal van (brom)fietsen wordt voor 2/3 individueel gepleegd. Straatroof, inbraak, diefstal uit auto's en/of diefstal van onderdelen van motorvoertuigen vinden voor het overgrote deel in groepsverband plaats.

Misdrijven tegen het leven en bedreiging worden voor 2/3 individueel gepleegd, mishandeling daarentegen hoofdzakelijk in groepsverband.

De etnische afkomst van recidiverende jongens

Tabel 4. Recidiverende jongens in respectievelijk het eerste en het tweede dossieronderzoek, onderscheiden naar etnische afkomst

etnische afkomst	1e dossieronderzoek		2e dossieronderzoek	
	aantal	procent	aantal	procent
Nederland	40	47,1%	69	38,3%
Marokko	15	17,6%	56	31,1%
Suriname	13	15,3%	25	13,9%
Turkije	8	9,4%	22	12,2%
Ned. Antillen	3	3,5%	3	1,7%
Euro-Mediterrane landen	—	—	1	0,6%
overig	6	7,1%	4	2,2%
	---	-----	---	-----
totaal	85	100 %	180	100 %

Bron: dossieronderzoek bureau Jeugdzaken

Zoals uit de tabel blijkt, is binnen de verschillende etnische groepen de trend voor jongens met een dik dossier dezelfde als die, welke zichtbaar werd in tabel 1 voor alle jongeren met contacten met bureau Jeugdzaken. Maar er zijn ook verschillen, met name in de verdeling naar etnische afkomst. Het aandeel van autochtone jongens is, vergeleken met tabel 1, aanzienlijk kleiner, dat van Marokkaanse jongens aanzienlijk groter. Ook het aandeel van Turkse jongens is groter. De cijfers voor Surinaamse, Antilliaanse en Europees-Mediterrane jongens zijn in beide tabellen ongeveer hetzelfde.

In onderstaande tabel is weergegeven hoe groot het aandeel is van jongens met een dik dossier op het totaal aantal jongens van de desbetreffende etnische groep met een dossier.

Tabel 5. Procentuele aandeel van recidiverende jongens in het totaal aantal jongens met een dossier per etnische groep

etnische afkomst	1e dossier onderzoek	2e dossier onderzoek
Marokko	29,4%	25,2%
Turkije	18,6%	21,2%
Ned. Antillen	17,6%	17,6%
Suriname	11,8%	13,0%
Nederland	9,8%	10,8%

Tussen de etnische groepen bestaan aanzienlijke verschillen.

In beide onderzoeken blijkt een opvallend groot percentage Marokkaanse jongens tot de recidivisten te behoren. Hun aandeel lijkt echter af te nemen. Bij jongens uit de andere etnische groepen is sprake van een lichte stijging van het aandeel recidivisten. Bij Turkse jongens is deze stijging het grootst, bij Surinaamse jongens blijft het percentage vrijwel gelijk. Het aandeel recidivisten bij autochtone jongens is kleiner dan bij andere etnische groepen. Over de jongens uit de etnische groepen, die niet in de tabel vermeld zijn, kan opgemerkt worden dat in het eerste dossieronderzoek de jongens van Indonesische en Zuid-Europese afkomst allen first-offenders waren. In het tweede dossieronderzoek had één van de jongens van Indonesische en Zuid-Europese afkomst een dik dossier.

Verschillen in delictgedrag tussen recidiverende jongens van verschillende etnische afkomst

In onderstaande tabel is een verdeling weergegeven van het soort delicten, na het vijfde delict. Hierbij is een onderscheid gemaakt naar etnische afkomst.

Tabel 6. Delicten van recidiverende jongens na het vijfde delict onderscheiden naar etnische afkomst

	HERKOMST				Totaal
	Neder- land	Suri- name	Tur- kije	Marok- ko	
<i>delict</i>					
winkeldiefstal	8,9%	11,0%	13,6%	10,3%	10,5%
inbraak school bedrijf woning	13,3%	12,1%	14,6%	14,6%	14,2%
diefstal (brom)fiets	11,5%	14,3%	7,8%	9,5%	10,6%
diefstal van (af) vanuit					
motorvoertuig	8,1%	16,5%	10,7%	16,6%	12,4%
overige vermogensdelicten	12,6%	13,2%	13,6%	17,0%	14,5%
vandalisme baldadigheid					
vernieling	29,6%	11,0%	16,5%	14,2%	20,3%
gewelddelicten	14,8%	22,0%	23,3%	15,4%	16,3%
zedendelicten	1,1%			2,4%	1,2%
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
					N=180

Bron: tweede dossieronderzoek bureau Jeugdzaken

Enkele zaken vallen op, namelijk:

- het grote aandeel vandalisme/baldadigheid en vernielingen bij autochtone jongens;
- het grote aandeel gewelddelicten bij jongens van Turkse en Surinaamse afkomst en het relatief kleine aandeel gewelddelicten bij Marokkaanse jongens.

Delictgedrag van meisjes; aantal delicten

Ten onrechte wordt, als het gaat om ontwikkelingen in jeugdcriminaliteit, de aandacht vaak uitsluitend gericht op jongens (vgl. Junger, 1990). Ook bij meisjes is er sprake van ontwikkelingen die de moeite van het onderzoeken waard zijn. Als we de uitkomsten van beide dossieronderzoeken vergelijken, valt op dat het percentage meisjes met meer dan twee geregistreerde delicten gestegen is, namelijk van 6,1% naar 17,2%. Met name het percentage recidiverende meisjes (meer dan 5 delicten) is aanmerkelijk gestegen. Dit blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 7. Aantal delicten van meisjes in respectievelijk het 1e en het 2e dossieronderzoek

aantal delicten	1e dossier- onderzoek aantal	2e dossier- onderzoek procent	aantal	procent
1 delict	169	78,2%	128	70,7%
2 delicten	34	15,7%	22	12,2%
3 delicten	7	3,2%	17	9,4%
4 delicten	2	0,9%	2	1,1%
5 delicten	1	0,5%	1	0,6%
meer dan 5 delicten	3	1,4%	11	6,1%
	----	-----	----	-----
totaal	216	100 %	181	100 %

Bron: dossieronderzoek bureau Jeugdzaken

Vergeleken met de jongens is in beide dossieronderzoeken het percentage meisjes met één delict groot en het percentage meisjes met een dik dossier klein.

Toch is ook bij de meisjes in het tweede dossieronderzoek het percentage first-offenders gedaald vergeleken met het eerste dossieronderzoek. Zowel bij jongens als bij meisjes stijgt het percentage recidivisten, maar bij de meisjes is deze stijging groter. Ook meisjes laten zich blijkbaar in afnemende mate weerhouden van het plegen van delicten na contact met de politie.

Delictgedrag van meisjes en etnische afkomst

Het scala aan delicten in het tweede dossieronderzoek is gevarieerder. In het eerste dossieronderzoek is de aanleiding voor bijna 90% van de eerste contacten met bureau Jeugdzaken de betrapping op winkeldiefstal. Meisjes plegen winkeldiefstal zowel in groepsverband als individueel.

Autochtone meisjes plegen winkeldiefstal relatief vaker individueel, Surinaamse meisjes meer in groepsverband, hoofdzakelijk met één ander meisje. In het tweede dossieronderzoek ging het in bijna 80% van de gevallen bij het eerste contact met bureau Jeugdzaken om winkeldiefstal, veelal gepleegd in de grote warenhuizen in het centrum.

Vooraf kleding, sieraden en make-up mogen zich in de belangstelling van meisjes verheugen. Jongens lijken meer geïnteresseerd in het speelgoed-,

snoep-, platen- of c.d.-assortiment. Meisjes nemen overigens kostbaarder zaken weg dan jongens: namelijk voor een waarde van gemiddeld f74,- tegenover f40,-.

Vergeleken met het eerste dossieronderzoek maakt een relatief groot aantal meisjes zich schuldig aan vandalisme, namelijk 5,6%. Vandalisme en vernielingen komen bijna exclusief voor bij Nederlandse en nauwelijks bij allochtone meisjes. Ook de mishandelingen komen voor 2/3 voor rekening van Nederlandse meisjes.

Recidiverende meisjes en etnische afkomst

In het eerste dossieronderzoek kwam recidive, in tegenstelling tot het tweede dossieronderzoek, uitsluitend voor bij Surinaamse en Nederlandse meisjes. Alleen Nederlandse meisjes hadden een dossier met meer dan 3 geregistreerde delicten.

Het tweede dossieronderzoek telt 11 meisjes met een dik dossier. Onder hen zijn 6 meisjes van Marokkaanse, 3 van Nederlandse, 1 van Surinaamse en 1 van Turkse afkomst. 8 van hen wonen in achterstandsgebieden in Den Haag. Zij blijven doorgaan met winkeldiefstal en plegen daarnaast ook geweldsdelicten. Met name de Nederlandse en Marokkaanse meisjes doen dit.

Epiloog

Het uitgangspunt bij de onderhavige dossieronderzoeken was een meer gedetailleerd beeld te verkrijgen van de geregistreeerde criminaliteit onder autochtone en allochtone jongeren in Den Haag. Met de wetenschap dat de resultaten uit de dossieronderzoeken ook hun beperkingen hebben, kan het volgende beeld geschetst worden:

- Rekening houdend met demografische ontwikkelingen zijn bepaalde groepen allochtone jongeren oververtegenwoordigd in contacten met bureau Jeugdzaken naar aanleiding van strafzaken.
- Over de gehele linie lijken jongeren zich in steeds mindere mate te laten weerhouden van het plegen van strafbare feiten door contacten met de politie.
- Binnen de totale groep van jongeren die delicten plegen, kan een onderscheid gemaakt worden tussen first-offenders (jongeren met een dun dossier) en recidiverende jongeren (met een dik dossier). Dit onderscheid is gebaseerd op de frekwentie van het delictgedrag. Dat het hier eerder om structurele verschillen in problematiek, dan om graduele verschillen gaat, moge blijken uit de volgende onderscheidende kenmerken tussen beide typen jongeren:
 - a. Het delictgedrag van recidivisten wordt niet alleen gekenmerkt door een breed scala aan delicten, maar ook door relatief zware vergrijpen, zoals geweldsdelicten en inbraken;
 - b. het eerste contact van recidivisten met bureau Jeugdzaken naar aanleiding

van een delict vond veelal plaats op opvallend jeugdige leeftijd; 66,7% was 12 jaar of jonger bij het eerste contact. Van de first-offenders was dit (slechts) 22,3%;

- c. recidivisten worden, vergeleken met first-offenders, geconfronteerd met een cumulatie van problemen thuis, op school en in hun woonomgeving;
 - d. 79,5% van de jongeren, die uiteindelijk een dik dossier hebben, heeft, naast veelvuldige contacten met de politie, op enig moment hulp gehad van een hulpverlenende instelling, zonder aanwijsbaar effect op de recidive.
- Het percentage jongeren met een structuurel delictgedrag stijgt en bij meisjes meer dan bij jongens. Het einde van deze ontwikkeling lijkt nog niet in zicht.
 - In de categorie recidiverende jongens is sprake van een grote toename van Marokkanen en, zij het veel minder, van Turkse jongens. Het aandeel autochtone en, in mindere mate, Surinaamse en Antilliaanse jongens neemt af.
 - Autochtone recidiverende jongens maken zich vooral schuldig aan vandalisme/baldadigheid en vernielingen, allochtone recidiverende jongens vooral aan geweldsdelicten, waarbij het opvalt dat Marokkaanse jongens hier minder in mee doen.

Er lijkt een harde kern te zijn van recidiverende jongeren, onder wie een toenemend aantal allochtonen, die verantwoordelijk is voor een aanzienlijk deel van met name de zwaardere jeugdcriminaliteit.

Ook in ander onderzoek komt dit beeld naar voren (Werdmölder, 1990 en Van Gelder/Sijtsma, 1989).

Als we de aandacht concentreren op deze groep van hardnekkige overtredders, is er minder reden voor optimisme over de ontwikkeling van de criminaliteit onder jongeren, dan bijvoorbeeld blijkt uit recent WODC-onderzoek (Junger-Tas/Kruissink, 1990). Maar het kan zijn dat grootstedelijke ontwikkelingen een ander beeld te zien geven dan landelijke.

Impliceren deze bevindingen dat verschillen in etnische afkomst verschillen in criminaliteit verklaren?

Enerzijds kan men constateren dat bepaalde delictpatronen kenmerkender zijn voor de ene dan voor de andere etnische groep en ook sekseverschillen spelen een rol.

Anderzijds blijken recidiverende jongeren vaak geconfronteerd te worden met diverse problemen thuis en op school. Junger toont aan dat factoren als de situatie thuis en op school en de wijze van vrijetijdsbesteding een adequate verklaring bieden voor verschillen in delictgedrag (Junger, 1990). Criminaliteit bij Marokkaanse jongeren zou met name samenhangen met het ontbreken van voldoende ouderlijk toezicht.

Ook andere factoren lijken in het spel te zijn. Uit ons onderzoek blijkt dat recidivisten in het algemeen in wijken wonen, die een cumulatie van problemen kennen. Veel van deze jongeren behoren tot de kansarme groepen. Dit geldt zeker ook voor de allochtonen onder hen.

De bevindingen van dit onderzoek laten zien dat jongeren die strafbare feiten plegen een nogal gedifferentieerde groep vormen. Een meer gedifferentieerde aanpak van de politie en andere instellingen, waarin meer rekening wordt gehouden met genoemde factoren en omstandigheden, lijkt derhalve op zijn plaats.

Noten

1. Met dank aan Frank Peltenburg, chef bureau Jeugdzaken van het Haagse korps, voor zijn commentaartijdens het schrijven van dit artikel.
2. *Bron: Dienst Burgerzaken, gemeente 's-Gravenhage (bewerking).*
Deze tellingen zijn hoofdzakelijk gebaseerd op nationaliteit. Alleen legaal in Nederland verblijvende buitenlanders zijn meegeteld. Alleen bij Suriname ende Nederlandse Antillen zijn ook personen opgenomen die hetzij geboren zijn in Suriname of op de Antillen, hetzij Surinaamse of Antilliaanse ouders hebben. In de groep autochtonen is hiervoor een correctie aangebracht.
Verreweg het grootste deel van de Surinamers in Den Haag is van Hindoestaanse afkomst. De groep Europees-Mediterrane landen (de zogenaamde wervingslanden) omvat Italië, Griekenland, Spanje, Portugal en Joego-Slavië.
Van Molukkers en Chinezen in Den Haag zijn geen betrouwbare cijfers bekend.
De groep 'andere landen' omvat: overige Europese landen, Algerije, overige Afrikaanse landen, Verenigde Staten, Canada, overig Amerika, Indonesië, overig Azië, Oceanië/Australië, zonder nationaliteit/onbekend.
In 1981 bedroeg het aandeel van Surinaamse jongeren 10,9%, van Turkse jongeren 4,2%, van Marokkaanse jongeren 2,8% en van Antilliaanse en Europees-Mediterrane jongeren elk 0,9%.
3. Peildatum voor de bevolkingsgegevens was 1 januari 1990. Hierbij is uitgegaan van de groep Haagse jongeren, die op 1 januari 1990 negentien jaar oud was. De keuze van de peildatum is van invloed op de omvang en de samenstelling van deze vergelijkingsgroep. Per slot van rekening verhuizen in de loop der jaren mensen uit Den Haag naar elders, of juist van elders naar Den Haag. Ook factoren als gezinshereniging zullen van invloed zijn. Bij de interpretatie van dit gegeven dient derhalve de nodige voorzichtigheid te worden betracht.
De samenstelling van de groep Haagse jongeren, die per 1 januari 1990 negentien jaar oud was, is weergegeven in de onderstaande tabel:

etnische afkomst	jongens	meisjes	totaal
Nederland	70,0%	75,4%	72,7%
Marokko	5,1%	3,6%	4,4%
Suriname	11,0%	11,2%	11,1%
Turkije	9,5%	4,6%	7,0%
Ned. Antillen	2,2%	1,8%	2,0%
Euro-Mediterr. landen	0,6%	0,6%	0,6%
overig	2,2%	2,8%	2,8%
	100 %	100 %	100 %

Bron: Dienst Burgerzaken, gemeente 's-Gravenhage

4. Als indicatie voor first-offenders gaan wij uit van één of twee geregistreerde delicten, als indicatie voor recidiverende jongeren van meer dan vijf geregistreerde delicten. Ruim 80% van de jongens en bijna 90% van de meisjes in het tweede dossieronderzoek behoort tot één van deze typen jongeren. De rest heeft twee, drie, vier of vijf delicten gepleegd. De

ontwikkelingskansen van deze jongeren zijn verschillend. Een deel zal wellicht meer structureel delictgedrag gaan vertonen, een ander deel niet.

Wij beperken ons in dit artikel tot twee typen jongeren, omdat aan de hand van dit onderscheid duidelijk kan worden gemaakt dat we te maken hebben met een structureel verschillende problematiek die, ook wat betreft de rol van de politie, een verschillende aanpak behoeft.

5. Er mag worden aangenomen dat het werkelijke percentage waarschijnlijk iets hoger zal liggen. Immers, niet alles zal door rechercheurs worden waargenomen. Wel maakt het informeren naar de thuissituatie en het signaleren van eventuele problemen een bijna vast onderdeel uit van het contact tussen rechercheurs jongere. Dit geldt in mindere mate voor mogelijke problemen in de schoolsituatie.
6. Achterstandswijken zijn wijken waar sprake is van een cumulatie van sociale en economische problemen. Als achterstandswijken in Den Haag kunnen gelden de Stationsbuurt, de Schildersbuurt, Transvaalkwartier, Bouwlust en Spoorwijk-Laakkwartier.
7. Van jongeren uit het tweede deelonderzoek was in ruim 56% van de gevallen bekend welk typeonderwijs zij volgden. Dit gegeven werd niet consequent geregistreerd. De percentages zijn gebaseerd op de gevallen, waarvan het gevolgde onderwijs bekend was.
8. Een kanttekening bij deze cijfers is op zijn plaats.
Problematisch drugsgebruik en/of gokverslaving werd slechts dan geregistreerd als er bij de desbetreffende jongeren duidelijke uiterlijke sporen van verslaving zichtbaar waren en/of het delict in kwestie samenhang met de verslaving. Er is hier naar alle waarschijnlijkheid sprake van een aanzienlijke onderregistratie. Het zogenaamde 'doorblowen' bijvoorbeeld, iets dat veelvuldig werd gesignaleerd bij jongeren, wordt weliswaar als probleem, maar niet als verslaving beschouwd, of zodanig geregistreerd.

Literatuur

- Bovenkerk F., Misdaad en de multi-etnische samenleving. *Justitiële Verkenningen* nr. 5, mei 1990.
- Gelder P. van, en J. Sijsma, *Ik wil een smalle weg volgen*. Sociale risico's en kansen onder werkloze Marokkaanse jongens in Den Haag, Regionaal Centrum Buitenlanders Zuid-Holland West, Den Haag, 1990.
- Junger M., *Delinquency and Ethnicity: An Investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer-Boston, 1990.
- Junger-Tas J. en M. Kruissink, *Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1988*, Gouda Quint, Amhem, 1990.
- Sluis A. van, *Verslag van een dossieronderzoek m.b.t. jongeren met contacten met bureau Jeugdzaken van het Haagse korps*. Interne publikatie gemeentepolitie Den Haag, november 1990.
- Wermölder H., *Een generatie op drift: De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*, Gouda Quint, Amhem, 1990.

De sociale controle-theorie toegepast op jongens uit etnische minderheden

Marianne Junger

Uit recent onderzoek is gebleken dat jongens uit etnische minderheden vaker voor een strafbaar feit in aanraking komen met de politie dan Nederlandse jongens met een vergelijkbare sociaal-economische achtergrond. Van de Nederlandse jongens heeft 15% een geregistreerd politiecontact, van de Marokkaanse jongens 33% en van de Turkse en de Surinaamse jongens 23%. Onder Surinaamse jongens bleken eveneens onderlinge verschillen te bestaan: onder Creoolse jongens was het aantal politiecontacten het hoogst: 33%; onder Hindoestaanse jongens was dit 17%, en van de overige (meestal jongens van Javaanse oorsprong) had 26% wel eens contact gehad met de politie naar aanleiding van een strafbaar feit (zie Junger en Zeilstra, 1989). Eerdere onderzoeken en CBS-gegevens (CBS, 1983) bevestigen dit beeld: allochtone jongeren komen vaker met politie/justitie in aanraking dan Nederlandse jongeren (zie ook Junger en Zeilstra, 1991).

De vraag is hoede de name aan criminaliteit onder de verschillende groepen te verklaren. In het meeste onderzoek naar criminaliteit onder etnische minderheden, is aangesloten bij culturele deviantie-theorieën en de strain-theorie. Hierbij wordt dan de nadruk gelegd op culturele factoren die specifiek zijn voor bepaalde etnische groepen en/of op de slechte sociaal-economische positie van allochtonen.

Tot nu toe is weinig aandacht besteed aan de sociale controle-theorie in relatie tot etnische minderheden. In dit artikel wordt gesteld dat dit gebrek aan aandacht onterecht is. De bedoeling van dit artikel is te onderzoeken in hoeverre de sociale controle-theorie – als verklaring voor delinquent gedrag – opgaat voor jongens uit etnische minderheden, en eventueel ook de verschillen in delinquentie kan verklaren. Dit zal gebeuren aan de hand van vier stellingen die gebaseerd zijn op de sociale controle-theorie. De stellingen zullen worden onderbouwd met gegevens uit recent onderzoek. Allereerst zal echter de sociale controle-theorie worden geïntroduceerd.

De sociale controle-theorie

De assumptie van de sociale controle-theorie is dat bij iedereen, in beginsel, de motivatie aanwezig is voor het plegen van misdrijven of voor andere vormen van deviant gedrag. Een theorie over criminaliteit moet daarom verklaren waarom sommige mensen geen misdrijven plegen (zie Hirschi, 1969, Kornhauser, 1978; Gottfredson en Hirschi, 1990). Volgens de sociale controle-theorie is de oorzaak hiervan dat de *kosten* van delinquent gedrag niet voor iedereen identiek zijn. Allereerst zijn er de directe kosten die ontstaan bij ontdekking (vervolgning door politie/justitie). Daarnaast zijn er de indirecte kosten die voortvloeien uit de band die het individu met de samenleving heeft opgebouwd.

De sociale controle-theorie stelt dat de mate waarin mensen zich gebonden voelen aan de conventionele samenleving – die delinquentie verbiedt – een belangrijke rem oplevert voor het betrokken raken bij delinquent gedrag. Deze band met de samenleving is een ruim begrip. Hirschi (1969) heeft een uitwerking voorgesteld die naderhand vaak gebruikt is en waarop het hierna beschreven onderzoek zich ook heeft gebaseerd. Volgens hem kan men vier aspecten onderscheiden: (1) de band met belangrijke anderen; (2) betrokkenheid bij conventionele subsystemen (bijvoorbeeld school en gezin); (3) functioneren in conventionele systemen; (4) waarden ten aanzien van delinquent gedrag en respect voor de geldende wettelijke normen. Deze verschillende elementen van de band met de samenleving hangen met elkaar samen.

De sociale controle-theorie is een socialisatie theorie. Door een adequate socialisatie ontstaat de band met de samenleving. De belangrijkste toets voor deze theorie is daarom in hoeverre de mate waarin een socialisatie succesvol is voorspellende waarde heeft voor delinquent gedrag. In principe kan dit voor elke etnische groep worden nagegaan.

Een belangrijk uitgangspunt van de sociale controle-theorie is dat in geen enkele samenleving of groepering deviante waarden bestaan ten aanzien van delinquent gedrag. In iedere groep, zelfs in delinquente groepen, beseffen de leden dat het plegen van misdrijven verboden is door de wet en iedereen vindt dit – in beginsel – een juiste zaak. Ook hier profileert de sociale controle-theorie zich als onafhankelijk van de culturele/etnische achtergrond. Voor meer informatie wordt verwezen naar Hirschi (1969) Kornhauser (1978), Gottfredson en Hirschi (1990), Junger (1990), Junger en Polder (1991).

Van de sociale controle-theorie wordt gezegd dat zij is gebaseerd op de Westerse *middle class* waarden en opgesteld is door *middle class* onderzoekers (Bruinsma, 1990). Het is inderdaad de vraag of de theorie op alle groepen in de maatschappij zonder meer van toepassing is, in het bijzonder op groepen die niet als *middle class* kunnen worden gekenmerkt en uit niet-Westerse landen afkomstig zijn. Uitgaande van deze redenering zal het testen van de sociale controle-theorie bij etnische minderheden (Islamitische en Surinaamse jongens), zoals in dit artikel wordt gedaan, een betrekkelijk strenge toets opleveren.

In de volgende paragrafen wordt betoogd dat de sociale controle-theorie geschikt is om delinquent gedrag te verklaren bij etnische minderheidsgroepen en ook nuttig is om andere verschillen tussen deze groepen beter te begrijpen.

Het onderzoek

Het onderzoek heeft betrekking op drie aselect gekozen groepen Marokkaanse, Turkse en Surinaamse jongens van 12 tot en met 17 jaar. Het was de bedoeling om de allochtone jongens te vergelijken met Nederlandse jongens¹ die in sociaal-economisch opzicht vergelijkbaar zijn. Met dit oogmerk zijn Nederlandse jongens geselecteerd die in dezelfde straat/buurt als de allochtone jongens wonen. Deze groep wordt in het vervolg een vergelijkbare groep

Nederlandse jongens genoemd.

Er zijn 198 Marokkaanse, 203 Turkse, 206 Surinaamse en 204 Nederlandse jongens geïnterviewd (totaal 811 jongens).² 34% van de jongens was niet te bereiken voor een interview (zie Junger en Zeilstra, 1989).

Dekenmerken van de vier geïnterviewde groepen beantwoorden grotendeels aan de doelstellingen van de onderzoeksoepzet. De Marokkaanse, Turkse en Surinaamse jongens zijn een goede weerspiegeling van de populatie waaruit zij werden getrokken. De qua sociaal-economische positie vergelijkbare Nederlandse jongens blijken inderdaad een minder gunstige sociaal-economische achtergrond te hebben dan de doorsnee Nederlandse jongens (in termen van het opleidingsniveau van de jongens, beroep van de vader en werkloosheid van de vader).

De gegevens zijn verzameld door middel van gestructureerde interviews. Hierbij is ervoor gezorgd dat de meest bedreigende vragen (over delinquent gedrag) aan het einde werden gesteld.

Delinquent gedrag is gedefinieerd als gedrag dat aanleiding kan geven tot vervolging door het Openbaar Ministerie. Self-report delinquentie is gemeten door middel van vragen naar 16 delicten (zie Junger, 1990). In dit artikel wordt uitsluitend gebruik gemaakt van de gegevens die betrekking hebben op misdrijven die de respondent ooit heeft gepleegd. Informatie over officieel geregistreerde contacten zijn verzameld via de politie-registratie en de justitiële documentatiedienst. Hier is geteld hoe vaak iemand ooit bij de politie is geregistreerd voor een strafbaar feit. Het gaat om vermogensmisdrijven, geweld tegen personen en vandalisme; niet inbegrepen zijn (in de delinquentiemaat) andere vormen van problematische gedrag die ook door de politie worden geregistreerd.

De aspecten van de sociale controle-theorie zoals die door Hirschi (1969) zijn ontwikkeld, zijn toegepast op de belangrijkste terreinen waarin het leven van jongeren zich afspeelt: gezin, school en vrije tijd. Schema 1 vat de gemeten begrippen samen.

Figuur 1. Belangrijkste variabelen in het onderzoek

Domein	Indexen/variabelen
1. Gezin	
	Toezicht, ruzies, slaan, affectieve band met de ouders, belang van school, oordeel over het gezin.
2. School	
	Conflicten, betrokkenheid, schoolresultaten, van school zijn gestuurd.
3. Vrije tijd	
	Frequentie vrije tijd, plaats activiteiten, oriëntatie buitenhuis, alcoholisch drankgebruik.
4. Waarden	
	Waarden ten aanzien van delinquentie.
5. Delinquentie	
	Self-report delinquentie, politiecijfers.

Resultaten

Stelling 1: de sociale controle-theorie geldt ongeacht de etnische/culturele achtergrond

De sociale controle-theorie mocht – in principe – gelden voor elke groep, ongeacht de etnische samenstelling of de culturele achtergrond. De vraag is dus of de verschillende indicatoren van de sociale controle-theorie, binnen elke etnische groep, op dezelfde wijze samenhangen met delinquentie. Om dit te onderzoeken, zijn de sociale controle indexen, door middel van regressie-analyse, gerelateerd aan delinquentie (tabel 1). De resultaten zijn in overeenstemming met de stelling. In elke etnische groep hangen de sociale controle factoren significant samen met de mate van betrokkenheid bij delinquent gedrag. De multiële correlaties voor de verschillende etnische groepen wijken nauwelijks van elkaar af. Voor de vier groepen te zamen is de multiële correlatie tussen alle sociale controle indexen en self-report delinquentie 0,64 ($p < .0001$). De multiële correlatie voor de Turkse respondenten is 0,63; voor de Marokkaanse respondenten 0,69; voor de Surinaamse respondenten 0,71 en voor de Nederlandse respondenten: 0,73. Deze correlaties zijn relatief hoog. De sociale-controle-theorie lijkt delinquentie in elke etnische groep vrij goed te voorspellen.

Ook de resultaten voor de verschillende domeinen van de jongeren (gezin, school, vrije tijd, waarden) zijn nagenoeg gelijk voor iedere etnische groep. De indexen voor de vier domeinen hangen ongeveer even sterk samen met het voorkomen van criminaliteit (tabel 1).

Deze analyse is herhaald voor officieel geregistreerde delinquentie (zie Junger, 1990). De multiële correlaties blijken iets lager uit te vallen voor elke etnische groep.³ De conclusie blijft echter onveranderd: sociale controle factoren zijn – in elke etnische groep – even goede voorspellers van delinquent gedrag.

Tabel 1. Sociale-controle-indexen en self-report delinquentie: multiële correlaties^a

Levenssfeer	Marokkanen	Turken	Surinamers	Nederlanders
Waarden	0,34***	0,37***	0,33***	0,46***
Gezin	0,44***	0,44***	0,42***	0,51***
School	0,44***	0,44***	0,42***	0,51***
Vrije tijd	0,39***	0,38***	0,54***	0,54***
Totale R	0,67***	0,61***	0,67***	0,70***
(N)	(141)	(159)	(171)	(160) ^a

^a Als gevolg van ontbrekende waarden is het aantal respondenten kleiner dan in de totale steekproef. Andere technieken voor het verwerken van ontbrekende waarden ('pairwise deletion' en 'mean substitution') leveren gelijksoortige resultaten op (Jungeren Polder, 1991).

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

*** $p < 0,001$

Stelling 2: Socialisatieprocessen verlopen in wezen op dezelfde wijze binnen elke etnische groep en elementen van de band met belangrijke

anderen en belangrijke instituties hebben binnen elke etnische groep dezelfde betekenis

Is er ondersteuning voor de stelling dat de sociale controle factoren dezelfde betekenis hebben binnen elke etnische groep en socialisatieprocessen op dezelfde wijze verlopen, ongeacht de etnische/culturele achtergrond? Dit zou bijvoorbeeld betekenen dat het voorkomen van geweld in gezinnen, een teken is dat deze gezinnen slecht functioneren of zij nu Marokkaans, Turks of Nederlands zijn. Dit geldt eveneens voor het toezicht dat ouders uitoefenen.

Ondersteuning voor deze stelling zou betekenen dat de indicatoren van sociale controle in elke etnische groep op dezelfde wijze onderling samenhangen. Indien blijkt dat in Nederlandse gezinnen een samenhang bestaat tussen de affectieve band en toezicht betekent dit dat deze samenhang ook moet worden gevonden in Marokkaanse en Turkse gezinnen. Indien daarentegen de relaties tussen de 'gezinsindicatoren' zeer verschillend zouden zijn per etnische groep zou dit er op kunnen wijzen dat socialisatie-processen anders verlopen al naargelang de etnische/culturele achtergrond.

Uit het onderzoek blijkt dat de indicatoren van de sociale controle-theorie op dezelfde wijze gerelateerd zijn in elke etnische/culturele groep. Er bestaan meestal matige tot sterke relaties tussen de indicatoren binnen één gebied (gezin, school, ...), en tussen de indicatoren van de verschillende gebieden (Junger, 1990). Van belang is dat in het algemeen de resultaten gelijk zijn voor de vier etnische groepen. De relaties tussen de sociale controle indicatoren zijn binnen elke etnische groep nagenoeg even groot of klein.

Ter illustratie worden hier de relaties beschreven tussen twee indicatoren van de band met het gezin – namelijk het toezicht en het hebben van ruzies – met de overige gezinsindicatoren. De resultaten kunnen als volgt worden samengevat (zie ook tabel 2 en 3).

Allereerst blijkt dat het uitoefenen van toezicht niet of nauwelijks samenhangt met de mate waarin ruzies in het gezin voorkomen en de mate waarin geweld voorkomt. Tevens blijkt (tabel 3) dat het voorkomen van geweld wel gerelateerd is aan de frequentie waarmee ruzies plaatsvinden. Dit betekent dat het gebruik van geweld door de ouders niet dient als een manier om het gedrag van het kind te beïnvloeden, maar vermoedelijk voortkomt uit conflicten. Deze relaties gelden voor elke groep, de gelijkenis is opvallend groot.

Een relatief sterke relatie wordt gevonden tussen toezicht en band met de ouders (totaal: $r=0,38$, zie tabel 2). Ook deze relaties worden gevonden in elke etnische groep. In het algemeen geldt dus dat supervisie niet kan worden beschouwd als de politietak van de ouders maar dat een strikte supervisie past in een hecht en sterk geïntegreerd gezin. Ook blijkt dat een grote mate van controle positief samenhangt (hoewel minder sterk dan met toezicht) met een positief oordeel over het gezin (totaal: $r=0,18$) en met het belang dat ouders aan school hechten (totaal: $r=0,16$; zie tabel 2). Ook hier weer zijn de

correlaties vrijwel gelijk voor de vier afzonderlijke etnische groepen (behalve voor de Surinamers).

Uit tabel 3 blijkt dat jongens uit gezinnen waar weinig ruzies voorkomen een sterkere affectieve band hebben met hun ouders (totaal: $r=0,21$) en een gunstiger oordeel over hun gezin geven (totaal: $r=0,31$). Het belang dat ouders aan school hechten hangt niet samen met de mate waarin ruzies voorkomen in het gezin. Ook hier blijkt dat de correlaties nagenoeg even groot zijn voor de vier etnische groepen.

De conclusie luidt dat de sociale controle factoren op gelijke wijze samenhangen binnen afzonderlijke etnische groepen. Dit ondersteunt de stelling dat socialisatieprocessen in wezen op dezelfde wijze verlopen binnen elke etnische groep en dat de gezinsindicatoren, binnen elke etnische groep, dezelfde betekenis hebben. Het is in tegenspraak met de gedachte dat bepaalde aspecten (zoals het voorkomen van geweld) een andere betekenis zouden hebben voor kinderen in andere culturen, of dat supervisie een andere betekenis zou hebben al naargelang de etnische groep.

Tenslotte is vermeldenswaard dat in het verleden wel is betoogd dat het slaan van kinderen binnen sommige culturen normaal is en als zodanig – tot op zekere hoogte – gerespecteerd dient te worden (zie bijvoorbeeld Van den Berg-Eldering, 1981). Uit het huidige onderzoek blijkt echter dat het voorkomen van geweld bij etnische minderheden samenhangt met delinquentie. Naarmate er meer geweld voorkomt in het gezin, neemt de kans op delinquentie toe (Junger, 1990; Junger en Polder, 1991).

Tabel 2. Toezicht (weinig) gerelateerd aan de overige gezinsintegratiematen: correlatie coëfficiënten (N)

	Ruzies	Slaan	Band ouders	Belang school	Oordeel gezin
(Hoge score)	(vaak)	(vaak)	(zwak)	(weinig)	(slecht)
Totale groep	0,10** (765)	0,02 (743)	0,38*** (784)	0,16*** (782) (784)	0,18***
Marokkanen	0,12* (172)	-0,04 (168)	0,48*** (181)	0,19** (181)	0,20** (181)
Turken	0,07 (195)	0,04 (192)	0,45*** (196)	0,17** (196)	0,24*** (196)
Surinamers	0,13* (199)	0,12* (199)	0,33*** (204)	0,06 (202)	0,03 (204)
Nederlanders	0,08* (199)	-0,03* (184)	0,34*** (203)	0,20** (203)	0,23*** (203)

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

*** $p < 0,001$

Tabel 3. Ruzies (vaak) gerelateerd aan de overige gezinsintegratiematen: correlatie coëfficiënten, correlatiecoëfficiënten (N)

	Slaan	Band ouders	Belang school	Oordeel gezin
(Hoge score)	(vaak)	(zwak)	(weinig)	(slecht)
Totale groep	0,31*** (743)	0,21*** (765)	0,03 (768)	0,31*** (766)
Marokkanen	0,29*** (168)	0,14* (172)	0,03 (173)	0,31*** (172)
Turken	0,42*** (192)	0,27*** (195)	-0,03 (195)	0,37*** (195)
Surinamers	0,26*** (199)	0,20** (199)	0,02 (200)	0,35*** (199)
Nederlanders	0,29*** (184)	0,17** (199)	0,05 (200)	0,28*** (200)

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

*** $p < 0,001$

Stelling 3: De sociale controle-theorie verklaart, ongeacht de etnisch/culturele groep, diverse typen van deviant gedrag

Op basis van de interviews en de officiële gegevens kan onderscheid worden gemaakt naar verschillende typen misdrijven en ander deviant gedrag. De self-report interviewgegevens bevatten informatie over vermogensmisdrijven, geweld tegen personen, vandalisme, druggebruik en prostitutie, spijbelen, weglopen van huis en thuis 'expres iets vernielen' (tabel 4). De officiële gegevens kunnen onderverdeeld worden naar eenvoudige diefstal, andere vermogensmisdrijven, geweld tegen personen, vandalisme en probleemgedrag (van huis weglopen/prostitutie).

Tabel 4. Sociale controle-indexen en verschillende typen self-report delinquent gedrag: multiële correlaties^a

Type misdrijf	Marokkanen	Turken	Surinamers	Nederlanders	Totaal
Vermogensdelicten (N)	0,59*** (146)	0,53*** (165)	0,64*** (177)	0,59*** (163)	0,61*** (651)
Geweld tg. pers. (N)	0,42* (146)	0,52*** (165)	0,45** (177)	0,50*** (163)	0,42*** (651)
Vandalisme (N)	0,39 (146)	0,45** (165)	0,41** (177)	0,53*** (163)	0,38*** (651)
Drugs/prostitutie (N)	0,20 (146)	0,44** (165)	0,40* (177)	0,42* (163)	0,24*** (651)
Weglopen van huis (N)	0,32 (146)	0,41* (165)	0,41** (177)	0,48* (162)	0,30*** (651)
Vernielen thuis (N)	0,34 (144)	0,48*** (162)	0,28* (173)	0,42* (154)	0,24*** (651)
Spijbelen (N)	0,53*** (145)	0,53*** (162)	0,48*** (176)	0,62*** (161)	0,42*** (644)

^a Aantal jongens dat één of meer delicten opgeeft: vermogensmisdrijven: 57%, agressie tegen personen: 25%, vandalisme: 14%, drugs/prostitutie: 4%, vernieling thuis: 26%, weglopen van huis: 8%, spijbelen: 22%, (N=788).

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

*** $p < 0,001$

Deresultaten ondersteunen stelling 3. De sociale controle-factoren verklaren – globaal – alle typen deviantie die hier zijn bekeken. Voor sommige typen deviant gedrag zijn de correlaties iets lager (tussen 0,40 en 0,50 voor drugs/prostitutie, weglopen van huis, vernielen thuis) dan voor de strafbaar gestelde feiten (tussen 0,40 en 0,64 voor vermogensmisdrijven, geweld tegen personen, vandalisme). Alleen onder Marokkanen zijn de multiële correlaties voor enkele typen deviant gedrag (voor drugs/prostitutie, weglopen van huis, vernielen thuis) iets lager dan voor de overige groepen.

De multiële correlatie zijn eveneens berekend voor de officieel geregistreerde gegevens. De meeste correlaties schommelen tussen 0,40 en 0,55 en bevestigen hiermee het beeld van de resultaten op basis van de self-report gegevens.⁴

De conclusie is dat de sociale controle-factoren samenhangen met diverse vormen van strafbaar en niet strafbaar gesteld deviant gedrag.

Stelling 4. Ook ander vormen van problematisch gedrag (zoals werkloosheid en verkeersongevallen) hangen samen met de sociale controle-factoren. Dankzij informatie hierover kan een beter begrip ontstaan van etnische minderheidsgroepen

Maar Marianne toch ----
dit is toch --- eh --- ideaal!?

De afhankelijke variabele kan nog ruimer worden gezien dan tot nu toe is gedaan. Gottfredson en Hirschi (1990) wijzen erop dat diegenen die slecht zijn gesocialiseerd allerlei vormen van probleemgedrag vertonen. Door een gebrekkige socialisatie kunnen zij zich in een veelheid van situaties slecht beheersen. Als gevolg hiervan worden zij bijvoorbeeld relatief vaker werkloos en raken zij vaker betrokken bij verkeersongevallen. Empirische steun voor deze opvatting komt uit diverse studies. Zo vond Farrington (1989) bijvoorbeeld dat delinquenten zich onderscheiden van niet-delinquenten door een reeks deviante gedragingen. Zij dronken meer bier, gokten relatief vaak, rookten meer, maakten vaker verkeersovertredingen, zaten vaker dronken achter het stuur, waren vaker gewond geraakt in een verkeersongeval, gebruikten meer drugs (marihuana, LSD, ...) hadden vaker geslachtsge-meenschap gehad, in het bijzonder op jonge leeftijd en met verschillende partners, en waren vaker werkloos geweest ('erratic work histories including periods of unemployment').

In feite gaat men ervan uit dat criminaliteit een onderdeel is van een syndroom en dat de oorzaken van delinquentie leiden tot een breed scala aan 'ongewenste' uitkomsten (zie bijvoorbeeld Osgood, Johnston, O'Malley en Bachman, 1988).

In de volgende paragrafen zullen de relaties delinquentie-werkloosheid en delinquentie-verkeersongevallen worden besproken.

Delinquentie en werkloosheid

De stelling houdt in dat de oorzaken van criminaliteit mede kunnen leiden tot werkloosheid. Dit betekent uiteraard niet dat werklozen altijd crimineel zouden zijn (of het dus 'aan zich zelf te danken hebben'). Dit zou een omkering van de redenering zijn. Het betekent dat een slechte socialisatie niet alleen de kans op delinquentie verhoogt maar ook de kans op werkloosheid. Er bestaat een redelijke empirische ondersteuning voor deze stelling. Wilson en Herrnstein (1985) onderzochten de literatuur over de relatie tussen delinquentie en werkloosheid. Zij besluiten dat de meest plausibele verklaring voor de vaak geconstateerde samenhang tussen werkloosheid en criminaliteit is, dat de oorzaken van criminaliteit ook vaak leiden tot werkloosheid. Ook in Nederland zijn er gegevens die deze opvatting ondersteunen. Kaufman en Verbraeck (1986) deden onderzoek naar 30 deviante jongeren op Hoog Catharijne. Uit hun resultaten blijkt dat twee derde onder hen enige arbeidservaring heeft. Een aantal komt als gevolg van bedrijfssluitingen op straat (4) of heeft nooit werk gevonden (10). Maar de reden voor de werkloosheid ligt blijkbaar ook bij de jongens zelf: 12 van de 30 verliezen hun werk als gevolg van hun druggebruik en 4 om andere redenen (pp. 51 en 98).

Ook Werdmölder (1990) vindt resultaten die deze gedachtengang steunen. Hij deed onderzoek naar 35 marginale jongens (in 1985), waarvan er 19 in 1988 nog altijd deviant waren. Van deze 19 deviante jongens hebben 9 ooit gewerkt (waarvan 6 langer dan zes maanden) en drie waren ooit met een cursus begonnen, maar hebben hem niet afgemaakt. In 1988 zijn zij allemaal

weer werkloos. Werdmölder geeft aan dat de jongens veelal de maatschappelijke vaardigheden en de motivatie missen die nodig zijn voor regelmatig werk (Werdmölder, 1990, p. 106). Het probleem is dus niet dat deze jongens geen werk kunnen vinden, maar dat zij geen werk kunnen houden.⁵

Al met al lijkt er een redelijke empirische ondersteuning te bestaan voor de gedachte dat oorzaken van delinquent gedrag ook tot werkloosheid kunnen leiden.

Als gevolg hiervan wordt begrijpelijk waarom programma's die zijn ontwikkeld om ex-gevangenen aan werk te helpen zo weinig succesvol zijn gebleken (Freeman, 1983; Wilson en Herrnstein, 1985). Dit betekent dat voor jongeren – en dus ook voor jongeren uit etnische minderheden – die al in de marginaliteit terecht zijn gekomen, vaak niet te veel verwacht moet worden van werkgelegenheidsprojecten, zeker niet als het de bedoeling is deze jongeren hiermee van het criminele pad af te houden.

Delinquentie en verkeersongevallen

Zoals vermeld, vond Farrington (1989), in overeenstemming met de gedachtengang van Gottfredson en Hirschi (1990), dat slecht gesocialiseerde individuen ook vaak bij verkeersongevallen betrokken zijn. De oorzaak hiervoor is, zo wordt geopperd, dat factoren die criminaliteit veroorzaken eveneens tot roekeloos gedrag in het verkeer leiden.

In dit artikel wordt een vergelijkbare hypothese geformuleerd. Indien de oorzaken van criminaliteit al vroeg in de opvoeding optreden dan zouden deze ook gevolgen moeten hebben voor de betrokkenheid bij verkeersongevallen van jonge kinderen. Aangenomen mag worden dat ouders die moeite hebben hun kinderen goed te socialiseren hier vaak al vanaf het begin van de opvoeding moeite mee hebben. Indien deze ouders vaak minder toezicht uitoefenen dan kan als gevolg hiervan de kans op een verkeersongeval bij hun kinderen toenemen. Op de vraag of deze veronderstelling klopt, zal hier beknopt worden ingegaan.

Het belang hiervan is het volgende: Junger en Stechouwer (1989) stelden vast dat Turkse en Marokkaanse kinderen een hogere kans op verkeersongevallen lopen dan kinderen uit andere bevolkingsgroepen. Uit de resultaten van hun onderzoek blijkt dat in Den Haag in vier en een half jaar, onder de groep autochtoon Nederlandse/overige kinderen 14 pro mille betrokken was bij een verkeersongeval. Onder de Turkse kinderen was dat 43 pro mille, bij de Marokkaanse kinderen 44 pro mille, bij de Surinaamse/Antilliaanse kinderen 8 pro mille. Het is, zoals gezegd, mogelijk dat dit laatste cijfer een onderschatting vormt, aangezien het moeilijk was om Surinaamse/Antilliaanse kinderen te identificeren. Sterftecijfers van het CBS voor heel Nederland bevestigen dit beeld (Hoogenboezem en Israëls, 1990). Indien er een samenhang bestaat tussen de kans op een verkeersongeval en de kans op delinquentie dan wordt een kader geschetst waarin verklaarbaar is dat in sommige etnische groepen meer slachtoffers van verkeersongevallen voorkomen en tevens een grotere betrokkenheid bij criminaliteit bestaat.

Ondersteuning voor deze redenering kan op twee manieren worden verzameld. Ten eerste moet blijken dat factoren die de kans op een verkeersongeval vergroten – ten dele – gelijk zijn aan de factoren die de kans op delinquentie verhogen. Ten tweede zou er, onder kinderen, een samenhang moeten bestaan tussen delinquentie en de kans op een verkeersongeval.

De eerste vraag is of factoren die met problemen in het socialisatieproces samenhangen – en samenhangen met de kans op criminaliteit – eveneens de kans op een verkeersongeval verhogen. Uit een overzicht van de literatuur (zie ook Junger en Steehouwer, 1990; Junger (in voorbereiding)) lijkt dat inderdaad het geval te zijn. Kinderen (in de meeste onderzoeken gaat het om de leeftijd van 2 tot 16) die relatief vaak bij een verkeersongeval betrokken zijn onderscheiden zich door de volgende kenmerken.⁶

Uit de literatuur blijkt dat het houden van toezicht op kinderen de kans op een verkeersongeval verkleint. In gezinnen van kinderen die bij een verkeersongeval betrokken zijn, zijn de ouders eerder gestopt met het houden van toezicht en hebben ze een minder positieve houding ten aanzien van verkeersveiligheid. In deze gezinnen doen de ouders minder aan verkeersopvoeding en laat men kinderen vaker op straat spelen (zie onder meer Read e.a., 1963; Van der Molen en Tutert, 1980; Langley, Silva en Williams, 1987). De affectieve band met de moeder is ook een factor van belang. Grote gedragsverschillen zijn waargenomen naar gelang de opvoedingsinstelling van de moeder: correct gedrag van het kind in het verkeer⁷ is al waar te nemen bij 62% van de 4- en 5-jarigen van wie de moeders een bijzonder warme en accepterende relatie met hun kind hebben en tevens sociaal aangepast gedrag eisen. Kinderen van wie de moeder een andere opvoedingsinstelling hebben (minder emotionele warmte en/of minder benadrukking van de sociale normen), vertonen dit gedrag slechts in 31% van de gevallen (Limbourg en Gunther, 1977). Tenslotte is het onderzoek van Kurokawa (1977) vermeldenswaard, ook al gaat het in dat onderzoek om ongevallen in het algemeen en niet uitsluitend om verkeersongevallen. Hij vindt dat opvoedingsstijlen van de moeder sterk samenhangen met de kans op een ongeval. Wanneer de moeder erg toegevend is, haar kind relatief veel autonomie geeft en 'mannelijk' gedrag bevordert, neemt de kans op een ongeval sterk toe. Het lijkt erop dat een opvoeding die vrij laks en toegevend is de kans op een ongeval doet toenemen. Deze kenmerken lijken sterk op het gebrek aan toezicht dat gerelateerd is aan een grotere kans op delinquent gedrag. Deze verschillen in socialisatie zijn gebruikt om verschillende aspecten van verkeersongevallen bij jonge kinderen te verklaren. Zo is bijvoorbeeld in elke studie over dit onderwerp vastgesteld dat jongens meer bij verkeersongevallen betrokken zijn dan meisjes. Dit feit is vaak gerelateerd aan de verschillende accenten die in de opvoeding worden gelegd. Het lijkt aannemelijk dat jongens meer autonomie hebben en dat ouders vaker risicovol gedrag gedogen van jongens dan van meisjes.

Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat de verhoogde kans op een ongeval op jonge leeftijd samenhangt met een verhoogde kans op delinquent gedrag op latere leeftijd. Het gaat om – gedeeltelijk – dezelfde factoren uit de socialisatie die

*Zie je wel! Eindelijk wetenschappelijk
bewezen dat van al dat feminisme
ongelukken komen!*

Dus: je moet een jong verkeersongeval offer gevoel
gevoel in de breien slaan (pauze!)
↑

gerelateerd zijn aan de kans op beide uitkomsten. De factoren die de kans op een verkeersongeval verhogen blijken, in criminologisch onderzoek, samen te hangen met de kans op criminaliteit.

Het is mogelijk dat verschillen in socialisatie als gevolg hebben dat kinderen uit etnische minderheden een verhoogde kans hebben op een verkeersongeval en tevens een wat grotere betrokkenheid bij delinquentie. Als de verhoogde kans op verkeersongevallen betekent dat op Marokkaanse en Turkse kinderen minder toezicht wordt uitgeoefend, heeft dit ook als gevolg dat de kans op delinquentie stijgt. Zoals hierboven is gebleken, neemt de kans op criminaliteit toe met een gebrekkige supervisie en met andere problemen in het gezin (tabel 1).

Uit onderzoek blijkt dat de Surinamers in Den Haag voor een groot deel van Hindoestaanse afkomst zijn (Reubsact, Kropman en van Mulier, 1982). Er wordt wel gezegd (maar werkelijk onderzocht is het niet) dat in deze gezinnen relatief veel toezicht wordt uitgeoefend. Hierdoor zouden deze kinderen minder vaak op straat komen waardoor de kans op een verkeersongeval afneemt. Dit zou verklaren dat Hindoestaanse jongens niet vaker dan Nederlandse jongens bij delinquent gedrag betrokken zijn. Zoals vermeld, vond Kurokawa (1977) ook – in de VS – dat Aziatische kinderen mindervak bij verkeersongevallen betrokken zijn dan blanke en zwarte kinderen. Hij bracht dit in verband met de traditionele strakke opvoeding in de Aziatische gezinnen waarbij veel toezicht wordt uitgeoefend op kinderen.

Een noodzakelijke voorwaarde ter ondersteuning van de hierboven voorgestelde redenering is dat er een relatie bestaat – op individueel niveau – tussen delinquentie en de kans op een verkeersongeval. Er zijn onderzoeken die deze relatie hebben gevonden. Farrington (1989) is al genoemd. Andere gegevens komen uit het beroemde onderzoek van de Glucks (1950, p. 162). Zij vonden dat ook jeugd delinquenten (die nog niet als automobilist bij het verkeer betrokken waren)⁸ vaker bij een ongevallen betrokken waren (tabel 3). Uit hun gegevens blijkt dat de kans op een ernstig verkeersongeval bijna drie maal groter is onder delinquente jongeren (namelijk 14%) dan onder de controle groep van niet delinquente jongeren (5%). De kans op andere ernstige ongevallen is twee maal groter onder delinquenten (respectievelijk 19% en 10%)⁹

Samenvatting en conclusie

De sociale controle-theorie is een 'colour blind' theorie. Zij verklaart een redelijk (en even groot) deel van de variantie bij Nederlandse jongens en jongens van Marokkaanse, Turkse en Surinaamse origine. Ook is ondersteuning gevonden voor de vooronderstelling dat de verschillende aspecten van de band met het gezin dezelfde relatie hebben tot criminaliteit en dezelfde onderlinge relaties hebben. Dit betekent dat socialisatieprocessen waarschijnlijk in wezen op dezelfde wijze verlopen in verschillende etnische/culturele groepen.

Gekeken is in hoeverre sociale controle-factoren verschillende vormen van

deviant gedrag kunnen voorspellen. De sociale controle-theorie blijkt inderdaad, binnen elke etnische/culturele groep, een goede voorspeller te zijn van verschillende vormen van deviant gedrag.

Tenslotte is gesteld dat ook andere vormen van ongewenst gedrag samenhangen met sociale controle-factoren. Het gaat om werkloosheid en het betrokken raken bij verkeersongevallen. Sociale controle-factoren, zoals het uitoefenen van toezicht en de band met de ouders, bevorderen zowel de kans op een verkeersongeval als de kans op delinquent gedrag. Dit maakt het mogelijk om te verklaren waarom jongens vaker bij verkeersongevallen en bij criminaliteit betrokken zijn. Ook wordt het begrijpelijk waarom Marokkaanse en Turkse kinderen eveneens vaker betrokken zijn bij zowel verkeersongevallen als bij delinquent gedrag.

In Junger (1990) en Junger en Polder (1991) worden tevens alternatieve verklaringen voor de sociale controle-theorie onderzocht. Er werd geen empirische basis gevonden voor elementen uit de strain theorie en de subcultuur-theorie. Ook kon geen steun worden gevonden voor de gedachte dat culturele verschillen tussen etnische minderheden en Nederlanders, of factoren die te maken hebben met immigratie en traditionalisme samenhangen met criminaliteit. De belangrijkste conclusie is daarom dat de sociale controle-theorie verschillende vormen van deviantie kan verklaren en dit doet ongeacht de etnische of culturele achtergrond.

Deze gedachtengang betekent niet dat wordt aangenomen dat er in het geheel geen verschillen zouden bestaan tussen etnische groepen of culturen. Het zou onzin zijn te beweren dat, bijvoorbeeld met betrekking tot de opvattingen ten aanzien van het huwelijk of de taken van man en vrouw in de samenleving, er geen verschillen zouden zijn tussen de Marokkaanse/Turkse cultuur en de Nederlandse cultuur. Maar tevens kan worden opgemerkt dat er een neiging bestaat onder sommige onderzoekers om bepaalde *gedragsspatronen* gelijk te stellen aan *cultuurverschillen*. Zo kan het feit dat sommige Marokkaanse/Turkse ouders (net als sommige Nederlandse ouders, maar wellicht iets vaker) hun kinderen mishandelen, moeilijk worden geïnterpreteerd als een positieve waardering van mishandeling of geweld door de Marokkaanse/Turkse cultuur (zie ook Junger, 1990; Junger en Polder, 1991). Het wordt echter wel plausibel dat deze verschillen het best opgevat kunnen worden als kwantitatieve verschillen en niet als kwalitatieve verschillen.

Noten

1. Wanneer in het vervolg over Nederlandse jongens gesproken wordt worden de autochtone Nederlandse jongens bedoeld.
2. 23 interviews zijn niet gebruikt omdat de respondenten minder dan 2 jaar in Nederland verblijven.
3. Dit is op zichzelf niet verwonderlijk. Men kan ervan uit gaan dat de relatie tussen sociale controle en delinquentie direct is. De relatie tussen sociale controle en politiecontacten loopt over delinquent gedrag. Tussen variabelen die slechts indirect samenhangen valt een minder hoge correlatie te verwachten.
4. De correlaties voor de Marokkaanse jongens zijn niet lager dan voor de overige groepen.
5. Zie ook Van Dijk (1991) voor een analyse van de relatie werkloosheid, welvaart en delinquentie.

6. Inditartikel wordt volstaan met het geven van enkele algemene lijnen. Vooreen uitgebreider overzicht wordt verwezen naar Junger (in voorbereiding).
7. Een complete oriëntering (links en rechts kijken) en blijven staan bij de trottoirband.
8. Meer dan 90% van de onderzochte – delinquenten niet delinquenten – kinderen was jonger dan 16 1/2.
9. De controle groep was gematch op leeftijd, IQ, nationaliteit, etnische achtergrond en woonbuurt.

Literatuur

- Berg-Eldering, L. van den (1981), *Marokkaanse gezinnen in Nederland*, Alphen aan de Rijn, Samsom.
- Bruinsma, G.J.N. (1990), De schaduwzijde van de sociale controle-theorie. In: *M.A. Zwanen-burgen A.M.G. Smit (reds.), Kleine criminaliteit en overheidsbeleid*, Amhem, Gouda Quint.
- CBS (1983), Criminaliteit en nationaliteit, *Maandstatistiek politie, justitie en brandweer*, Den Haag, Staatsuitgeverij, jrg. 27, nr. 5, 1983, p. 52-61, staat 5 en staat 9.
- van Dijk J.J.M. (1991), *Criminaliteit als keerzijde. Een theoretische verkenning van de relaties tussen welvaart en criminaliteit*, Amhem, Gouda Quint.
- Farrington D.P. (1989), *Implications of criminal career research for the prevention of offending*, paper presented at the British Criminology Conference, Bristol, July 1989.
- Freeman, R.B. (1983), Crime and unemployment. In J.Q. Wilson (ed.), *Crime and public policy*, San Francisco, Institute for Contemporary Studies, 89-106.
- Glueck, S. and E. Glueck (1950), *Unraveling Juvenile Delinquency* New York, *The common-wealth fund*, Oxford University Press.
- Gottfredson, M.R., T. Hirschi (1990), *A general theory of crime*, Stanford, Stanford University Press.
- Hirschi, T. (1969), *Causes of delinquency*, Berkeley, University of California Press.
- Hoogenboezem, J., A.Z. Israëls (1990), *Sterfte naar doodsoorzaak onder Turkse en Ma-rokkaanse ingezetenen in Nederland, 1979-1988*, Den Haag, CBS, Maandbericht gezondheidsstatistiek, 5-20.
- Junger M., M. Zuilstra (1989), *Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden*, Amhem, Gouda Quint, WODC nr. 90.
- Junger M. (1990), *Delinquency and ethnicity. An investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*, Kluwer Law and Taxation.
- Junger (in voorbereiding), *Traffic accidents and crime; some personal and social characteristics related to the involvement in crime and traffic accidents*, Paper presented at the annual meeting of the Law and Society Association in Amsterdam, 1991
- Junger M., W. Polder (1991), *Delinquent gedrag bij jongens uit etnische minderheden: achtergronden, II*, Amhem, Gouda Quint, WODC nr. 107.
- Junger, M., L. Stehouwer (1990), *Verkeersongevallen bij kinderen uit etnische minderheden*, Den Haag, Ministerie van Justitie, WODC K11.
- Kaufman, W.J., H.T. Verbraeck (1986), *Marokkaan en verslaafd: een studie naar randgroep-vorming heroine gebruiken criminalisering*, Utrecht, Gemeente Utrecht, afdeling onderzoek ROVU.
- Kornhauser, R.R. (1978), *Social sources of delinquency: an appraisal of analytic models*, Chicago, University of Chicago Press.
- Langley, J.D., P.A. Silva, S.M. Williams (1987), Psychosocial Factors in Unintentional Childhood Injuries: Results from a Longitudinal Study, *Journal of Safety Research*, 18, 73-89, 1987.
- Limbourg, M., R. Gunther (1977), *Erleben und Verhalten von 4 bis 9 jährigen Kindern im Strassen verkehr*, *Zeitschrift für Verkehrserziehung*, 1, März 1977.
- Molen, H.H. van der, R. A.S.M. Tutert (1980), *De omstandigheden waaronder verkeersongevallen met kinderen plaatsvinden*, Haren, Verkeerskundig Studiecentrum R.U. Groningen.
- Osgood, W.D., L.D. Johnston, P.M. O'Malley, J.G. Bachman (1988), The generality of deviance in late adolescence and early adulthood, *American Sociological Review*, Vol. 53, 81-93.

- Read, J.H., E.J. Bradley, J.D. Morison, D. Lewall, D.A. Clarke (1963), The epidemiology and prevention of traffic accidents involving child pedestrians, *Canadian Medical Association Journal*, 89, 687-701.
- Reubsaet, T.J.M., J.A. Kropman, L.M. van Mulier (1982), *Surinaamse migranten in Nederland, de positie van Surinamers in de Nederlandse samenleving*, Nijmegen, Instituut voor Toegepaste Sociologie, 1982.
- Werdmolder (1990), *Eengeneratie op drift; De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*, Arnhem, Gouda Quint.
- Wilson, J.Q., R.J. Herrnstein (1985), *Crime and humannature*, New York, Simon and Schuster.

Gezagsverhoudingen binnen Marokkaanse gezinnen

*C.A. van 't Hoff**

Inleiding

De allochtone jongere die in Nederland verblijft, heeft zich het afgelopen jaar mogen verheugen in een enorme belangstelling. Nooit eerder is er in ons land zoveel aandacht geschonken aan de positie van deze jongeren, in het bijzonder aan die van Marokkanen – de groep die in dit artikel centraal staat. Of men werkelijk blij zal zijn met de getoonde belangstelling, is zeer de vraag. Zij komt namelijk voort uit het feit dat deze jongeren op vele terreinen problemen hebben en in een steeds slechtere positie terecht dreigen te komen¹.

Dat Marokkaanse jongens vaker dan Nederlandse jongens voorkomen in de registratie van de politie, is een van de aspecten waarop de aandacht zich toespitst. Duidelijk is dat er geen volledige overeenstemming is aangaande de mate van oververtegenwoordiging van deze jongens. Junger meldt bijvoorbeeld in haar proefschrift 'Delinquency and Ethnicity' dat 34% van de Marokkaanse jongens in de leeftijd van 12 tot en met 17 jaar met de politie in aanraking komt vanwege een misdrijf (Junger, 1990, p. 44) terwijl Gijtenbeek en Van 't Hoff in het onderzoeksrapport 'Hoczo verloren?' een percentage van 18 aangeven voor jongeren tussen de 10 en de 20 jaar (Gijtenbeek en Van 't Hoff, 1990, p. 71). De presentatie van dit soort gegevens moet overigens met de nodige voorzichtigheid geschieden. Maar al te gauw wordt vergeten dat deze betrekking hebben op bepaalde vormen van veel voorkomende criminaliteit op jongeren in een bepaalde leeftijdscategorie. Het gevaar is groot dat men gaat generaliseren en dat het beeld ontstaat dat 'de' Marokkaan een grote crimineel is.

Als gevolg van de toegenomen belangstelling voor dit onderwerp is de discussie over de verklaring van de verschillen in (geregisteerde) criminaliteit tussen diverse etnische groepen opnieuw op gang gekomen. Lange tijd is de verklaring gezocht in de slechte sociaal-economische positie van allochtone jongeren². Ook aan culturele factoren is aandacht besteed³ waardoor het begrip 'jongere tussen twee culturen' brede ingang heeft gevonden. Momenteel staat deze discussie – geheel in overeenstemming met de tijdgeest overigens – in het teken van de sociale controle theorie.

In dit artikel zal ik ingaan op de gezagsverhoudingen in Marokkaanse gezinnen omdat deze naar mijn mening een belangrijke rol spelen bij de problemen van Marokkaanse jongeren. Het gaat mij daarbij om de weergave van een aantal te onderscheiden varianten en niet om het bieden van een verklaring waarom zich de ene of juist de andere variant voordoet.

De empirische gegevens waarvan in dit artikel melding wordt gemaakt, hebben betrekking op gezinnen waar problemen zijn. De jongens uit de

* Met dank aan Henk van de Bunt.

besproken gezinnen komen één of meerderemalen met de politie in aanraking en/of hebben problemen op school en thuis. Zoals zo vaak zal ook hier geen aandacht geschonken worden aan de meerderheid van de Marokkaanse gezinnen, te weten die waarin zich geen (grote) problemen voordoen.

Een heer in het verkeer

In haar proefschrift tracht Junger met behulp van de sociale controle theorie te verklaren waarom allochtone jongens (te weten Marokkanen, Turken en Surinamers) vaker met de politie in aanraking komen vanwege een misdrijf dan vergelijkbare Nederlandse jongens (Junger, 1990). Zij grijpt daarbij terug op eigen onderzoek naar verkeersongevallen bij allochtone kinderen. Uit literatuur zou blijken dat de kans op een verkeersongeval toeneemt, naarmate het toezicht van ouders op hun kinderen afneemt. Ouders van bij verkeersongevallen betrokken kinderen zouden eerder stoppen met het houden van toezicht op kinderen die zich op straat bevinden dan ouders uit controlegezinnen. Junger concludeert dat de supervisie op straat van Marokkaanse ouders geringer is dan die van Nederlandse ouders, aangezien het aantal verkeersongevallen in Den Haag onder Marokkaanse (en Turkse) kinderen aanzienlijk groter is dan onder Nederlandse kinderen (Junger en Steehouwer, 1990). Dit gegeven vormt, tezamen met het feit dat Marokkaanse kinderen meer tijd buitenshuis doorbrengen, volgens Junger een belangrijk deel van de verklaring voor een grotere betrokkenheid bij criminaliteit van Marokkaanse jongens.

Enige kanttekeningen bij de bewijsvoering van dit onderzoek zijn op zijn plaats. De uitspraken zijn zeer algemeen en worden geldig verklaard voor de totale groep. Junger gaat er van uit dat er sprake zou zijn van 'de' Marokkaanse en 'de' Nederlandse ouder en veegt bestaande verschillen binnen de etnische groepen onder tafel.

Zij heeft bij haar respondenten⁴ niet of nauwelijks onderzocht hoe het toezicht door de ouders is ingericht. Er werden aan de jongens slechts vier vragen gesteld over 'de mate waarin ouders toezicht houden' en of de betrokkene 'het gevoel heeft te kunnen doen waar hij zin in heeft' (Junger, 1990, p. 52 en 145). Aan ouders zijn überhaupt geen vragen gesteld. Junger moet zich bij haar verklaring voornamelijk op literatuur in verband met verkeersongevallen baseren, hetgeen afbreuk doet aan de kracht van haar betoog.

Ook kan er kritiek geleverd worden op de wijze waarop Junger haar betoog theoretisch onderbouwt. Zij verenigt bij de vergelijking tussen de verschillende etnische groepen, het brede begrip 'attachment' tot het beperkte begrip 'supervisie op straat'. Wanneer Hirschi spreekt over bindingen die personen ervan weerhouden de wet te overtreden, gaat het vooral om de affectieve banden die men heeft met belangrijke personen in de directe omgeving, zoals bijvoorbeeld ouders. De gehechtheid komt op drie manieren tot uiting: de mate waarin de ouder belangrijk wordt gevonden door de jongere, de mate waarin jongere en ouder met elkaar communiceren en de mate waarin ouders controle uitoefenen op hun kinderen (Hirschi, 1969). Junger echter blijkt

Ho de Car. Junger concludeert kwantiteit. Dat is een
keuze waar je 't niet mee eens hoeft te zijn (althans: let everybody
do her thing), maar dan nog je daar dit niet kwalijk nemen

slechts oog te hebben voor één van de door Hirschi onderscheiden factoren, namelijk de mate waarin ouders controle uitoefenen op hun kinderen. Bovendien geeft zij een beperkte uitleg aan dit begrip: zij spreekt over 'toezicht houden op', in de betekenis van 'letten op'. Zij meent de grotere betrokkenheid bij crimineel gedrag te kunnen verklaren vanuit de mate waarin ouders effectief toezicht houden op hun kinderen. Dit is een versimpeling van de werkelijkheid die bovendien meer vragen opwerpt dan beantwoordt. Heeft een Nederlands kind dat dagelijks door één van de ouders naar school gebracht wordt en bij thuiskomst door zijn vaderen moeder wordt afgeblafst werkelijk een sterkere affectieve band met zijn ouders dan het Marokkaanse kind dat met een vriendje naar school loopt en liefdevol wordt opgevangen door één van de ouders na schooltijd?

De laatste, in het kader van dit artikel ook de belangrijkste kanttekening, is deze: Junger verbindt een negatieve betekenis aan het gegeven dat Marokkaanse ouders minder toezicht zouden houden op kinderen dan Nederlandse ouders. Zij spreekt erover dat 'Marokkaanse (en Turkse) ouders niet even strikt zijn in de supervisie van hun kinderen als Nederlandse ouders' (Junger, 1990, p. 183). Zij stelt zich naar mijn mening impliciet op het standpunt dat Marokkaanse ouders er geen enkele behoefte aan hebben toezicht uit te oefenen op hun kinderen. Ouders zouden het wel best vinden dat hun kinderen tot 's avonds laat op straat zijn. Zij zouden hun kinderen de vrije hand geven om met vrienden te doen en te laten waar ze zin in hebben. Junger vindt voor dit standpunt bevestiging in de literatuur. Zo citeert zij Van den Berg-Eldering die stelt dat Marokkaanse jongens de vrijheid lijken te hebben om veel vrije tijd buiten met hun vrienden door te brengen. Ook citeert zij Daskapan die stelt dat ouders het geen enkel probleem vinden dat hun kinderen 's avonds pas op een laat tijdstip thuiskomen (Junger, 1990, p. 56).

Tegen de waarneming dat Marokkaanse kinderen veel op straat zijn te vinden en dat daarbij de ouders niet altijd lijfelijk aanwezig zijn om toezicht uit te oefenen, valt weinig in te brengen. Bij de uitvoering van het onderzoek naar het preventie-project Kontaktfunktionaris Marokkaanse Jongeren in Amersfoort⁵ zijn ook wij hiermee geconfronteerd. Aangezien er tot nog toe echter geen onderzoek naar de overeenkomsten en verschillen op dit gebied tussen Nederlanders en Marokkanen is gedaan, dient dit gegeven wel met de nodige voorzichtigheid te worden gehanteerd.

Mijn kritiek richt zich overigens niet op deze waarneming, maar op de interpretatie die door Junger – en eerder door Van den Berg-Eldering – aan deze waarneming verbonden wordt. Marokkaanse ouders zijn naar mijn mening niet onverschillig ten opzichte van hun kinderen en zij zijn niet onwillig supervisie over hun kinderen te voeren. Feit is wel, dat zich bij de uitoefening van toezicht problemen kunnen voordoen, waardoor deze in sommige gevallen weinig inhoud kan krijgen.

Marokkaans toezicht?

In het gedateerde, maar nog altijd veelvuldig aangehaalde proefschrift

juit ! Het zou in men kunnen
dat Marokkanen ~~in~~ wat men Nederl. waarden en
normen t.o.v. opvoeding hebben overgenomen.

'Marokkaanse gezinnen in Nederland' stipt L. van den Berg-Eldering de problematiek van het ouderlijk toezicht aan. Zij geeft een schets van de situatie van een aantal Marokkaanse gezinnen die naar Nederland zijn gemigreerd en schenkt daarbij veel aandacht aan culturele achtergronden. Maar haar waarnemingen kloppen niet. (neer?)

Van den Berg-Eldering wijst erop dat niet alleen de ouders een belangrijke rol hebben bij de opvoeding van een kind. De sociale controle in de Marokkaanse samenleving is omvangrijk. Niet het individu maar de groep staat centraal en de leden van de groep voelen zich verantwoordelijk voor en solidair met elkaar. Van den Berg-Eldering constateert: 'De gezamenlijke verantwoordelijkheid maakt een scherpe controle op elkaars gedrag noodzakelijk' (Van den Berg-Eldering, 1979, p. 43 en 44).

Wanneer de redenering van Van den Berg-Eldering toegepast wordt op de opvoeding van kinderen, zal geconcludeerd moeten worden dat de ouders het ware de verantwoordelijkheid voor de opvoeding deelt met anderen uit de groep. Samen zal men ervoor dienen te zorgen dat de geldende normen en waarden gehandhaafd blijven. Niet alleen de ouders zijn hiervoor verantwoordelijk, maar ook de andere groepsleden.

Er zijn volgens Van den Berg-Eldering nog anderen die binnen de Marokkaanse cultuur verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding van kinderen. Een heel belangrijke persoon is bijvoorbeeld de leraar op school. Van den Berg-Eldering meent: 'Een Marokkaanse onderwijzer is ten opzichte van zijn leerling de gezagsdrager, de autoriteit' (Van den Berg-Eldering, 1979, p. 130). De leraar neemt een deel van de verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de ouders over⁶.

Het beeld wordt geschetst dat in Marokko behalve de ouders ook anderen duidelijke verantwoordelijkheden hebben voor de opvoeding van kinderen en dat van hen handelend optreden wordt verwacht.

Van den Berg-Eldering gaat nog verder, naar mijn mening zelfs te ver. Volgens haar zijn 'een goede naam' en 'eergevoel' sleutelbegrippen in de Marokkaanse cultuur; de goede naam en de eer van een familie mag niet geschonden worden. Zij meent dat in de Marokkaanse cultuur wangedrag op zichzelf geen aantasting oplevert van de goede naam en de eer, maar het openbaar bekend worden van dat gedrag: 'Wanneer een overtreding van de zoon buitenshuis publiek bekend wordt, moet de vader reageren' (Van den Berg-Eldering, 1979, p. 134). Een vader zou dus volgens de Marokkaanse cultuur niet behoeven te reageren zolang de misdraging van zijn kind onbekend blijft voor de buitenwereld.

Verschillen tussen de Marokkaanse en de Nederlandse cultuur zouden derhalve bepalend zijn voor de geringere mate aan toezicht van Marokkaanse ouders. Optreden tegen bepaalde misdragingen van het kind zou pas noodzakelijk zijn als anderen van die gedraging op de hoogte zijn⁷. In zo'n geval ligt het voor de hand dat ouders geen inspanning zullen doen om van de handel en wandel van hun kind op de hoogte te raken, aangezien dit alleen maar gevaar voor de eer en de goede naam oplevert. Door toezicht op het kind uit te oefenen loopt men het risico dat misdragingen openbaar bekend worden en dat de eer van de familie wordt aangetast.

Naar mijn mening is deze waarneming 'culturele onwil' onjuist en is er geen sprake van onwil en desinteresse bij Marokkaanse ouders om toezicht en controle over hun kinderen uit te oefenen. Door regelmatige observaties van Marokkaanse jongeren in hun dagelijkse omgeving en het voeren van vele gesprekken met deze jongeren en een aantal ouders in het kader van mijn werkzaamheden voor het preventieproject in Amersfoort, ben ik tot de conclusie gekomen dat het voor veel ouders problematisch is controle uit te oefenen over hun kind: zij willen wel, maar kunnen in sommige gevallen geen effectief toezicht uitoefenen. Ouders ondervinden daarbij moeilijkheden in verband met de gezagsverhouding binnen het gezin. Vooral in de verhouding tussen een jongen en zijn vader kunnen zich grote problemen voordoen. Bij de speurtocht naar de aspecten die een verklaring kunnen bieden voor de criminaliteit onder Marokkaanse jongens mag aan deze gezagsverhoudingen dan ook niet voorbij worden gegaan.

Marokkaanse gezagsverhoudingen

Bij de aandacht voor Marokkaanse jongeren staat in het algemeen het mannelijke deel van deze bevolkingsgroep centraal. Bij jongens komen problemen duidelijk aan de oppervlakte. Zij komen bijvoorbeeld vaker dan meisjes in aanraking met de politie. Dit wil niet zeggen dat meisjes niet met moeilijkheden te maken zouden hebben⁸. De problemen van meisjes blijven vaak binnen het gezin of de familie en komen minder gemakkelijk naar buiten. Daarnaast wordt meestal gesproken over de relatie tussen de jongen en zijn vader en minder op die tussen de jongen en zijn moeder. Dit heeft vooraleen praktische reden. De vader vertegenwoordigt het gezin naar buiten en met hem vindt meestal het contact plaats. Het is voor hulpverleners en onderzoekers moeilijk met moeders in aanraking te komen, gezien de barrières die hiertoe door geloof en gewoonte worden opgeworpen. Ook mijn aandacht richt zich hier op de relatie tussen jongens en hun vaders.

Aangaande de relaties tussen jongens en hun ouders moet vermeld worden dat in het algemeen de meeste jongens aangeven dat zij goed met hun moeder kunnen opschieten. Ongeveer de helft van de jongens die met de politie in aanraking komt of problemen op school heeft, vertelt in interviews of informele gesprekken, dat de relatie met hun vader te wensen overlaat. Zij hebben meer of minder regelmatig ruzie met hun vader over onderwerpen als zakgeld of tijdstip van thuiskomst na een avondje uit of ondervinden andere moeilijkheden met hem (Gijtenbeek en Van 't Hoff, 1990, p. 88).

Bij een nadere beschouwing van de gezagsverhoudingen in Marokkaanse gezinnen is het onvoldoende ons te beperken tot de supervisie op straat. Het gaat dan om een breder gebied waarbij gesproken moet worden over de controle van ouders over hun kinderen. Het door ouders uitgeoefende feitelijke, liefelijke toezicht maakt daar onderdeel van uit, maar niet meer dan dat. Belangrijker is de wijze waarop ouders in de thuissituatie controle over hun kinderen uitoefenen. Deze controle kan vormen aannemen die voor de buitenwereld niet direct zichtbaar zijn. Junger beperkt zich tot de externe

dwang in de vorm van het feitelijk toezicht. Naar mijn mening moet ook aandacht besteed worden aan de interne controle door ouders.

Bij Marokkaanse gezinnen zijn twee tendensen zichtbaar. De eerste tendens is, dat ouders (en vooral de vader) in belangrijke mate bepalen wat er gebeurt binnen het gezin; kinderen hebben hierop niet veel invloed. Wanneer het kind niet handelt conform de wensen en verwachtingen van zijn ouders, spreken deze het daarop aan. Zij trachten nadrukkelijk verandering aan te brengen in dat gedrag. Rooijendijk brengt dit in verband met het aspect van de eer. Hij stelt dat als kinderen niet naar hun ouders luisteren, deze zich niet alleen persoonlijk aangevallen voelen, maar ook in problemen komen met andere ouders. Zij verliezen hun eer omdat ze hun kinderen niet in het gareel houden (Rooijendijk, 1988, p. 52). Als een zoon iets doet of zegt dat niet met de mening van zijn vader strookt, zal de vader er alles aan doen om daarin verandering aan te brengen. In sommige gevallen kan dat gepaard gaan met een bestraffing; overigens beperkt zo'n bestraffing zich bijna altijd tot een enkele tik of een paar klappen en wordt een kind niet mishandeld door zijn vader. Het beeld van de strenge vader die met de harde hand regeert en zijn kinderen regelmatig mishandelt om zijn gezag af te dwingen is mijns inziens onjuist. Slechts bij uitzondering krijgen kinderen zware lichamelijke straffen⁹. De vader zal het gedrag van kinderen die thuiswonen proberen te beïnvloeden, maar ook dat van de zoon die al een aantal jaren getrouwd is en een eigen gezin heeft (vgl. Bel Ghazi, 1986, p. 34). Ook als de kinderen al het huis uit zijn blijven ze deel uit maken van het gezin en hebben ouders een zekere zeggenschap. Andersom hebben kinderen veel respect voor de mening van de ouders, ook als zij al enige tijd zelfstandig wonen. Kinderen accepteren een ruime mate van zeggenschap van hun ouders en zullen zich niet snel openlijk tegen hen verzetten. In dit verband kan worden gewezen op de rol van het geloof: de koran zegt dat kinderen gehoorzaam moeten zijn aan hun ouders (vgl. Shadid en Van Koningsveld, 1990, p. 87). Het begrip ouderlijk gezag speelt binnen Marokkaanse gezinnen een centrale rol.

Daarnaast is er het algemene uitgangspunt dat een jongen van 15 à 16 jaar als 'man' wordt beschouwd. Ook Pels wijst hierop, al meent zij dat deze fase pas later, namelijk rond het achttiende levensjaar ingaat (Pels, 1990, p. 480). De jongen is zelf verantwoordelijk en moet zelfstandig beslissingen kunnen nemen, bijvoorbeeld op het terrein van de religie. De bemoeienis van de vader is indirect, op de achtergrond is hij aanwezig om eventueel bij te sturen. Vaders spreken hun zoons in de voorkomende gevallen op die eigen verantwoordelijkheden aan.

In veel gevallen hebben deze schijnbare tegengestelde tendensen geen verstoring van de harmonie binnen het gezin ten gevolge. De ideeën van de ouders en hun kinderen liggen niet ver uit elkaar en het kind gedraagt zich zoals de ouders dat graag zouden willen. Soms ook worden problemen omzeild, door bepaalde gedragingen of meningen niet aan ouders bekend te maken. De zoon weet zijn misdraging verborgen te houden voor zijn vader of houdt zijn afwijkende mening voor zichzelf. Er doen zich geen problemen voor in de gezagsverhoudingen tussen ouder en kind.

Bij een aantal gezinnen doen zich echter wel problemen voor in de gezags-

nic!
(het vandeil
tussen
ouder
klappen en
mishandelen
is nogal
subjectief!)

verhoudingen. Marokkaanse gezinnen zijn hierin niet uitzonderlijk, want ook in Nederlandse gezinnen kunnen zich gezagsproblemen voordoen. Speciaal aan de verhoudingen in Marokkaanse gezinnen is, dat problemen minder gemakkelijk tot een oplossing gebracht kunnen worden. Men leeft namelijk in een samenleving waarin men met bepaalde handicaps te maken heeft. Marokkanen spreken vaak slecht Nederlands, zij verkeren veelal in een slechte sociaal-economische positie en zij zijn niet goed op de hoogte van instanties die hulp kunnen bieden. Voor de overzichtelijkheid zullen de gezinnen waarin zich gezagsproblemen voordoen in drie categorieën onderscheiden worden, al zijn de grenzen daartussen niet altijd even scherp te trekken. Aan de hand van verschillende casussen wordt ingegaan op de kenmerken van deze categorieën.

Casus 1

X is 13 jaar geleden in Nederland geboren. Hij komt uit een gezin met vijf kinderen en is zelf de op één na jongste. Hij gaat naar de lagere school en komt, als hij 10 jaar is, een paar keer met de politie in aanraking op verdenking van winkeldiefstal en brandstichting. Hij ontkent altijd zijn betrokkenheid en zegt dat zijn vriendjes schuldig zijn. Op school gaat het slecht met hem. Hij is na de basisschool naar het voortgezet speciaal onderwijs gestuurd. In verband met gedragsproblemen wordt hij na korte tijd van die school verwijderd. Hij blijft met de politie in aanraking komen, vooral van wege diefstallen.

Zijn ouders hebben weinig invloed op hem. X luistert niet naar hen en gaat volledig zijn eigen gang. Hij bepaalt zelf hoe laat hij thuiskomt, wat hij doet in zijn vrije tijd en met wie hij omgaat. Zijn vader probeert met praten en straffen zijn gedrag te veranderen. Hij gaat zijn gangen na en verbiedt hem met bepaalde vrienden om te gaan. Hij tracht hem voor zijn school te motiveren. Ondanks deze pogingen slaagt noch zijn vader, noch zijn moeder erin hem te bereiken en zijn gedrag te beïnvloeden.

De eerste categorie die ik wil onderscheiden vormen de gezinnen waarvan de zoons, in de leeftijd van 12 tot 14 jaar, zich stelselmatig onttrekken aan het ouderlijk gezag. De vaders hebben nauwelijks greep op de jongens, al onderneemt men hiertoe wel degelijk pogingen. Het kind wordt bijna dagelijks geconfronteerd met allerlei geboden en verboden. Hem wordt verteld dat hij bepaalde dingen niet mag doen en dat hij andere dingen juist wel zou moeten doen. Ook wordt er vaak op gewezen dat een bepaald vriendje een 'slechte' jongen is met wie hij niet moet omgaan. De vader gaat de gangen van het kind na en tracht met straffen en strafbedreiging tot een verandering te komen van het gedrag. Ouders schromen niet hiertoe familie in te schakelen, bijvoorbeeld een oudere broer van het kind of een oom waar het kind soms (tijdelijk) wordt ondergebracht. Ook wordt, indien men daartoe mogelijkheden ziet, een beroep gedaan op professionele hulp. Men geeft daarbij soms aan volledig radeloos te zijn en niet te weten hoe men het kind kan beïnvloeden. De jongens uit deze categorie brengen veel tijd buiten op straat door en onttrekken zich aan elke vorm van controle. Met vriendjes halen zij kattenkwaad uit en zijn niet vatbaar voor de ge- en verboden van hun ouders. Ze gaan toch om met vrienden voor wie hun ouders hen gewaar-schuwd hebben. Als ze 's avonds weggaan, komen ze vaak thuis wanneer zij dat willen en houden zich niet aan het tijdstip dat hun vader noemde. Deze

jongens komen meer dan eens in aanraking met de politie of hebben problemen op school en maken dan gebruik van de handicaps die hun ouders in de Nederlandse samenleving ondervinden en van het beeld dat instanties van Marokkanen hebben. Zo duurt het bijvoorbeeld bij wat ernstiger problemen op school enige tijd voordat ouders worden ingeschakeld, omdat de jongen de school ervan heeft weten te overtuigen dat zijn vader hem zwaar zal straffen als deze van de moeilijkheden hoort. Dit terwijl, zoals eerder opgemerkt, zware straffen slechts bij uitzondering worden uitgedeeld. Doordat de school de ouders niet inlicht, krijgt de jongen de ruimte te doen wat hem goeddukt. Als uiteindelijk de ouders toch worden ingeschakeld, maakt de zoon soms gebruik van hun handicaps. Hij moet bijvoorbeeld als tolk fungeren en minimaliseert daarbij zijn eigen rol en legt deschuld volledig bij anderen. Sommige ouders weten hier niet door heen te prikken en de kans is groot dat er een conflict tussen ouder en school ontstaat. In plaats van het beeld van de hulpeloze jongere die tussen de wal en het schip valt, doemt bij deze jongeren veel meer het beeld op de handige vis die steeds weer tussen de mazen van het net door weet te glippen. De vader probeert greep op de situatie te krijgen maar is in feite volkomen machteloos omdat zijn zoon niet wil luisteren. De gezagsverhoudingen zijn slecht: de vader slaagter, ondanks alle pogingen, niet in gezag uit te oefenen over zijn zoon.

Casus 2

Y is 17 jaaren is op zijn achtste jaar vanuit het Marokkaanse platteland naar Nederland gekomen. Hij heeft de lagere school hier gevolgd en is daarna naar de l.t.s. gegaan. De eerste twee jaar gaat het goed, maar in de derde klas ontstaan problemen. Hij heeft vaak ruzie op school en is betrokken bij een vechtpartij. Hij verlaat de school voortijdig, maar slaagt erin vast werk te vinden en volgt een part-time opleiding.

Tot het moment dat hij gaat werken, komt hij een aantal keren met de politie in aanraking. Hij wordt onder andere opgepakt op verdenking van winkeldiefstal. Vanwege een autokraak en openlijke geweldpleging wordt hij door de kinderrechter tot een voorwaardelijke straf veroordeeld. Hij zegt dat hij steelt omdat hij geld nodig heeft en zijn vader hem te weinig geeft.

Zijn ouders zijn gescheiden en hij woont bij zijn vader. Y geeft aan dat zijn vader hem vroeger kort heeft gehouden; hij kreeg weinig vrijheid en moest de wil van zijn vader doen. Zijn vader stelde regels op allerlei gebied waaraan hij zich moest houden. Vanaf zijn veertiende jaar is deze bemoeienis veel minder geworden en heeft zijn vader er eigenlijk alleen op aangedrongen dat hij zijn school zou afmaken. Hij bezocht zijn zoon niet toen deze enkele dagen vastzat op het politiebureau. Zijn vader zegt dat zijn zoon verantwoordelijk is voor de problemen en zelf voor een oplossing moet zorgen.

De tweede categorie gezinnen wordt gekenmerkt door de feitelijke afwezigheid van een gezagsverhouding. Het gaat om gezinnen met een zoon in de leeftijd van 15 tot 18 jaar die de nodige problemen achter de rug heeft of daar nog volop mee te maken heeft. Op school hebben deze jongens vaak te maken met leer- en gedragsmoeilijkheden. De schoolcarrières van hen verlopen moeizaam en worden soms zelfs voortijdig afgebroken. Zij zijn vaak meer dan eens in aanraking met de politie gekomen vanwege bijvoorbeeld een autokraak of een geweldsdelict. Zij hebben in het verleden onder andere naar aanleiding van deze problemen conflicten gehad met hun vaders. Hun vader was bang dat zij vanwege de problemen op school geen diploma zouden halen

en schaamden zich als hun zoon door de politie werd thuisgebracht. Naast de reeds genoemde problemen speelden er vaak moeilijkheden in verband met andere concrete zaken, zoals de manier waarop deze jongens zich kleedden (te duur naar de begrippen van de vader), de omvang van het zakgeld (te weinig naar de zin van de jongen) of de wijze waarop de jongen het besteedt (geld in gokautomaten). De vaders van deze jongens hebben in het recente verleden van alles geprobeerd om het gedrag van hun zoon te beïnvloeden. Er is gedreigd, gestraft, gescholden, verboden en gepraat, maar deze pogingen zijn vruchteloos gebleven. Inmiddels hebben die vaders hun handen als het ware van deze jongens afgetrokken en de verantwoordelijkheid aan henzelf gegeven. Deze overgave is meestal niet voortgekomen uit het idee dat deze jongens daar rijp voor zouden zijn, maar veeleer vanuit het feit dat de aanvankelijke aanpak mislukte. De vader is moedeloos vanwege de vele mislukte pogingen die hij heeft ondernomen het gedrag van zijn zoon te veranderen. Er is sprake van de afwezigheid van een gezagsverhouding omdat de vader nauwelijks nog probeert gezag uit te oefenen.

Casus 3

Z is 17 jaar en is in Nederland geboren. Hij heeft de lagere school hier doorlopen en is daarna naar de mavo gegaan. Op school ondervindt hij geen problemen, afgezien van het feit dat hij in een paar vakken niet sterk is. Hij is toen hij 12 à 13 jaar was een paar keer opgepakt vanwege de verdenking van een winkeldiefstal. Hij gaat vooral om met Nederlandse jongens uit zijn buurt en raakt met hen betrokken bij een inbraak, waarvoor hij door de politie wordt opgepakt.

In de relatie met zijn ouders doen zich problemen voor. Zij willen dat hij het goede zal doen en ze zijn bang dat hij het verkeerde pad op zal gaan. Ze wijzen hem dagelijks op de gevaren van zijn gedrag en proberen hem door middel van geboden en verboden te bewegen tot verandering. Hem wordt verteld dat hij niet meer met zijn oude vrienden moet omgaan en dat hij beter zijn best zou moeten doen op school. Hij moet veel vroeger thuiskomen dan zijn vrienden en wordt steeds korter gehouden door zijn ouders. Na de inbraak worden de regels extra streng en wordt de controle aangescherpt.

Deze bemoeienis irriteert hem en Z gaat zich steeds meer tegen zijn ouders verzetten. Hij zegt dat zijn vader hem wat meer met rust moet laten en dat hij problemen zelf op kan lossen.

De derde categorie gezinnen die ik onderscheid, zijn de gezinnen met een dominante vader en een naar zelfstandigheid strevende zoon. Het gaat om gezinnen met een zoon in de leeftijd van 16 à 17 jaar die zichzelf oud en wijs genoeg vindt om eigen verantwoordelijkheden te nemen. De jongens voelen zich klein gehouden omdat hun vader zich teveel met hun zaken bemoeit. Deze jongens willen zelf bepalen hoe zij hun (zak)geld en vrije tijd besteden. De jongen wil zelf beslissen over de invulling van zijn vrije tijd en wil zijn eigen toekomst bepalen. Hij begrijpt dat zijn vader daarin een bepaalde rol heeft, maar wil graag zelf meer eigen verantwoordelijkheden omdat hij zich oud en wijs genoeg acht. De vaders van deze jongens zijn het daar niet mee eens. Zij willen bepalen wat er met hun zoon gebeuren zal en geven geen ruimte eigen initiatieven te ontplooiën. Omdat de jongens vinden dat zij er aan toe zijn hun zaken zelf te organiseren, werkt de bemoeienis van hun ouders op den duur averechts en worden de problemen juist in de hand gewerkt. Ook hier zien we dat vaders zich op allerlei manieren met het wel

en wee van hun kinderen bezig houden. Als gevolg van het optreden van de dominante vader zijn de gezagsverhoudingen verstoord en wordt de relatie tussen vader en zoon steeds problematischer.

Slotbeschouwing

In de momenteel bij wetenschappers zeer populaire sociale controle theorie neemt het begrip 'attachment' een centrale plaats in. In het algemeen is het met de 'attachment' tussen Marokkaanse jongens en hun ouders (of meer specifiek: hun vaders) niet zo slecht gesteld. Bij velen doen zich geen problemen voor en is er sprake van een harmonieuze situatie in het gezin. Kinderen blijven vaak lang bij hun ouders wonen en accepteren een grote mate van ouderlijk gezag. In een aantal gevallen echter doen zich wel problemen voor. Het is dan onvoldoende alleen externe dwang, te weten de mate waarin ouders op straat op hun kinderen letten, in de beschouwingen te betrekken. Verenging van het brede begrip 'attachment' tot een onderdeel ervan, namelijk 'effectief toezicht', is onjuist en biedt geen houvast voor plausibele verklaringen van verschillen in het gedrag.

In recent en minder recent onderzoek wordt gewezen op de aanwezigheid van culturele verschillen tussen Nederlanders en Marokkanen op het gebied van de controle door ouders over hun kinderen. Junger en Van den Berg-Eldering zijn van mening dat Marokkaanse ouders (door onwil en desinteresse) minder strikt zijn in het uitoefenen van toezicht dan Nederlandse ouders. Deze geringere mate van toezicht zou volgens Junger de verklaring zijn voor de grotere betrokkenheid van Marokkaanse jongens bij criminaliteit.

Op basis van mijn ervaringen bij het onderzoek van een criminaliteits-preventieproject voor Marokkaanse jongeren, bestrijd ik deze interpretatie. Het is onvoldoende de aandacht te beperken tot factoren van externe dwang; factoren van interne controle dienen in de beschouwingen betrokken te worden. Naar mijn mening spelen de gezagsverhoudingen binnen het gezin een grote rol bij de problemen die deze jongeren ondervinden. Er doen zich in een aantal gevallen in de gezagsverhoudingen tussen Marokkaanse ouders en hun kinderen problemen voor. Er is een categorie gezinnen waarvan de vaders er niet in slagen sturing aan hun kinderen te geven. De zoon onttrekt zich aan het toezicht van zijn vader en gaat – reeds op jonge leeftijd – zijn eigen gang. De vader onderneemt allerlei pogingen zijn zoon te bereiken, maar slaagt daar niet in en is machteloos. Daarnaast is er een categorie gezinnen waar de vaders op grond van problemen bij de opvoeding in het verleden zich niet of nauwelijks meer met hun zoons bemoeien. Deze jongens gaan in belangrijke mate hun eigen gang en laten zich weinig gelegen liggen aan de mening van hun vader. Deze vaders zijn moedeloos geworden en ondernemen nog slechts sporadisch pogingen om tot verandering te komen. Tenslotte is er een categorie gezinnen waar de bemoeienis van de vader – in tegenstelling tot de waarneming van Junger en Van den Berg-Eldering – juist heel groot is. De bemoeienis van de dominante vader met zijn zoon kan een averechtse uitwerking hebben. Jongens die staan op de drempel van volwas-

senheid, worden klein gehouden. Vanwege het verzet van de zoon falen de pogingen van de vader om invloed uit te oefenen.

De problemen van Marokkaanse jongens in Nederland ontstaan vooral uit onmacht en niet onwil of desinteresse. Ouders willen hun kinderen sturing geven maar slagen daar niet of onvoldoende in, omdat er problemen zijn in de gezagsverhoudingen. Marokkaanse gezinnen bevinden zich wat dat betreft niet in een uitzonderingspositie; ook in Nederlandse gezinnen doen zich deze problemen voor. Het is voor Marokkaanse gezinnen echter wel moeilijker tot een oplossing van de problemen te komen vanwege het feit dat zij allerlei handicaps ervaren bij hun functioneren in de Nederlandse samenleving.

Noten

1. Zie bijvoorbeeld in dit verband het WRR-rapport over het allochtonenbeleid, 1989.
2. Vergelijk Maliepaard, 1985.
3. Zie onder andere Werdmölder, 1986 en Rooijendijk, 1988.
4. Hierna worden bedoeld de jongeren die in het kader van haar proefschrift zijn geïnterviewd.
5. Dit onderzoek verrichtte ik samen met J. Gijtenbeek. In het rapport 'Hoezo verloren?', Bemiddeling voor Marokkaanse jongeren' wordt uitgebreid verslag gedaan van het verloop van het project, van de jongeren voor wie bemiddeld is en van de resultaten van het project.
6. Vergelijk ook A. Eppink die vaststelt dat 'de vader de school ziet als een verlengstuk van zijn eigen autoriteit' (Eppink, 1981, p. 33 en 34).
7. Overigens wijst Rooijendijk er naarmijn mening terecht op dat het juist degene die de fout gemaakt heeft (in dit geval dus de jongen) dit geheim wil houden voor anderen: 'Als je het wel opbiecht, verplicht je de ander je te straffen' (Rooijendijk, 1988, p. 72). Volgens Rooijendijk moeten ouders dus optreden als ze van de misdraging op de hoogte zijn, onafhankelijk van het feit of dat bij anderen bekend is.
8. Ruim 10% van de cliënten van het preventieproject in Amersfoort was een meisje (Gijtenbeek en Van 't Hoff, 1990, p.84).
9. Tijdens de uitvoering van het project Kontaktfunktionaris Marokkaanse Jongeren zijn wij niet één keer met een dergelijk excès geconfronteerd.

Literatuur

- Bel Ghazi, H., *Van zoek naar arbeidsmarkt. Marokkaanse migranten en hun kinderen in Nederland*, Het Wereldvenster, Houten, 1986.
- Van den Berg-Eldering, L., *Marokkaanse gezinnen in Nederland*, Alphen a/d Rijn, Samson, 1979.
- Daskapan, A., *Als ik een diploma had*, Den Haag, Regionaal Centrum Buitenlanders Zuid-Holland West, 1989.
- Eppink, A. (red.), *Kind-zijn in twee culturen. Jonge Marokkaanse en Turkse kinderen in Nederland*, Van Loghum Slaterus bv, Deventer, 1981.
- Gijtenbeek, J. en C.A. van 't Hoff, *Hoezo verloren? Bemiddeling voor Marokkaanse jongeren*, Amsterdam, 1990.
- Hirschi, T., *Causes of delinquency*, Berkeley, University of California Press, 1969.
- Junger, M. en L.C. Stehouwer, *Verkeersongevallen bij kinderen uit etnisch minderheden*, Den Haag, WODC, Ministerie van Justitie, 1990.
- Junger, M., *Delinquency and ethnicity. An investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer-Boston, 1990.
- Maliepaard, R., *Achtergronden van deviant gedrag bij allochtone jongeren*, Den Haag 1985.

- Pels, T., De Marokkaanse en Nederlandse gezinscultuur: relationele en rationele stimulatie. In: *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, jrg. 29, nr. 10, 1990.
- Rooijendijk, L. e.a., *Turken en Marokkanen in Hollands welzijnsland: over cultuurverschillen en de positie van innigranten*, Baarn, Nelissen, 1988.
- Shadid, W.A.R. en P.S. van Koningsveld, *Moslims in Nederland. Minderheden en religie in een multiculturele samenleving*, Samson Stafleu, Alphen aan de Rijn, 1990.
- Werdmolder, H., *Van vriendenkring tot randgroep: Marokkaanse jongeren in een oude stadswijk*, Het Wereldvenster, Houten, 1986.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Allochtonenbeleid*, Rapport nr. 36 SDU, Den Haag, 1989.

Aandig artikel; in ieder geval ook heel helder geschreven. Wel jammer dat gelezen is voor het aloude universitaire gebruik collega-wetenschappers (enigszins) af te zeiken.

Ovairgan is de "theoretische" kritiek op die andere wetenschappers sterker dan de benijgving die uit het Amersfoortse project/onderzoek geput wordt.

Waarom zijn die Amersfoortse inzichten op gebaseerd? Dat wordt nergens duidelijk gezegd, maar ik krijg de indruk dat H + G vooral naar Marokkaanse ouders hebben geluisterd. Als ik onder zou zijn (hetgeen ik toevallig ook nog ben), zou ik tegen zo'n onderzoeker ook zeggen: "Ach, ach, mijn liebe u weet hoe dat gaat: ik heb alles geprobeerd, maar dat jong wil maar niet demgen". En dat is nu het treurige van de universitaire geïlleid van het zoeken naar polemieken: de "tegenstanda" wordt neer geschoffeld en de tekortkomingen van het eigen onderzoek worden niet vermeld. Je had ook kunnen schrijven: ons onderzoek geeft aan dat het wel eens anders zou kunnen liggen dan Junga en die andere onderzoeken bewaren, maar ons materiaal leeft ook in beperkingen en helemaal zeker weten doen we het dan niet.

Braun

11-9-91

Sociale controle in de Marokkaanse gezinscultuur

Trees Pels

In recente publikaties over crimineel gedrag van allochtone jongens neemt het begrip sociale controle een belangrijke plaats in. Wermölder (1990) bouwt voort op Hirschi's sociale controletheorie, die een afname van bindingen met conventionele instituties als gezin, school en werk in verband brengt met een toename van de voorwaarden voor delinquent gedrag. Zou als gevolg van een onvolkomen socialisatie de zelfregulering van gedrag, ofwel de interne controle, onvoldoende tot ontwikkeling komen. Als belangrijkste oorzaken van drop-out uit de conventionele instituties noemt Wermölder migratie op oudere leeftijd, ontwrichting van het gezin en slechte opvang in Nederland, sociaal-psychologische en maatschappelijke factoren dus. Dat er ook culturele verschillen bestaan in de betekenis en plaats die sociale controle heeft in de gedragsregulering, komt slechts zeer terloops aan de orde.

Junger (1990) gaat hier expliciet op in, zoals ook van 't Hoff elders in dit nummer laat zien. Junger meent dat allochtone ouders minder controle en toezicht uitoefenen op hun kinderen en acht dit de belangrijkste oorzaak van de hogere mate van (geregistreerde) criminaliteit onder allochtone jongens. Aan het slot van dit artikel, waarin ik het thema van de sociale controle plaats in het bredere kader van de Marokkaanse gezinscultuur, kom ik tot een welhaast tegenovergestelde conclusie: er ligt juist een sterke nadruk op externe sociale controle. Dit maakt jongeren extra stuurloos bij drop-out en des te ontvankelijker voor negatieve invloeden van leeftijdgenoten.

Ik belicht de Marokkaanse gezinscultuur aan de hand van de volgende thema's: het Marokkaanse mensbeeld, opvoedingsidealen, verwachtingen over de ontwikkeling en maatschappelijke toekomst van kinderen, belangrijke aspecten van de opvoeding en de vrijheidsmarge die ouders hun kinderen bieden.

De gegevens waarop ik me baseer zijn ontleend aan een kwalitatief onderzoek dat ik in 1985 en 1986 hield onder 19 Marokkaanse en 10 Nederlandse gezinnen in Amsterdam¹. Van de Marokkaanse ouders is bijna drie kwart afkomstig van het platteland, vooral van het Rifgebied in Noord-Marokko. Zestig procent is Berbers. Hoewel zowel de Nederlandse als de Marokkaanse gezinnen tot de lagere sociaal-economische milieus behoren, hebben de Marokkaanse ouders gemiddeld minder opleiding en doen ze vaker ongeschoold werk. Maar gemeten naar Marokkaanse maatstaven, staan zij niet op de onderste sporten van de maatschappelijke ladder².

Mensbeeld in Marokko

Hoewel westerse theorieën, zoals de Freudiaanse, in academische kringen ingang gevonden hebben, domineren in het Marokkaanse mensbeeld denk-

beelden vanuit het Islamitische geloof. Het individu dient de plichten te vervullen die religie en gebruik hem opleggen en niet zozeer een subjectieve wereld te creëren, gebaseerd op eigen percepties en behoeften. Gedrag wordt niet gereguleerd door onderzoek van het individuele geweten, maar door kennis van de door God gevestigde orde, waaraan men zich publiekelijk conformeert (Rosen, 1984; ook Eickelman (1976) wijst op het gebrek aan 'concern with a separate inner state' in Marokko).

De meeste Islamitische culturen, van Marokko tot Afghanistan, kennen in dit verband het begrip *'ql*, dat staat voor wijsheid in de zin van 'weten hoe het hoort, hoe te handelen in de sociale orde'. Het ligt in de menselijke aard zich over te willen geven aan de eigen behoeften en passies, aangeduid met *nfs*. Men toont wijsheid door het evenwicht te bewaren tussen de eigen behoeften en sociale en morele vereisten. Het tegenovergestelde van wijsheid is dan ook impulsiviteit, een gebrek aan zelfbeheersing. Alleen gekken en dommen hebben, net als kinderen, geen sociaal verstand, en leggen geen zelfcontrole aan de dag bij het eten, drinken, ontlasten of de bevrediging van seksuele behoeften (Abu-Lughod, 1986). Het *'ql-nfs* paradigma neemt een centrale plaats in in het Islamitische mensbeeld (Eickelman, 1976; Emy, 1972; Rosen, 1984; Zniber, 1976).

De menselijke ontwikkeling staat onder invloed van verschillende factoren:

1. Enkele daarvan zijn al voor de geboorte door God vastgelegd, zoals de fysieke ontwikkeling en tijd van sterven, hoogte van het inkomen en mate van geluk. In een aantal opzichten ligt het lot dus vast en valt er niets aan te veranderen.
2. In andere opzichten zijn mensen vrij hun eigen levenspad te kiezen. In de Koran wordt dikwijls gewezen op de verantwoordelijkheid voor eigen daden.
3. Omgevingsfactoren – vooral de sociale omgeving – interacteren met de eigen wil. De Koran raadt mensen aan alleen met diegenen om te gaan, die gepast gedrag vertonen (Obeid, 1985). Slechte invloeden uit de omgeving en eigen hebzucht kunnen ertoe leiden dat men van het rechte pad afraakt (Farag, 1986).

De mate van sociale wijsheid is niet voor iedereen gelijk. Vooral leeftijd en sekse spelen een rol. 'Reason is considered more likely to be fully developed in men than in women. This is not due to any innate masculine capacity, but to the fact that the activities of a woman are confined primarily to her household and quarter. Hence a woman's reason, or ability to engage effectively in a wide range of social relations, is, like that of children, considered to be less than that of men.' Wie een hogere status heeft en dus meer sociale verantwoordelijkheid, wordt meer wijsheid toegeschreven (Eickelman, 1976, 132; Rosen, 1984). Dit blijkt ook uit de beeldvorming over de mannelijke en vrouwelijke levensloop in Marokko. Meisjes kunnen op jonge leeftijd al van wijsheid getuigen en deze groeit met de jaren, om een hoogtepunt te bereiken na de puberteit. Het huwelijk en vooral de aanraking met vleeselijke genoegens brengt een abrupte einde aan hun vaardigheid aardse passies te beheersen. Hoe ouder de vrouw hoe slechter. In de Rif worden oude vrouwen wel 'kleine duivels' genoemd (Hart, 1976). Van jongens valt

daarentegen voor hun huwelijk weinig te verwachten. Bij hen komt de wijsheid met de jaren, met name na het veertigste jaar (Dwyer, 1978; Abu-Lughod, 1986).

Het verschil in wijsheid tussen man en vrouw, oud en jong, vormt een belangrijke rechtvaardiging voor het verschil in vrijheden dat hen wordt toegekend. Aan de vrouw worden strengere eisen gesteld, omdat zij tot minder zelfbeheersing in staat wordt geacht. Hetzelfde geldt, met uitzondering van de allerjongsten, voor kinderen. Daarbij wordt al in vroeg stadium een sekseonderscheid gemaakt. 'Boys can act like little animals because their true and ultimate nature is wise and responsible and girls must behave conservatively because their true nature is thought to be wild and animal-like', concludeert Platt (1988, 284) op grond van onderzoek op het Tunesische platteland. Alleen de helekleintjes zijn van strenge eisen en beperkingen uitgezonderd. Want hoewel zuigelingen een en al 'behoefte' zijn en geen zelfbeheersing hebben, zijn zij zuiver en nog niet gecorrumpeerd door het aardse bestaan.

Opvoedingsidealen van Marokkanen in Nederland

De opvoedingsidealen van de door mij onderzochte Marokkaanse ouders vertonen een duidelijke samenhang met het hierboven geschetste mensbeeld. In tabel 1 is samengevat welke deugden en kwaliteiten de ouders van belang vinden voor volwassenen.

Het is duidelijk dat men sterk hecht aan religieuze en morele deugden en weinig aan individuele kwaliteiten, terwijl dit bij de Nederlanders andersom is.

Tabel 1. Deugden en kwaliteiten in volgorde van prioriteit*

	Marokkanen	Nederlanders
<i>deugden en kwaliteiten:</i>		
religieuze/morele	1	4
betr. gezinsrollen	2	2
sociale/relatieve	3	3
betr. individuele persoon	4	1

* 1 = meest genoemd als belangrijk; 4 = minst genoemd

De Marokkaanse ouders hopen vóór alles, dat hun kinderen op het rechte pad blijven, dat wil zeggen goed leven naar Islamitische richtlijnen. Voor meisjes is het sleutelwoord 'kuisheid', voor jongens 'verantwoordelijkheid'. Meisjes moeten plaatsen waar het openbare leven zich afspeelt mijden, en zeker contacten met mannen. Jongens moeten 'serieus' zijn in hun grotere vrijheid buitenshuis; zij moeten slecht gezelschap uit de weg gaan, hard studeren en werken.

Deugden en kwaliteiten die in verband staan met gezinsrollen komen op de tweede plaats. Kinderen moeten gehoorzaam zijn en respect hebben voor hun ouders, vrouwen moeten zorgen voor man en kinderen, en mannen moeten

voorzien in de materiële behoeften van hun gezin. Zeker zoons vertegenwoordigen een belangrijke economische waarde voor de onderzochte ouders: sommigen verwachten dat zij later bijdragen in de kosten van onderhoud, terwijl meer dan de helft van de ouders van hun zoons een veel omvattender verzorging op de levensavond verwacht.

Bij ons, als ouders oud zijn, zorgen kinderen voor ze. Bij jullie niet, ze gaan het huis uit. Wie moet er dan voor de ouders zorgen? Ons geloof schrijft het voor. Nu zorg ik voor de kinderen, later zij voor mij.

Enkele Berberse ouders van het platteland benadrukken het economisch belang van kinderen het sterkst, maar er komen al barsten in de traditionele vanzelfsprekendheden.

Ik beschouw mij als een knecht voor de kinderen hier in Nederland, want ik weet als ze groot zijn blijven ze niet, maar gaan ze weg. (...) De kinderen worden door al die vrijheden hier te veel aangetrokken. Wij vinden thuis blijven goed, dat is leuk en rustig. Maar op school zeggen ze: 'dat is toch niet leuk, ga mee naar de film, gokhuis, café'. Zo gaat het stap voor stap en komt er steeds meer wrijving.

Derde in de rij zijn sociale deugden en kwaliteiten als de vaardigheid om met mensen om te gaan, beleefdheid, loyaliteit en gastvrijheid.

Individuele kwaliteiten tenslotte spelen een bescheiden rol; zij hebben vaak betrekking op een goede onderwijs carrière voor de zoons. Door Nederlandse ouders veelvuldig genoemde individualistische eigenschappen als onafhankelijkheid, voor zichzelf opkomen vinden bij de Marokkaanse ouders geen waardering.

De onderwijs aspiraties van de Marokkaanse ouders zijn vergeleken met die van de Nederlandse ouders behoorlijk hoog, vooral voor hun zoons. Hier staat echter een forse dosis ambivalentie tegenover. Zo lijkt men zich vaak niet te realiseren dat een hoge opleiding een langdurige economische afhankelijkheid met zich meebrengt. Ook oogst het Nederlandse onderwijs nogal wat kritiek: kleuters spelen te veel en leren te weinig, er is te weinig huiswerk, de regels voor seksescheiding worden niet in acht genomen, de leerkrachten zijn te slap en gaan als gelijken met de kinderen om.

De ontwikkeling van kinderen

In de opvattingen van de Marokkanen over de ontwikkeling van een kind staat het eerder besproken begrip *'ql* centraal, wijsheid in de zin van 'weten hoe het hoort, hoe zich te gedragen volgens geaccepteerde sociale maatstaven'.

De Marokkaanse ouders zijn weinig geneigd te denken in termen van ontplooiing van het individuele zelf, zij denken eerder in termen van een toename van sociale wijsheid. Nieuwgeborenen zijn een en al passie; slechts geleidelijk worden kinderen 'beschaafd'.

Door discipline, omgang met goede mensen en leren van hun voorbeeld, groeit de wijsheid tot het kind oud genoeg is om zijn passies te beheersen. De

toename van wijsheid en het kunnen dragen van verantwoordelijkheid gaan hand in hand. Het kind dat zich juist weet te gedragen, dat 'intelligent' is, verdient het vertrouwen en respect van de ouderen en een plaats binnen hun kring.

De meeste Marokkaanse ouders onderscheiden geen afzonderlijke stadia in de vroege jaren van het kind. Men acht de vroege jaren ook minder belangrijk voor de ontwikkeling dan de periode na de fysieke rijping, een belangrijke mijlpaal in het Marokkaanse ontwikkelingsprofiel. In het Marokkaanse huwelijks- en personenrecht is geslachtsrijpheid voorwaarde voor het verkrijgen van verschillende rechten (zie van den Berg-Eldering, 1986). Rond de puberteit moeten kinderen zich de religieuze en relationele basisregels eigen hebben gemaakt, voor zichzelf en jongere kinderen kunnen zorgen en zelfstandig het huishouden kunnen doen. De laatste eisen gelden alleen de meisjes.

Ook de periode rond het achttiende jaar luidt een nieuwe levensfase in. Dan zijn de kinderen echt volwassen, ze 'begrijpen alles' en zijn verantwoordelijk voor zichzelf. Maar vooral bij Berbers geldt dit alleen jongens. Voor het meisje blijven de ouders verantwoordelijk tot haar huwelijk, waarna zij de zorg aan haar man overdragen, 'zij is nooit zelfstandig'.

Desgevraagd is volgens de ouders van sekse-verschil in sociale wijsheid geen sprake. De seksspecifieke terminologie, spontane uitlatingen en ouderlijke gedragingen spreken echter andere taal. Van meisjes wordt eerder verwacht dat zij zich weten te gedragen, dat wil zeggen dat ze gehoorzaam zijn in nabijheid van meederen en zich voegen naar het ideale vrouwelijke model. Moeders, vooral in gezinnen van Berberse herkomst, staan hun zoons meer vrijheden toe. 'Met hem thuis is het altijd oorlog', lacht een moeder trots, en een ander noemt haar zoontje liefderijk 'klein varkentje'. Hierbij speelt vermoedelijk mee, dat jongens zich ook moesten voorbereiden op hun latere rol als vertegenwoordiger van het gezin en gezagsdrager buitenshuis. Daarom moeten zij hun mannetje leren staan. Hun zelf-expressie wordt op zijn minst getolereerd, al gaat dat meestal niet zover als in het volgende voorbeeld.

Mustapha maakt meppende bewegingen meteen schroevendraaier. Zijn vader, broeren en zus kijken tegelijk vertederd en trots toe. 'Hij zegt', aldus lacht zijn vader, 'als ze op school slaan, hiermee terugslaan, doodmaken'.

In de volgende tabel is een overzicht gegeven van de ontwikkelingsprofielen van de Marokkaanse en Nederlandse ouders.

Tabel 2. Ontwikkelingsprofielen van Marokkaanse en Nederlandse ouders

Marokkanen		leeftijd	Nederlanders	
fase	verwachtingen		fase	verwachtingen
baby	-lich. ontwikkeling -leren praten		baby	-lichamelijke ontwikkeling -leren praten
		1/2	1/2	
kleine jongen/ meisje	-gehoorzamen -rustig zitten		peuter	-eigen wil -exploratie binnen grenzen (leren wat wel en niet mag) -omgaan met leeftijdgenoten
			4	
jongen/ meisje	-begin ^c gl -reinheidsrituelen -geloofs/morele regels		kleuter	-zichzelf vermaken -assertiviteit -opruimen -zichzelf verzorgen (eten, zich wassen, kleden)
		(7)	6	
jongen/ meisje	-toename ^c gl -leren bidden -zichzelf verzorgen (eten, zich wassen, kleden) -gezin staken		school kind (jongen/ meisje)	-meer zelfstandigheid -loskomen van ouders
		12/14	11/13	
huwbaar meisje/ vrijgezel	-toename ^c gl -leren vasten -meer verantwoordelijkheid -opname in groep		puber	-meer zelfstandigheid -loskomen van ouders
			(14)	
		18	tiener	-meer zelfstandigheid -loskomen van ouders -overgang school-werk
			20/'nooit' man/ vrouw	-volwassen
huwbaar meisje/ vrijgezel	-volwassen - ^c gl -verantwoordelijk -zelfstandig (man)		20-30 man/ vrouw	-huwelijk/ samenwonen
vrouw	-huwelijk	16-25		
man	-huwelijk	18-30		

De leeftijdsgrenzen tussen haakjes werden door een minderheid genoemd. De streepjeslijnen geven aan, waar de meerderheid verschil maakt tussen opeenvolgende fasen.

Opvoeding

Met het grootbrengen van kinderen zijn in de ogen van de Marokkaanse ouders in het onderzoek vier te onderscheiden taken gemocid: verzorgen en

vermoeten, opvoeden, roltraining en controle. In elke ontwikkelingsfase ligt opeenvolgende taken het accent. Bij baby's en kleintjes geldt verzorging als de belangrijkste taak. Bij kleuters gaat het in de eerste plaats om het aanleren van gedrags- en morele regels. De Marokkaanse ouders gebruiken de term opvoeding (*trby:a*) vooral in deze zin. Bij meisjes en jongens vanaf zes, zeven jaar ligt het accent op training voor sekspecifieke taken en rollen; bij huwbare meisjes en jongens op controle en surveillance.

De Marokkaanse ouders zien hun opvoedende taak vooral als het beschaven van hun kinderen. Opvoeden is modelleren naar eerder genoemde idealen en daarmee beginnen ouders zo rond het derde, vierde jaar. Langzamerhand neemt de intimiteit het liefelijk contact tussen ouders en kinderen af. Vooral de verhouding met de vader wordt formeler. Te veel persoonlijke aandacht voor het kind is verwennerij, die leidt tot verlies van respect voor de ouders. Hun corrigerende invloed vermindert, waardoor het kind gemakkelijker ten prooi kan vallen aan een slechte omgeving. Te grote familiariteit tussen oud en jong is dus uit den boze (zie ook van den Berg-Eldering, 1982). Geleidelijk moet het kind aan meer eisen voldoen; het moet zich leren voegen naar het leven van de ouderen in de omgeving. Naarmate kinderen meer beantwoorden aan de criteria voor volwassenheid, worden zij als gesprekspartner serieuzer genomen; het meisje vooral in de kring van de vrouwen, de jongen in die van de mannen.

Modelleren en afleren behoren in deze fase tot de belangrijkste taken van ouders. Aanwijzingen over wat goed is en niet, soms ook in de vorm van verhaaltjes en parabels, en het voorbeeld van de ouders en andere volwassenen gelden als de belangrijkste methoden bij het leren van sociaal en moreel juist gedrag. Het prijzen of anderszins belonen van goed gedrag komt in de Marokkaanse gezinnen maar zelden voor, want 'het goede doen, dat is vooral het slechte laten'.

Tot wat voormiddelen wenden de ouders zich om hun kinderen in het garcel te houden en ongewenst gedrag te bestraffen?

De meeste moeders beginnen met waarschuwingen, zonodig kracht bijgezet door dreigen, bijvoorbeeld met opgeheven pantoffel of bamboclat. Traditionele dreigementen met een boeman of geesten kwamen in mijn bijzijn niet voor, wel die met andere risico's: 'pas maar op, of Trees zal je slaan!', 'als je zo doorgaat, stuur ik je naar Marokko!'. Kinderen zijn ook al jong op de hoogte met 'het vuur', dat zondaars na hun overlijden wachten dreigen er op hun beurt klasgenootjes mee, tot ongenoegen van enkele Nederlandse moeders. Ook van traditionele disciplineringsmethoden als bespotten en uitlachen was ik enkele keren getuige. Als dit alles onvoldoende effect heeft, kunnen kinderen in de meeste gezinnen een ferme mep verwachten. Als niets helpt krijgen overigens ook de Nederlandse kinderen tikken. Wel lijken in de Nederlandse gezinnen minder vaak en minder harde klappen te vallen dan in de Marokkaanse. Maar misschien bedriegt de schijn omdat de Nederlanders, anders dan de Marokkanen, vermijden hun kinderen te slaan waar buitenstaanders bij zijn. Het gebruik van fysieke straf behoort, zeker in

schoolse middle class kringen, niet meer tot de geaccepteerde sanctiemiddelen.

Naast en vooral na slaag geldt bij de Marokkaanse ouders verbanning naar een andere kamer of bed als ultieme straf. Geen kind vindt het leuk om buitengesloten te worden, maar voor relatiegerichte kinderen komt zo'n straf waarschijnlijk extra hard aan (Van den Berg-Eldering, 1982).

Vanaf zo ongeveer hun vijfde, zesde jaar beginnen kinderen met het leren van de gedragingen en vaardigheden die bij hun toekomstige rol van man en vrouw horen. De toenemende participatie in de mannen- en vrouwen-gemeenschap biedt daartoe uitgebreide mogelijkheden, door het volgen van de gesprekken tussen volwassenen, door observatie en imitatie van hun gedragingen en door steeds actiever deelname in de groepsbezigheden. Het meisje leert huishoudelijke vaardigheden van haar moeder en oudere zusjes. De takenlast is afhankelijk van leeftijd en omstandigheden. Meisjes met oudere zusjes hebben het vaak gemakkelijker, zeker als de oudste niet (meer) naar school gaat. Ziekte van moeder, maar ook vakantie van school en verblijf in Marokko, betekent vaak taakverzwaring.

Vader neemt zijn zoon mee op stap naar Moskee, markt en koffiehuis, en leert hem reparatiewerkzaamheden te verrichten, met geldomtegaan en zich in het publiek te gedragen.

Tegen de tijd dat kinderen geslachtsrijp zijn, verschuift de taak van ouders opnieuw. De opvoeding en training is afgerond. De kinderen worden geacht hun rol te beheersen en te weten hoe het hoort. Ouders rest nu vooral de taak van controle en surveillance. Zij hoeven alleen nog in actie te komen als hun kinderen van het rechte pad dwalen, of dat dreigen te doen.

Omdat oudere kinderen over sociale wijsheid beschikken, kan hen afwijkend gedrag volledig worden aangerekend. Het kan niet meer aan bovennatuurlijke oorzaken worden toegeschreven. Mede daarom tillen ouders veel zwaardaar aan problemen met oudere kinderen dan met jongere. Als direct verantwoordelijken lijden zij gezichtsverlies.

Zoals de sociale omgeving kinderen kan beschaven, kan ze hen ook corrumperen. Ouders vrezen slechte invloeden vanuit de omgeving, niet in het minst de Nederlandse. Opmerkingen tegen kinderen als 'je bent net een Nederlander' zijn niet complimenteus bedoeld. Nederland wordt gekenmerkt door een overmaat aan 'vrijheid'. Dit begrip heeft voor Marokkanen een sterk negatieve lading en staat symbool voor het ontbreken van religieuze en morele waarden. Deze vrijheid leidt tot egoïstische gerichtheid op materiële zaken, tot onverantwoordelijkheid en losbandigheid en drijft ouders en kinderen uit elkaar.

Naast de buitenwereld kunnen ook de ouders bijdragen aan opvoedingsproblemen. Zij zijn te slap, of juist te streng, geven hun kinderen te veel, of juist te weinig aandacht. Met name de meer traditioneel ingestelde Berberouders menen dat ouders, juist in deze tijd, streng moeten optreden. Voor een kwart van de ouders geldt een tijdelijk verblijf in Marokko als uiterste disciplineringsmaatregel. Een enkeling noemt verstoting als ultieme sanctie.

In de praktijk zal het meestal bij dreigementen blijven (zie ook Van den Berg-Eldering, 1982). Anderen menen dat te grote strengheid een tegengesteld effect kan hebben, het kan kinderen van ouders verwijderen. In de literatuur wordt repressief gedrag van migrantenouders vaak gezien als defensie tegen de bedreigingen uit de nieuwe omgeving (Tennekes, 1989). Uit mijn onderzoek blijkt dat ook een tegenovergestelde reactie voorkomt, in de richting van meer tolerantie, met name in gezinnen met een wat hoger opleidingsniveau.

Vooraf in de traditionele milieus neemt de strengheid waarmee ouders hun kinderen surveilleren met de leeftijd toe. Imamoglu (1987) wijst op een vergelijkbaar verschil tussen Turkse ouders van lagere en hogere sociaal-economische status: bij de laatsten neemt het gebruik van traditionele controletechnieken af naarmate de kinderen ouder worden, bij de eersten neemt het juist toe. Dit zou in verband staan met het verschil in economische waarde van kinderen uit verschillende milieus; hoe groter deze waarde, hoe meer onderschikking is geboden. Sociale controle is een belangrijker gedragsregulerend mechanisme dan het eigen geweten, geheel in overeenstemming met de collectivistische oriëntatie die zo duidelijk spreekt uit het mensbeeld, de opvoedingsidealen en verwachtingen van kinderen. Conform hiermee berust de taak van controle en surveillance ook niet bij de ouders alleen; het gehele netwerk is erbij betrokken (zie ook Van den Berg-Eldering, 1982). De socialisatie is dus niet gericht op de ontwikkeling van een individualistische levensinstelling, gepaard gaand met een internalisering van de gedragsregulering.

Vrijheid en sociale controle

Hoewel dit in het discours over allochtone gezinsculturen als de Marokkaanse veelal buiten beeld blijft, genieten Marokkaanse kinderen in sommige opzichten grotere vrijheden dan hun Nederlandse leeftijdgenoten. Zo worden zij minder buitengesloten uit de wereld van de volwassenen, mits zij aan de voor hun leeftijd geldende gedragsregels voldoen. In Marokkaanse huishoudens zal men geen hekjes voor de trap aantreffen, noch speciaal kindergereedschap. Marokkaanse kinderen worden minder dan Nederlandse kinderen beschermd tegen lichamelijke ongelukken.

Mohamed zwaait vervaarlijk met de punt van mijn paraplu heen en weer. De anderen maken zich niet druk. Een oudere broer vertelt trots dat Mohamed ook wel met messen speelt en zich daarbij heel vaak snijdt. Hij lijkt het allemaal wel mooi te vinden. Selam (kleuter) en Mohamed maken ruzie om de paraplu, waarbij (naar ik vanuit de kamer hoor) rake klappen vallen, zonder dat er overigens een traan vergoten wordt.

De kinderen brengen ook veel meer dan Nederlandse kinderen hun tijd door met leeftijdgenoten, buiten het toezicht van volwassenen. Dit heeft te maken met de opvattingen van de ouders over het spel, dat zij zien als een exclusieve kinderzaak waarmee ouderen zich niet moeten inlaten. Ook de gezinsgrootte is hier van belang. De meeste Marokkaanse kinderen hebben meer broertjes en zusjes, waardoor de ouders minder tijd per kind hebben. Jongere kinderen

brenge(n) relatief veel tijd door onder de hoede van bijvoorbeeld zusjes en broertjes die slechts enkele jaren ouder zijn. De leefwereld van de Marokkaanse kinderen kenmerkt zich dus door vrijheden waar menig Nederlandse ouder van versteld zou staan. Ook al behoort onafhankelijkheid tot hun cultuuridealen, Nederlandse ouders geven hun kinderen in de praktijk minder ruimte om zich deze te verwerven.

Onder deze omstandigheden kunnen de Marokkaanse kinderen zich uitleven, vechten, kabbelen, schreeuwen en springen, kortom dingen doen die in aanwezigheid van volwassenen onbetamelijk zijn. Onder leeftijdgenoten leren kinderen gedrag dat de tegenpool vormt van de submissiviteit die in andere situaties verwacht wordt (zie ook Dernouny, 1984). Van leeftijdgenootjes leren de kinderen ook schoolse vaardigheden en krijgen ze vaak hun eerste seksuele voorlichting. Al met al spelen leeftijdgenoten een belangrijke rol in de socialisatie.

Met het ouder worden maken ouders een groeiend onderscheid tussen de seksen. De vrijheid van meisjes wordt vanaf de puberteit steeds meer ingeperkt, terwijl die van jongens eerder wordt uitgebreid.

Een moeder: 'Een meisje kan best een baan hebben, winkelen, alles mag, maar niet naar cafés en disco's gaan en met iedereen slapen. Ze moet serieus blijven tot ze gaat trouwen. Bij ons telt de eervoor de familie heel zwaar. Voor een jongen geldt hetzelfde, maar er is een verschil. Wij zijn niet bang voor een jongen.' Haar man vervolgt: 'Vroeger ging ik ook naar de disco, ik gebruikte alcohol en ik rookte. Dat mag hij ook doen. Ik vind het wel erg, maar zal niets zeggen en opletten. Als hij maar niet iets slechts gaat doen. Dan word ik moeilijk.'

Jongens moeten zich op hun toekomstige rol van gezagsdrager kunnen voorbereiden en dit betekent dat zij de ruimte moeten hebben om wijsheid te vergaren door ervaring in de wereld. Hieruit vloeit voort, dat de sociale controle bij meisjes openlijker kan plaatsvinden, terwijl de ouders zich bij jongens meer op de achtergrond houden. Zoals ook van 't Hoff elders in dit nummer betoogt is van onverschilligheid echter allerminst sprake! De ouders waken op afstand, en met hen de andere gemeenschapsleden (zie ook Werdmölder, 1990).

Conclusie

Vooraf wil ik uitdrukkelijk elke suggestie als zou er een direct verband bestaan tussen de criminalisering van Marokkaanse jongeren en hun gezinscultuur van de hand wijzen. Wel kunnen mijns inziens specifieke gezinsculturele elementen als katalysator fungeren bij het afglijden van een marginale maatschappelijke positie naar crimineel gedrag: de gewinning aan externe controle maakt jongeren, als deze controle vanuit conventionele instituties als gezin en school wegvalt, ontvankelijk voor andere bronnen van externe beïnvloeding.

We hebben gezien dat externe sociale controle, zeker in de traditionele milieus, een belangrijke rol speelt in de gedragsregulering.

Als een proces van marginalisering op gang komt door gezinsproblemen, falen op scholen/of in de van jongens verwachte economische rol, verliezen

zij het sociale houvast en de sociale controle die gezin, school en werk hen bieden. Zoals De Vries (1990) stelt, heeft een vorm van sociale controle als roddel op machtigen en marginalen minder vat omdat zij boven en onder de groepsnetten staan en minder groepsafhankelijk zijn dan diegenen die in het sociale middenveld verkeren.

Dit betekent evenwel nog niet dat de collectivistische oriëntatie plaatsmaakt voor een individualistische, en dat interne controle als gedragsregulerend mechanisme aan belang wint. De groepen leeftijdgenoten waartoe jongens zich wenden zullen daarom een bijzonder grote invloed op hen kunnen uitoefenen, for better and for worse.

Noten

1. Het onderzoek, dat met NWO-subsidie tot stand is gekomen, had tot onderwerp de cognitieve socialisatie in het gezin en op school van Marokkaanskleuters in Nederland, in vergelijking met Nederlandse kleuters. Over het onderzoek is gerapporteerd in het proefschrift 'Marokkaanse kleuters en hun culturele kapitaal : Opvoeden en leren in het gezin en op school'. Het proefschrift is mei 1991 in handelseditie verschenen bij uitgeverij Swets & Zeitlinger.
2. In dit artikel stel ik de vergelijkingen met aspecten van de Nederlandse gezinscultuur slechts summier aan de orde.

Literatuur

- Abu Lughod, Lila, *Veiled sentiments : Honor and poetry in a Bedouin society*, Berkeley e.a., University of California Press, 1986.
- Berg-Eldering, Lotty van den. *Marokkaanse gezinnen in Nederland*, Alphen aan den Rijn, Samsom, 1982.
- Berg-Eldering, Lotty van den. Marokkaans familierecht in Nederland, in: Lotty van den Berg-Eldering, ed. *Van gastarbeider tot immigrant, Marokkanen en Turken in Nederland 1965-1985*, 1986 Demouny.
- Dwyer, Daisy Hilse. *Images and Self-Images, Male and Female in Morocco*, New York, 1978.
- Eickelman, Dale F., *Moroccan Islam : Tradition and society in a pilgrimage center*, Austin and London, University of Texas Press, 1976.
- Emy, Pierre, *L'Enfant et son milieu en Afrique Noire, Essais sur l'éducation traditionnelle*, Paris, Petite Bibliothèque Payot, 1972.
- Farag, Samir, *Loyalty in Islam : A psycho-social approach*, paper submitted to the eighth International Conference of the International Association for Cross-Cultural Psychology, Istanbul, 1986.
- Junger, M., *Delinquency and ethnicity. An investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*. Deventer, Kluwer Law & Taxation, 1990.
- Hart, David Montgomery, *The Aith Waryaghar of the Moroccan Rif : An ethnography and history*, Tucson, The University of Arizona Press, 1976.
- Imamoglu, E.O., An interdependence model of human development, in Kagitçibai, Çigdem (ed.), *Growth and progress in cross-cultural psychology*, Berwyn/Lisse, Swets & Zeitlinger, 1987.
- Obeid, R.A., Islamic theory of human development, in Torsten Husen, T. Neville Postlethwaite (eds.), *International Encyclopedia of Education : Research and Studies*, Oxford e.a., Pergamon Press, 1985.
- Platt, Katherine, Cognitive development and sex roles on the Kerkennah Islands of Tunisia, in Gustav Jahoda and I.M. Lewis (eds.), *Acquiring culture : Cross-cultural studies in child development*, London e.a., Croom Helm, 1988.

- Rosen, Lawrence. *Bargaining for Reality, The construction of social relations in a Muslim community*, Chicago and London, 1984.
- Tennekes, J., Buitenlandse jongeren en cultuurconflict, *Migrantenstudies* 5 (1989) 4, 24-41.
- Werdmolder, H., *Een generatie op drift : De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*, Amhem, Gouda Quint, 1990.
- Zniber, Fouzia. *La mere et l'enfant dans le milieu traditionnel marocain*, Paris, z.u., 1976.

Marginaliseren Marokkaanse weglloopsters?

Lenie Brouwer

Het taboe op de relatie tussen criminaliteit en minderheden is sinds enige tijd doorbroken. Marokkaanse bendes die de grote steden onveilig zouden maken hebben niet alleen meermalen de media ghaald, maar zijn ook steeds vaker onderwerp van onderzoek geworden. In de studies over Marokkaanse jongens in Utrecht (Kaufman en Verbraeck, 1986) in Den Haag (Van Gelder en Sijtsma 1990) of in Amsterdam (Werdmölder, 1990) staan uitvoerig de achtergronden van deze jongens beschreven. Daarnaast zijn in verschillende steden projecten voor allochtone randgroepjongens opgezet en vervolgens geëvalueerd (Van Schelven 1989).

In deze studies wordt uitsluitend het wel en wee van jongens belicht. Dit is niet zo vreemd, aangezien meisjes in het algemeen minder vaak en minder ernstig crimineel gedrag vertonen dan jongens (Bouw 1991). Meisjes komen er niet in voor, offfiguren slechts als vriendin. Volgens Werdmölder kunnen Marokkaanse randgroepjongens zichzelf geen betere hulpverlenster wensen dan een vriendin, dankzij haar invloed kan een jongen weer op het rechte pad komen (1990: 104). Dit effect is niet alleen bij allochtone meisjes gesignaleerd, ook in onderzoek onder autochtone delinquente jongens wordt de rol van meisjes als de 'fatsoenlijke verloofde' genoemd (Bouw 1991: 115). Moeten we uit het voorafgaande de conclusie trekken dat allochtone meisjes niet het gevaar van marginalisering of randgroeppvorming lopen?

Onder randgroepjongeren of zwervjongeren worden inderdaad weinig allochtone meisjes aangetroffen. Een groot aantal randgroepjongeren blijkt echter, voordat zij in het zwerv- of criminele circuit terechtkomen, van huis weggelopen te zijn. Zij participeren minimaal in belangrijke instituties als werk of school en in eigen instituties als gezin of familie (Werdmölder 1990: 5). Het verbreken van het contact met het ouderlijk huis markeert de overgang van probleemgedrag naar crimineel gedrag en versnelt vervolgens het marginaliseringsproces (Kaufman en Verbraeck, 1986: 54). Voor veel Marokkaanse jongens uit het onderzoek van Werdmölder (1990: 48) was weglopen een eerste stap naar marginalisering. Allochtone meisjes behoren weliswaar nauwelijks tot allochtone randgroepjongeren, maar zij maken wel deel uit van de jongeren die van huis weggelopen. Volgens hulpverleners en politie neemt het aantal allochtone weglloopsters de laatste jaren zelfs verontrustend toe (Raad voor het Jeugbeleid 1986).

Deze zorgwekkende ontwikkeling was reden voor het ministerie van WVC een onderzoek in te stellen naar de achtergronden van het van huis weggelopen van allochtone meisjes. Samen met twee andere onderzoeksters heb ik bijna honderd Marokkaanse, Turkse en Surinaamse meisjes geïnterviewd over de oorzaken en gevolgen van het van huis weggelopen (Brouwer, Lalmahomed

en Josias 1991). Meisjes hebben uitvoerig uit de docken gedaan hoe zij tot die stap zijn gekomen en met welke problemen zij vervolgens zijn geconfronteerd. Het onderzoek onder Marokkaanse en Turkse meisjes is door mij uitgevoerd. Vanwege de vergelijking met Marokkaanse randgroepjongens zal ik hier verder alleen verslag doen van het deel over de Marokkaanse wegloopsters.

Om met hen in contact te komen heb ik acht maanden lang in twee opvanghuizen voor weggelopen Islamitische meisjes geparticipeerd. Tijdens deze participatie heb ik twintig Marokkaanse wegloopsters leren kennen. Op een ongedwongen manier kon ik zelf contact met hen leggen en een vertrouwensrelatie opbouwen. Ik heb bijvoorbeeld meisjes geholpen met huiswerk maken, hen begeleid naar instanties, met hen boodschappen gedaan of zomaar thee met hen gedronken. Daarnaast heb ik acht meisjes geïnterviewd die vroeger in deze of in andere opvanghuizen zijn geweest. De helft van de meisjes is voor hun zevende jaar naar Nederland gemigreerd, tien voor hun twaalfde jaar en vijf na hun twaalfde. De meeste meisjes zijn tussen hun vijftiende en zeventiende jaar weggelopen, de jongste is dertien en de oudste drieëntwintig jaar. Een aantal meisjes heb ik langere tijd gevolgd en ik heb hen in verschillende fases van het weglopen geïnterviewd. Daarnaast heb ik één Marokkaanse moeder gesproken, elf autochtone en negen allochtone hulpverleners.

Dit stuk is een aanzet tot een vergelijking van Marokkaanse wegloopsters en Marokkaanse randgroepjongens op basis van mijn onderzoek en bovengenoemde studies. Welke betekenis heeft het weglopen voor Marokkaanse meisjes, onder welke voorwaarden is het voor hen een eerste stap naar marginalisering? Voor een definitie van het begrip marginalisering volg ik die van Werdmölder (1990: 5-6). Hierbij gaat het niet alleen om een marginale participatie in belangrijke maatschappelijke instituties als school of werk en eigen instituties als gezin of familie, maar ook om een lage maatschappelijke weerbaarheid en een gering zelfvertrouwen. Met een lage maatschappelijke weerbaarheid wordt een 'minimale toerusting' bedoeld om adequaat te functioneren in de samenleving (Werdmölder 1990: 6). Van Schelven (1989: 225) operationaliseert het begrip iets concreter door zich af te vragen of jongeren ergens alleen op af durven te gaan en of ze alleen de weg weten in de samenleving. Om de overeenkomsten en verschillen tussen jongens en meisjes in kaart te brengen, begin ik met een beschouwing over de gezinssituatie. Hoe is de verstandhouding van jongens en meisjes met hun vaders moeder? Lopen meisjes om andere redenen weg dan jongens? Welke veranderingen ondergaan meisjes na het van huis weglopen en hebben deze een verdere marginalisering tot gevolg?

Streng vaders en stiefmoeders

Na lezing van de studies over de achtergronden van Marokkaanse randgroepjongens vallen direct enkele overeenkomsten met Marokkaanse wegloop-

sters op. Wellicht ten overvloede, maar zowel bij de jongens als de meisjes is er sprake van een adolescentie problematiek. Alle jongens hebben zolang ze nog thuis wonen problemen met het gezag van hun vader, die met zijn formele aanpak niet goed in staat is zijn zoon adequaat te begeleiden in de Nederlandse samenleving (Kaufman en Verbraeck 1986: 55). Werdmölder stelt expliciet dat de problemen niet alleen voortkomen uit de langdurige scheiding tussen het gezinshoofd en zijn familie, maar dat deze tevens ontstaan door de invloed van de Nederlandse omgeving op het gedrag van jongens (1990: 45). De traditionele basis van het gezag van de vader wordt in Nederland veel smaller en respect tonen aan hun vader wordt steeds minder vanzelfsprekend (Werdmölder 1990: 46). Een groot aantal jongens geeft aan bij de confrontaties met hun vader soms met harde hand geslagen en uit huis gezet te worden. Het merendeel van de jongens heeft wel een hechte band met hun moeder (Kaufman en Verbraeck 1986).

Dit beeld gaat in grote lijnen ook op voor de onderzochte Marokkaanse meisjes, de *slechte verstandhouding met hun vader* vormde één van de regelmatig terugkerende onderwerpen. De opvoedingsstijl in de gezinnen van de meeste geïnterviewde Marokkaanse meisjes zouden we kunnen kenschetsen als een 'bevelshuishouding' (Du Bois-Reymond c.a. 1990: 78). Hiermee wordt bedoeld dat de verhoudingen tussen ouders en kinderen hiërarchisch zijn georganiseerd en de mening van kinderen ondergeschikt is aan die van de vader. 'Bij ons thuis is mijn vader de baas', vertellen de meeste Marokkaanse meisjes. Meisjes horen ouders te gehoorzamen en respect te tonen. Ze zeggen bang te zijn voor hun vader. Gezinsbelangen prevaleren boven individuele belangen. De meeste meisjes hebben een betere verstandhouding met hun moeder dan met de vader. Moeders zijn vaak een intermediair tussen vader en dochter, hetgeen een rol is die Nederlandse moeders ook vaak vervullen (Du Bois-Reymond c.a. 1990). Ze zeggen dat hun moeder hen ondersteunt of in ieder geval hoort te ondersteunen wanneer zij conflicten hebben met hun vader of geslagen worden. Dit veronderstelt wel dat de moeder een sterke positie inneemt ten opzichte van de vader, anders krijgt ze zelf ook klappen.

Van verschillende jongens uit genoemde studies en van zes meisjes uit mijn onderzoek waren de ouders gescheiden en woonden zij bij hun *stiefmoeder*. Een jongen uit het onderzoek van Werdmölder (1990: 47) zegt: 'als je geen moeder meer hebt, heb je ook geen goed contact meer met je vader.' Een 16-jarig Marokkaans meisje vertelt over haar stiefmoeder:

Ze is wel goed voor mij, maar niet altijd. Van mijn vader mag ik de stad niet in, maar het mag wel van mijn stiefmoeder. Maar ze heeft wel aan mijn vader verteld dat ik rook, terwijl het niet waar was. Mijn vader is toen in mijn kamer gaan zoeken en heeft toen de brieven en de foto van mijn buurjongen in Marokko gevonden. Hij heeft me toen heel erg geslagen. Als mijn vader mij slaat kijkt mijn stiefmoeder toe, maar als haar eigen kinderen geslagen worden dan probeert ze mijn vader wel tegen te houden.

De conflicten met de stiefmoeder zijn bij vijf Marokkaanse meisjes zo hoog

opgelopen dat zij, net als Marokkaanse jongens, het huis zijn uitgestuurd. Een 17-jarig meisje vertelde dat haar stiefmoeder haar tijdens een ruzie met de volgende woorden het huis uitzette: 'Jij maakt me ziek, ik maak je dood, ik wil je niet meer zien.'

Een andere overeenkomst is dat zowel een groot aantal randgroepjongens als Marokkaanse wegloopsters uit *probleemgezinnen* afkomstig is (Werdmölder 1990: 46-47). Ongeveer één derde van de Marokkaanse vaders is werkloos of afgekeurd. Een groot aantal van de moeders is hier verstoken van contact met eigen familieleden en heeft heimwee naar hun vaderland. De meeste moeders spreken slecht Nederlands en zijn voor het functioneren in de Nederlandse samenleving afhankelijk van hun echtgenoot en hun kinderen. Een Marokkaans meisje:

Mijn ouders hadden zelf erge huwelijksproblemen, die lagen constant met elkaar overhoop. Ik werd tussen hun tweeën ingezet, omdat ik de problemen moest oplossen.

Problemen tussen ouders en kinderen kunnen ook voortkomen uit de *hoge migratieleeftijd* van de jongeren. Verschillende auteurs hebben uitdrukkelijk op deze risicofactor voor marginalisering gewezen, vooral voor de jongens die in Marokko al problemen hadden (Van Gelder en Sijsma 1990 en Werdmölder 1990). Vijf geïnterviewde meisjes zijn na hun twaalfde jaarnaar Nederland gemigreerd en bij hun vader komen wonen. Een Marokkaans meisje vertelde:

Het eerste jaardat ik in Nederland was, is hij wel aardig voor mij geweest. Pastoen ik naar school ging begonnen de problemen. Als ik een paar minuten te laat thuis kwam, kreeg ik op mijn kop. Of we kregen ruzie over roken, dat mag natuurlijk niet van mijn vader, maar ik rook al vanaf mijn elfde jaar. (-) Ik ken mijn vader niet en hij mij niet.

Niettemin heb ik de indruk dat de negatieve invloed van een hogere migratieleeftijd voor jongens sterker is dan voor meisjes. Bij deze meisjes zijn er ook andere factoren in het geding zoals ruzie met een stiefmoeder, huwelijksproblemen van de ouders of incest.

Streven naar autonomie

Wanneer we de *aard van de conflicten* nader bestuderen die jongens en meisjes zeggen te hebben met hun vader, dan doemen al spoedig de eerste verschillen op. Deze blijken nauw samen te hangen met de positie die jongens en meisjes in het gezin innemen en de verwachtingen die ouders van hen hebben. De mogelijkheden van jongens lijken zich te concentreren rondom geldkwesties, te laat thuiskomen of drank en druggebruik (Van Gelder en Sijsma 1990: 56-57). Jongens blijken, terwijl zij nog thuis wonen, vaak vrienden te hebben die in een bepaalde criminele sfeer verkeren en zij maken zich reeds schuldig aan kleine diefstallen. Typisch mannelijke groepscode als stoerheid of het elkaar overtreffen versterken dit soort gedrag (Van Gelder en Sijsma 1990: 48).

Bij meisjes spelen problemen als het tegen de zin uithuwelijken, het niet mogen doorleren of de omgang met jongens. Het is niet eenvoudig één oorzaak aan te wijzen voor het weglopen, er is veeleer sprake van een langdurig proces waarbij de problemen in de loop der jaren escaleren. Om recht te doen aan de veelheid aan beweegredenen van meisjes kunnen we ons niet beperken tot een analyse van de gezinsverhoudingen, maar moeten we, zoals Werdmölder ook al benadrukte, tevens de omstandigheden in de omringende samenleving erbij betrekken.

Met behulp van push- en pullfactoren hebben we geprobeerd de beweegredenen te onderscheiden die in het gezin (push) en die in de omringende samenleving (pull) een rol spelen bij het van huis weglopen. Mishandeling in het gezin is volgens deze redenering een pushfactor die een meisje beweegt de benen te nemen, de wens een bepaalde schoolopleiding te volgen geldt als pullfactor. Er kan sprake zijn van een voortdurende wisselwerking. Meisjes blijken andere wensen te hebben dan hun ouders. De wens van meisjes naar meer autonomie, met name op de terreinen school en huwelijk is in dit verband opvallend. In een bevelshuishouding die zich kenmerkt door een autoritaire ouder-dochter relatie kan deze wens naar meer autonomie problematisch zijn.

Een kwart van de meisjes had problemen over school en iets minder dan de helft over uithuwelijken. Ouders blijken de schoolwensen van hun dochters niet te delen. Voor meisjes is de school een plek waar zij leeftijdgenoten kunnen ontmoeten en een middel om later iets te bereiken. Een Marokkaans meisje:

Elk jaar was te veel voor mijn ouders. Een meisje zien ze toch als getrouwd en met kindertjes. Ik wilde kostte wat het kost die school afmaken, omdat ik wist dat het mijn enige kans was om me los te maken van mijn familie.

Ouders zeggen bang te zijn dat hun dochter op school met jongens in aanraking komt. De meeste Marokkaanse moeders van de geïnterviewde meisjes zijn zelf ook niet naar school geweest en zien, volgens hun dochters, bovendien het belang niet in van een opleiding.

De angst voor een te grote Nederlandse invloed op hun adolescente dochters heeft bij enkele vaders tot gevolg dat zij hun dochter meer gaan controleren. Zeker in verband met de eer van de familie en met het oog op een toekomstig huwelijk is het zaak dat het gedrag van meisjes onbesproken blijft. De opvattingen over eer en schande zijn nauw verbonden met die van het individu en de groep. Mannen zijn verantwoordelijk voor de eer van de familie en het gedrag van meisjes is medebepalend voor de groepseer. In deze opvatting is de maagdelijkheid van het meisje voorwaarde voor een goed huwelijk. Ouders zijn bang dat hun dochters met verkeerde vriendinnen omgaan, dat wil zeggen met meisjes die met jongens omgaan en alleen over straat lopen. Niettemin merken ouders dat zij de greep op hun dochters

verliezen. Deze spreken beter Nederlands, zijn beter opgeleid, weten kortom beter de weg in de Nederlandse samenleving dan hun ouders. Het uithuwelijken van hun dochter kan een laatste mogelijkheid zijn van ouders om hun dochter in het gareel te houden. Deze dreiging vormde voor acht meisjes de aanleiding van huis weg te lopen. Eén meisje was al verloofd toen zij afzag van het huwelijk en twee meisjes wilden met hun vriend trouwen in plaats van met de man die de ouders hadden uitgekozen.

De grote vrijheid die jongens in het gezin krijgen toebedeeld staat in schril contrast met de regels waaraan meisjes zich hebben te houden. Maar dat wil nog niet zeggen dat zij als slachtoffer gezien moeten worden. Er zijn verschillende strategieën te onderscheiden om met deze restricties om te gaan, zoals praten en onderhandelen; het betrekken van anderen voor hulp of stiekem gedrag (Terpstra 1987: 39). Gegeven de bestaande machtsverhoudingen in deze zogenaamde bevelshuishoudingen hebben meisjes weinig in te brengen, 'mijn vader luistert toch niet naar mij' beweren zij. Zij weten maar al te goed wat wel en niet is toegestaan, ouders gaan er van uit dat kinderen gehoorzaam zijn. In dit verband zouden we van 'vanzelfsprekende gehoorzaamheid' kunnen spreken (Du Bois-Reymond e.a. 1990: 87). Om meer bewegingsvrijheid te krijgen, kiezen de meeste meisjes dus niet gauw voor de strategie van praten of onderhandelen, maar eerder voor die van stiekem gedrag. Zij blijken hierin zeer inventief: zo geven zij hun ouders andere schooltijden op of zeggen in plaats van drie uur pas om vijf uur vrij te zijn. De tijd die zij hiermee winnen, besteden zij aan een verboden bezoek aan bijvoorbeeld een buurthuis. Een 16-jarig meisje:

Als ze wisten dat ik daar heen ging dan zouden ze me afmaken. Ik ging stiekem want ik miste gezelligheid, waar kan je die vinden. Thuis heb ik geen gezelligheid en op school alleen in de pauze. Er viel niet met ze te praten. Als ik gedacht had dat er met ze te praten viel, dan had ik het allang gezegd.

Ook worden niet altijd alle vrije dagen van school doorgegeven. Ze gaan met vriendinnen en vrienden de stad in of blijven in de buurt van school rondhangen. Dit gedrag, verboden door hun ouders, is kenmerkend voor adolescente jongeren (Naber 1986). Verliefdheden en verkering horen er ook bij en Marokkaanse meisjes doen in dit opzicht niet onder voor hun autochtone seksegenoten. Hoewel ouders het contact met jongens verbieden, hadden twaalf meisjes uit het onderzoek stiekem een vriend. Zolang niemand dit heimelijke gedrag ontdekt, is er niets aan de hand. Een meisje komt pas in de problemen als zij betrapt wordt. Een 15-jarig meisje:

Als je een vriend hebt, word je altijd gesnapt. Is het niet de eerste keer dan wel de tweede of derde keer dat je hem ontmoet.

Deruzies en confrontaties met de ouders die hierop volgen, zijn bij sommigen zo uit de hand gelopen, dat zij in paniek van huis wegrennen en hulp zoeken bij hun vriend, vriendin of de politie.

Nu is het niet zo dat alle meisjes uit het onderzoek zo strak worden gehouden. Zo vertelt één van hen:

Ik mag mijn eigen kleren uitzoeken en me opmaken. Na school hoefde ik niet meteen thuis te komen, ik mocht de stad in. Als ik maar niet buiten de stad kom. Dat mag niet. Ik mag niet 's avonds naar de disco maar wel naar een vriendin.

Juist diegenen die iets meer vrijheid krijgen zijn geen voorstander van 'dat stiekeme gedoe', zij zijn bang het vertrouwen van hun vader te beschamen. Niettemin beklagen bijna alle geïnterviewde meisjes zich over het wantrouwen van hun ouders.

Bijna de helft van de meisjes uit mijn onderzoek is niet overhaast vertrokken, maar heeft de vlucht voorbereid. De push-factoren in het gezin, in combinatie met de problemen over school en de mogelijkheid van een uithuwelijking, hebben tot gevolg dat deze meisjes langzamerhand beginnen na te denken over weglopen. Zij zouden wel weg willen lopen, maar durven niet en worden op allerlei manieren met weglopen geconfronteerd. Acht meisjes hebben een broer of zuster die eerder van huis is weggelopen, drie een nichtje en anderen weer een vriendin. Zij winnen informatie in bij Nederlandse hulpverleners over opvangvoorzieningen, met sommigen van hen hadden ze al contact en bespraken ze hun moeilijkheden thuis. Deze ervaringen hebben hen eerder gestimuleerd de oplossing in het weglopen te zoeken dan in het praten of onderhandelen met hun vader. Door de emotionele band met hun moeder, zusters en broertjes en de grote sociale controle is het voor meisjes geen eenvoudige stap het huis de rug toe te keren. Zij hebben er vaak lang over nagedacht en realiseren zich maar al te goed welke consequenties het weglopen voor hun familie en voor henzelf kan hebben.

Marginalisering

De overgang van een beschermd gezin naar een crisiscentrum is voor deze meisjes bijzonder groot. Zij worden plotseling geconfronteerd met vrijheden die zij van huis uit niet gewend zijn. Het wegvallen van het gezin geldt als één van de marginaliserende factoren (Van Schelven 1989: 204). Jongeren missen de geborgenheid en de sociale controle van een gezin en de vraag is of opvanghuizen deze functie over kunnen nemen. De invloed van leeftijdgenoten, een andere factor voor marginalisering, speelt in een opvanghuis sterker dan in het gezin (Werdmölder 1990: 86). Ik zal eerst enige voorbeelden geven van meisjes die gemarginaliseerd zijn en daarna van meisjes voor wie dat minder geldt.

Een Marokkaans meisje dat in een meidenhuis is opgevangen:

Toen ik daar aan kwam, ik wist niet wat ik zag. Het is zo vrij als ik weet niet hoe. Ik liep met lange haren, ik rookte niet, ik was echt een dom type. Er waren meisjes die rookten en die hun haar hadden afgeknipt, zich opmaakten en uitgingen met jongens. En weet je wat ik deed, hetzelfde natuurlijk.

Een 16-jarig Marokkaans meisje dat enige tijd in een jongeren crisiscentrum is geweest vertelt: 'Ik vond het daar erg leuk. Ik mocht er 's avonds naar de disco. Natuurlijk doe je dat als het opeens mag.' Opvanghuizen voor Islamitische meisjes proberen deze overgang wat soepeler te laten verlopen door regels in acht te nemen die thuis ook gelden.¹ Meisjes mogen daar 's avonds niet de deur uit en contacten met jongens zijn verboden.

Meisjes voelen zich vlak na hun weglopen verscheurd door tegenstrijdige gevoelens. Enerzijds worden zij gekweld door schuldgevoelens tegenover hun moeder. Een meisje vertelde dat haar moeder tegen haar zei: 'Je laat me toch niet in de steek!'. Ze zijn bang dat hun moeder door hun weglopen nog zieker wordt dan ze vaak al was. Ook maken sommigen zich zorgen over de andere kinderen in het gezin, ze zijn bang dat die strenger aangepakt zullen worden. Anderzijds proberen zij zich voor te houden dat hun vader toch niet van hen houdt en hen altijd sloeg. Een meisje zegt: 'Ik wil er niets aan doen om het goed te maken, zij hebben iets goed te maken.' Ze proberen zich vast te klampen aan het feit dat zij weggestuurd zijn. Daarnaast is er ook het gevoel dat door hun daad 'alles verloren' is: 'Ik heb nu toch een slechte naam, ik ga doen waar ik zin in heb.' Of 'Ik ben toch niet voor niets weggelopen.' Zij gaan naar buiten – op zoek naar avontuur – en nemen op de één of andere manier bezit van de straat.

In de omgeving van het opvanghuis voor Islamitische meisjes zijn enkele koffie-shops, die vooral bezocht worden door Marokkaanse mannen en jongens. Zonder dat de hulpverleners hiervan op de hoogte zijn, bezoeken enkele meisjes uit het opvanghuis deze gelegenheden. De jongens met wie meisjes in aanraking komen blijken zelf ook vaak van huis weggelopen, zelfstandig te wonen, niet naar school te gaan of werkloos te zijn. Zij participeren in geringe mate in de samenleving en brengen de meisjes eerder verder op het slechte pad dan dat zij hen weer in het gareel brengen. Wanneer hulpverleners hierachter komen en hen verbieden daar heen te gaan, komen meisjes in een zelfde soort conflict terecht als met hun ouders.

Hulpverleners kunnen dus niet altijd vat krijgen op meisjes, ik zal hier nog enkele illustraties van geven. Een 16-jarig meisje dat zwaar mishandeld is door haar ouders zegt: 'Ik ben al drie jaar aan het weglopen en ik heb van alles meegemaakt, ik heb junkies gezien, de onderwereld en gewone mensen.' Zij ziet haar ouders niet meer. Ze heeft te kennen gegeven dat ze een geregeld leven wil leiden, maar het is niet eenvoudig om midden in het jaar op een school toegelaten te worden. Een leuke baan is ook niet direct voor handen.

Ik wil een kappersopleiding volgen of schoonheidsspecialiste worden en goed werk hebben. Want het werk dat ik zie, vind ik gewoon zielig, dat is niets voor mij. Ik ben wel eens gevraagd als animeen meisje. Datzouik nooit kunnen doen, ik vind het een schandaal om alshoerte werken. Ik heb veel vrienden, maar er zijn er maar twee waar ik mee naar bed ben geweest. Met mijn eerste vriend, maar die kende ik al heel lang en mijn nieuwe vriend en meer niet. (-) Mijn nieuwe vriend heeft ook een Nederlandse vriendin gehad, maar die staat nu in de Warmoestraat, dat is

een hoer. (-) Ik heb van alles gezien en meegemaakt. Ik ken ze ook die niet achter de ramen staan, maar die mannen met geld zoeken in een bar of restaurant of zo.

Als zij een plaats kan krijgen in een begeleid kamerwonen project laat zij niets meer van zich horen.

Een ander meisje is op haar zeventiende jaar naar Nederland gekomen en loopt na anderhalf jaar van huis weg. Zij heeft zelf nog nooit getelefoneerd of boodschappen gedaan. In het opvanghuis ondergaat zij een snelle verandering in uiterlijk en gedrag en heeft zij binnen de kortste keren een vriend. In het opvanghuis, zo vertelt een Marokkaanse hulpverleenster, kunnen ze geen contact met haar krijgen:

Ze vindt het heel raar dat ik met haar wil praten. Ze houdt er niet van dat mensen zich met haar privéleven bemoeien. Ze heeft sterk het gevoel dat ze nu niets meer te verliezen heeft, ze is nu toch slecht.

Het meisje heeft een te grote taalachterstand om aansluiting te vinden bij een school, bovendien toont zij hiervoor weinig animo. Na een verblijf in verschillende opvanghuizen gaat ze met een Marokkaanse vriend samenwonen die eerder in de gevangenis heeft gezeten.

Rehabilitatie

Uit het onderzoek naar randgroep jongens blijkt dat sommigen zich los weten te maken uit hun criminele omgeving en opnieuw bindingen aangaan met de samenleving (Werdmölder (1990: 147). Een verandering van de vriendenkring is een voorwaarde voor een succesvol reïntegratieproces, maar daarnaast is het vinden van werk voor jongens van cruciale betekenis. De invloed van ouders, familie of vriendin is in dit vaak moeizame proces van groot belang. Ook voor meisjes lijkt weglopen niet per definitie te leiden tot blijvende marginalisering. Sommige meisjes hebben in ieder geval de intentie een regulier bestaan op te bouwen. Of het hen zal lukken is nog niet altijd zo duidelijk. Het gaat om meisjes die al wat langer van huis weg zijn en soms al zelfstandig wonen.

Twee meisjes zijn na een zogenaamde 'wilde periode' veranderd en willen niet meer aan jongens denken maar aan hun toekomst. De één is alcoholiste geworden en wil nu met de hulp van hulpverleners hier vanaf komen en zich op een studie concentreren. De ander spreek ik in het opvanghuis voor Islamitische meisjes, ze is een paar keer naar huis teruggekeerd. Haar ouders hebben haar toen uitgehuwelijkt, waarna ze opnieuw is weggelopen en weer terug is gegaan. Maar ze zegt dat ze zich bij haar ouders niet meer thuisvoelt:

Ik heb toen gezegd: ik ga nu weg en kom nooit meer terug of ik kom pas terug als ik iets bewijzen kan. (-) Het is moeilijk, je hebt je familie en je komt er alleen voor te staan in een vreemde stad. Je moet het proberen, het leven is hard. (-) Ik heb nooit met mijn ouders gepraat, als ik dat gedaan had was het misschien anders gegaan. (-) Nu moet ik alleen door het leven. Ik zie er wel tegenop. Ik wil een flatje en proberen op de politieschool te komen. Ik ga me lekker concentreren op een

goed beroep (-) en gewoon doen wat ik nou eens een keer wil en niet wat de Marokkaanse gemeenschap van me verlangt. (-) Ik wil mijn familie bewijzen dat ik niet weggelopen ben om alleen hoer te spelen.

De vraag is hoe realistisch haar verwachtingen zijn. Zij krijgt veel steun van hulpverleners en door het doel dat zij zich gesteld heeft, is zij in ieder geval zeer gemotiveerd om te leren:

Op school zitten heel veel Marokkaanse en Turkse meisjes, die denken alleen maar aan jongens en trouwen. Als het vier uur is staan er allemaal jongens voor de deur van de school en al die meiden gillen. Ook al hebben ze een hoofddoek, ze hebben allemaal een vriendje. Ik ben ertegen in gegaan, ik heb gezegd dat er ook nog iets anders is dan jongens. Maar ik kreeg ruzie.

Een ander weggelopen meisje heeft, nadat zij haar opleiding heeft afgemaakt en zelf standig woont, haar ouders opgezocht. 'Ik wil niet naar de andere kant doorslaan. Ik wil dingen doen waardoor ik mijzelf constant kan blijven aankijken.' In een begeleid kamer wonen project heeft zij geleerd dingen alleen te ondernemen: 'Altijd was mijn vader erbij. Ik durfde niet goed alleen in de bus te stappen of te winkelen.' Haar ouders accepteren haar nu, ook al woont ze als ongehuwd meisje zelfstandig: 'Ik ben zo trots op ze dat ze ondanks hun cultuur en denkbeelden er toch voor gekozen hebben mij te accepteren en te trouwen.' Ze denkt dat haar ouders toch iets van haar weglopen geleerd hebben, want haar jongere zusjes worden nu minder strak gehouden dan zij. Zij participeert in zowel Nederlandse als eigen instituties. Zij heeft naast een Nederlandse vriendenkring, ook een goede Marokkaanse vriendin: 'Dat Marokkaanse heb ik nodig, ik heb beide elementen in mij.'

Tot slot wil ik nog melding maken van een 19-jarig meisje wier ouders elke keer weer contact met haar hebben gezocht. In het jaar dat zij is weggelopen hebben haar ouders allerlei pogingen ondernomen om haar naar huis te laten keren of haar desnoods met haar vriend te laten trouwen. Het meisje heeft op haar beurt geprobeerd haar ouders duidelijk te maken dat zij dat nog niet wilde:

Kijk je woont thuis, je bent daar weggegaan en dan kom je weer in dezelfde situatie terecht met jeman. Moet weer met je man rekening houden, moet je weer verzorgen en dat soort dingen. Ik wil gewoon vrij blijven. Maar mijn vader denkt dat ik eerst met zoveel jongens verkering neem en dan ... Ik zei: dat denk je gewoon verkeerd, daar denk ik niet over. Ik wil gewoon naar school en eerst een opleiding volgen en dan wil ik een cursus gaan volgen voor tekstverwerking en een baan zoeken en aan mijn carrière gaan werken. Je hebt ook andere leuke dingen dan alleen maar trouwen, je hebt zoveel leuke dingen, met je vriendinnen kan je omgaan, met je vrienden. Je hebt ook hobby's, werk, collega's om je heen, dat is voor mij genoeg.

Uiteindelijk hebben ook deze ouders geaccepteerd dat hun ongehuwde dochter zelfstandig woont en hebben zij haar op haar nieuwe adres opgezocht.

De overeenkomsten tussen Marokkaanse weglloopsters en randgroepjongens zijn te herleiden tot een gemeenschappelijke adolescentenproblematiek, een

vergelijkbare gezinssituatie en maatschappelijke positie. De verschillen tussen hen komen daarentegen voort uit de specifieke positie van meisjes en jongens en de verwachtingen die ouders van hen hebben. Meisjes zijn anders gesocialiseerd dan jongens, zij hebben een andere positie in het gezin en in de maatschappij. Noties over eer en schande zijn voor een familie nauw verbonden met het eerbare gedrag van dochters. Meisjes die weglopen worden door de eigen gemeenschap als een hoer beschouwd en hun familie wordt hierop aangekeken.

Het model van marginalisering voor Marokkaanse jongens kan niet eenvoudig toegepast worden op Marokkaanse meisjes, daarvoor is hun sekse specifieke positie een te grote factor in het marginaliseringsproces. Zij lopen minder in aantal weg dan jongens; de aard van de conflicten zijn anders en ook de gevolgen (hun eigen reputatie en die van de familie) zijn verstrekkender. Hoewel Marokkaanse weglloopsters een grote kans maken te marginaliseren, hoeft dat niet per se het geval te zijn. Sommige meisjes lijken door wegte lopen hun doel te kunnen bereiken, zonder het contact met hun familie definitief te verliezen.

Noot

1. Er zijn in Nederland twee opvanghuizen voor Islamitische meisjes, één daarvan combineert de opvang met Islamitische vrouwen en hun kinderen. Zolang niet duidelijk is hoe ouders hebben gereageerd op het weglopen van hun dochter, mag een meisje in principe de eerste week niet naar buiten. Haar familie kan naar haar op zoek zijn en haar eventueel met geweld proberen terug te halen.

Literatuur

- Bois-Reymond, M. du, E. Peters en J. Ravesloot, Jongeren en ouders: van bevelshuishouding naar onderhandelingshuishouding. Een intergenerationele vergelijking. In: *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, jrg. 17, nr. 3 1990, p. 69 - 100.
- Bouw, C., Meisjes en misdaad. In: *Het is meisjes menens. Inleiding meisjesstudies*. I. van der Zande (red.) Acco, Amersfoort/Leuven 1991.
- Brinkgreve, C. en A. de Regt, Het verdwijnen van de vanzelfsprekendheid. Over de gevolgen van individualisering voor kinderen. In: *Jeugd en Samenleving*, Nr. 5/6 1990, p. 324-333.
- Brouwer, L., B. Lalmahomed en H. Josias, *Andere tijden, andere meiden. Een onderzoek naar het weglopen van Marokkaanse, Turkse, Hindostaanse en Creoolse meisjes*. Rijksuniversiteit te Leiden, C.O.M.T. 1991.
- Gelder, P. van en J. Sijsma, *Ik wil een smalle weg volgen. Sociale risico's en kansen onder werkloze Marokkaanse jongens in Den Haag*. Regionaal Centrum Buitenlanders Zuid-Holland West, Den Haag 1990.
- Kaufman, P. en H. Verbraeck, *Marokkaan en verslaafd. Een studie naar randgroepvorming en heroïnegebruik en criminaliteit*. Gemeente Utrecht 1990.
- Naber, Vriendinnen. *Een explorerend onderzoek naar de betekenis van vriendinnen in de vrije tijd*. VU Amsterdam 1986.
- Raad voor het Jeugdbeleid, *Spelregels bij het weglopen. Een advies over hulpverlening en rechtspositie voor weggelopen minderjarigen*. Ministerie van W.V.C., Rijswijk oktober 1986.
- Schelven, W. van, *Projecten voor allochtone randgroepjongeren: een evaluatie*. Rijksuniversiteit te Leiden, COMT 1989.
- Terpstra, J., *Weggelopen jongeren*. Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen. Nijmegen 1987.

Wermölder, H. *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep.*
Gouda Quint BV, Amhem 1990.

Marokkaanse jongeren, delinquentie en dreigende uitzetting*

Hans Werdmölder

'...if men define situations as real,
they are real in their consequences'
(Thomas and Thomas, 1928)

In vele publikaties en beleidsnota's over migranten wordt een sterke rechtspositie en gelijke behandeling met Nederlanders als een noodzakelijke voorwaarde gezien voor een geslaagd minderhedenbeleid (Minderhedennota 1983; Kruyt 1986a; Van Praag 1986; Groenendaal 1988; Allochtonenrapport 1989). De meeste onderzoekers en beleidsmakers gaan ervan uit dat optimale rechtszekerheid bijdraagt tot succesvolle integratie.

In dit artikel wil ik deze stelling tegen het licht houden aan de hand van eigen empirische gegevens. Immers, nog steeds wordt door de Nederlandse overheid een onderscheid gemaakt tussen legaal verblijvende vreemdelingen en Nederlandse staatsburgers. Zo blijft het in principe mogelijk jonge Marokkanen, die in het kader van gezinshereniging naar Nederland zijn gekomen, op grond van ernstig strafbare feiten uit Nederland te verwijderen. Diverse malen is ervoor gepleit vreemdelingen, onder wie Marokkanen, na vijf jaar hoofverblijf te behandelen als waren zij Nederlanders (Gelijk Geregeld 1984; Jansen c.a. 1986; Kruyt 1986b; Groenendijk 1987). In de loop der jaren is het verblijfsrecht van vreemdelingen weliswaar sterker geworden, maar in de meest recente beleidsnota, het Allochtonenrapport (1989), wordt wederom aangedrongen vreemdelingen na vijf jaar legaal verblijf een praktisch onaantastbaar verblijfsrecht te geven. Niettemin blijft ook in het nieuwe ontwerp van de Vreemdelingenwet de mogelijkheid tot uitzetting, zij het na langer verblijf zeer beperkt, gehandhaafd (zie Voorstel Algehele Herziening Vreemdelingenwet 1988/1989).

In het bijzonder Marokkaanse jongeren, die als kinderen van arbeidsmigranten naar Nederland zijn gekomen en tijdens hun verblijf veelvuldig met de Nederlandse strafrechter in aanraking komen, ervaren de mogelijkheid tot uitzetting als zeer bedreigend. Op de functie en dysfunctie van de strafrechtelijke dreiging met uitzetting wil ik in dit artikel nader aandacht schenken. Wat is het directe en indirecte effect op het rechtsgevoel van hier in Nederland verblijvende Marokkaanse jongeren? Welk lot hangt een Marokkaanse jongen boven het hoofd wanneer dreigt dat hij uit Nederland zal worden gezet? En in hoeverre draagt de mogelijkheid tot uitzetting wel of niet bij tot integratie? Alvorens deze vragen te beantwoorden geef ik eerst een uiteenzetting van de verschillende verblijfstitels en de huidige stand van discussie rondom dit hete hangijzer in het vreemdelingenrecht.

* Met dank aan Jan Rath voor zijn commentaar op een eerdere versie.

Verblijfstitels en verwijdering

Kinderen van Marokkaanse migranten die in het kader van gezinshereniging naar Nederland zijn gekomen, krijgen in eerste instantie een *vergunning tot verblijf* (groene kaart). Is vader of moeder in het bezit van een vestigingsvergunning en behoren de kinderen feitelijk tot het gezin, dan komen zij na één jaar in aanmerking voor een verblijfstitel voor een langere periode. Een dergelijke *vergunning voor onbepaalde duurverblijf*, aantoonbaar door de zogenaamde 'blauwe kaart', wordt pas ingetrokken wanneer een kind het gezin verlaat, meerderjarig wordt bij vijf jaar hoofdverblijf of in het geval de vestigingsvergunning van vader of moeder wordt ingetrokken. Immers, gezinshereniging is formeel de reden van het verblijf in Nederland.

Vanaf het bereiken van de 18-jarige leeftijd en vijf jaar aaneengesloten legaal verblijf, tot voor kort was dit 21 jaar en vijf jaar hoofdverblijf, komen Marokkaanse kinderen in aanmerking voor een zelfstandige verblijfstitel, de zogenaamde *vestigingsvergunning* (gele kaart). Daartoe dient een verzoek te worden gericht tot de Vreemdelingenpolitie ter plaatse.

Een vergunning tot vestiging kan slechts worden geweigerd om zeer klemmende redenen, zoals een strafvonnis wegens een bijzonder ernstig misdrijf, herhaling van gepleegde misdrijven of betrokkene als een 'ernstig gevaar' wordt gezien voor de nationale veiligheid. In het laatste geval dient te worden gedacht aan spionage, terroristische activiteiten of georganiseerde drugshandel. In de beslissing tot weigering van een vestigingsvergunning wordt een *glijdende schaal* gehanteerd, waarbij niet alleen rekening wordt gehouden met de aard van het delict, de hoogte van de opgelegde straf en de legale verblijfsduur van de vreemdeling, maar ook de banden met Nederland of met in Nederland woonachtige personen zijn van belang. Uitgangspunt in de overwegingen is dat het verblijfsrecht sterker wordt naarmate het verblijf in Nederland langer heeft geduurd en de banden met de Nederlandse samenleving (gezin, school en werk) sterker zijn (Koens 1983: 60 e.v.).

Het opleggen van een administratieve maatregel (verwijdering uit Nederland) na een strafrechtelijke sanctie (een gevangenisstraf) wordt door velen als een dubbele bestraffing gezien. Diverse malen is ervoor gepleit om vreemdelingen, waaronder Marokkanen, na vijf jaar hoofdverblijf te behandelen als waren zij Nederlanders.

In officiële stukken, daarentegen, wordt ontkend dat er sprake is van een dubbele bestraffing. Volgens verschillende uitpraken van het hoogste administratieve rechtscollege van Nederland, Afdeling Rechtspraak van de Raad van State, is niet zozeer sprake van verwijdering, dan wel beëindiging van een legaal verblijf (zie rechtspraak Vreemdelingenrecht 1977, 30; 1978, 119). Dit vindt plaats in het belang van de openbare orde en heeft niet meerdere bestraffing tot doel (Groenendijk 1987: 1341).

Diverse auteurs hebben kritiek geuit op de houding van de Nederlandse overheid wat betreft haar vasthoudendheid inzake het recht vreemdelingen het land uit te zetten. De Utrechtse jurist Swart heeft zich afgevraagd wat er achter het etiket 'openbare orde' schuil gaat. Gaat het om 'bescherming tegen

gevaar voor herhaling', wil men verdere conflicten of spanningen vermijden, heeft men 'generale preventie' op het oog of moet het eerder worden gezien als een reactie op de behandeling van Nederlanders in het buitenland? Of, zo vraagt Swart zich af, is het de macht van traditie, die bepaalt dat bestrafte vreemdelingen het land worden uitgezet (Swart 1978: 217-218)?

Groenendijk (1987), rechtssocioloog te Nijmegen, heeft in een artikel een poging gedaan op grond van dossieronderzoek een antwoord te geven op bovenstaande vragen. Aangezien bij het Ministerie van Justitie niet bekend is in hoeveel gevallen een verblijfstitel wordt ingetrokken of niet verlengd, heeft hij noodgedwongen gebruik moeten maken van dossiers van vreemdelingen die een herzieningsverzoek hebben ingediend, nadat een vestigingsvergunning op grond van strafbare feiten is ingetrokken. Dit heeft een aantal consequenties voor de resultaten van het onderzoek. In de eerste plaats zal niet iedereen na een negatieve beschikking een herzieningsverzoek indienen, zodat de vraag niet uitputtend beantwoord kan worden. In de tweede plaats vallen kinderen van migranten, die op grond van ernstig strafbare feiten hetzelfde lot wacht, buiten dit onderzoek. Immers, zij beschikken nog niet over een vestigingsvergunning en dus kan er ook geen sprake zijn van 'intrekking' of 'niet-verlenging'.

In de discussie staat juist deze groep in het middelpunt van de belangstelling. Kinderen van migranten, ook al hebben zij strafbare feiten begaan, hebben immers in de loop der tijd sterke banden opgebouwd met de Nederlandse samenleving. Het zou daarom des te onrechtvaardiger zijn hen het land uit te zetten, ook al zijn zij meer dan eens met de negatieve kant van de Nederlandse samenleving in aanraking gekomen. Bij navraag op het Nederlandse Ministerie van Justitie blijken helaas geen cijfers voorhanden te zijn over het aantal 'tussengeneratie' vreemdelingen die op grond van ernstig strafbare feiten het land zijn uitgezet. Volgens Groenendijk (1989) zou het in 1986, afgaande op gegevens van de aanwezige jurisprudentie, om ongeveer tien personen gaan.

Uit journalistieke reportages over degenen, die om andere redenen naar hun geboorteland zijn teruggekeerd, blijkt dat de meesten daar maar moeilijk kunnen wennen (Scherphuis 1985; Oukbi 1989). Over hoe het jongeren vergaat, die om strafrechtelijke redenen het land hebben verlaten, is bijzonder weinig bekend. Ook weten we weinig over de meer indirecte consequenties van deze 'administratieve maatregel'. Aangezien dossiergegevens niet voorhanden en niet toereikend zijn, dienen we het oor te luister leggen bij de direct betrokkenen.

Participerend onderzoek onder Marokkaanse jongeren

Vanaf 1982 tot 1985 heb ik een participerend onderzoek verricht onder Marokkaanse randgroepjongens te Amsterdam. De betreffende jongens gingen niet meer naar school, spijbelden regelmatig en waren van huis weggelopen. Velen van hen hadden problemen met hun sociale omgeving, hetgeen zich onder meer uitte in delinquent gedrag, agressie en gebruik van hard drugs. In het onderzoek heb ik gesprekken gevoerd met meer dan 80

jongeren en de levensgeschiedenissen opgetekend van in totaal 34 Marokkaanse jongens (Werdmölder 1986).

Benieuwd naar het verdere verloop van hun 'delinquente carrière' heb ik in 1988 de draad weer opgepakt. In het kader van een 'follow-up' onderzoek heb ik alle 34 respondenten opgespoord, op twee na geïnterviewd en alle mij ter beschikking staande dossiers geraadpleegd. Hun gemiddelde leeftijd was op dat moment ruim 24 jaar (Werdmölder 1990). In dit artikel zal ik mij beperken tot gegevens die van belang zijn voor hun rechtspositie.

Géén van de 34 jongens, ook al heeft de persoon vele strafrechtelijke antecedenten en onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen op zijn conto staan, is om reden van een 'onherroepelijke veroordeling wegens een bijzonder ernstig misdrijf' het land uitgezet. De praktijk wijst uit dat alleen vreemdelingen met een straf van drie jaar of méér zonder pardon op het vliegtuig worden gezet naar het land van herkomst. In dergelijke gevallen is meestal sprake van doodslag of georganiseerde handel in drugs.

Eén respondent is officieel vanwege 'verplaatsing van hoofdverblijf' het land uitgezet. Vooreen afkickverblijf en ter vervulling van de militaire dienst was hij langer dan negen maanden in Marokko geweest. Voor militaire dienst werd hij afgekeurd, waarna hij nog enkele maanden heeft gewerkt in een bazaar. Na een ruzie met zijn jonge collega kreeg hij ontslag op staande voet, waarna zijn vader hem weer liet terugkeren naar Nederland. Aangezien hij in Marokko geen pogingen heeft ondernomen zijn verblijfsrechtelijke status veilig te stellen, kwam zijn recht op verblijf, eenmaal terug in Nederland, te vervallen. Na een lange juridische procedure werd een ingesteld beroepschrift door de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State afgewezen. In de afweging is ook rekening gehouden met de vele veroordelingen en onvoorwaardelijk opgelegde vrijheidsstraffen van de betrokkene, ook nadat hij, ditmaal als illegaal, weer naar Nederland was teruggekeerd.

Een andere respondent met een lange 'penitentiare staat van dienst' en verslaafd aan harddrugs is in 1983 door zijn vader op het vliegtuig gezet. Sindsdien verblijft hij in een klein dorp in Marokko en houdt zich in leven als 'oppasser' bij grote firma's in fruit, vijgebomen en olijven. In totaal zijn uit de onderzoeksgroep van 34 negen jongens voor een 'afkickverblijf' naar Marokko teruggekeerd. Twee van hen verblijven er definitief.

Wellicht met uitzondering van de respondent die in 1983 door zijn vader naar Marokko is teruggebracht, blijkt geen van de jongens uit mijn onderzoeksgroep, na jarenlang verblijf in Nederland, zich in Marokko te kunnen handhaven. 'Als je het hier [in Nederland; H.W.] niet redt, dan red je het in Marokko zeker niet', zo verwoordt een van de jongens de ervaring van meniggen. Vele jongens, die voor lange of korte tijd in Marokko verblijven, hebben al gauw heimwee naar de Nederlandse levenswijze. Ze vervelen zich in het kleine dorp, ergeren zich aan de bemoeizucht van de dorpingen en verlangen terug naar het hectische leven van de grote stad. Eén van de jongens uit de onderzoeksgroep, die voor een half jaar 'afkickverblijf' naar Marokko was teruggekeerd, belandde er zelfs na een uit de hand gelopen ruzie in het gevang.

Op grond van het feit dat deze Marokkaanse jongens zowel in het land van melk en honing (het rijke Nederland) als in Marokko niet in staat zijn een zelfstandig bestaan op te bouwen, worden zij beschouwd als 'double failures'.

Het effect van dreigende uitzetting

Hoewel een strafrechtelijk verleden kennelijk alleen in uitzonderlijke gevallen uitwijzing tot gevolg kan hebben, heeft de door de wet open gehouden mogelijkheid van 'uitzetting na legaal verblijf' wel degelijk effect op het feitelijke rechtsgevoel van deze 'tussengeneratie' Marokkanen. Dit geldt in het bijzonder voor hen die meer dan eens met de strafwet in aanraking komen. Enkele jongens blijken ook niet op de hoogte van de wettelijke verplichting om bij het bereiken van hun meerderjarigheid, sinds 1988 op 18-jarige leeftijd, een vestigingsvergunning aan te vragen. Blijven zij in gebreke, dan zijn zij 'de jure' illegaal in Nederland.

Vrijwel alle jongens uit de onderzoeksgroep laten mij weten dat zij gedurende de periode van hun aanvraag voor een vestigingsvergunning in grote onzekerheid verkeren. Wanneer sprake is van strafrechtelijke antecedenten, vindt de afhandeling niet meer plaats bij de Vreemdelingenpolitie maar wordt het verzoek voorgelegd aan het Ministerie van Justitie. Dit vergt meestal enige tijd, zeker wanneer de aanvrager gedurende de procedure wederom met de politie of justitie in aanraking komt.

Vele door mij benaderde Marokkaanse jongens ervaren de weg naar de Vreemdelingenpolitie als de gang naar Canossa. Zij zien er enorm tegenop en menigmaal wordt een hulpverlener benaderd om mee te gaan. Over het effect van de maatregelen van de Vreemdelingendienst, zegt een goed ingevoerde maatschappelijk werker het volgende:

Het enige waar de jongens voor terugdeinzen om niet helemaal te kiezen voor een criminele carrière is de angst door de vreemdelingenpolitie op het vliegtuig naar Marokko te worden gezet. Alle andere straffen maakt op de jongens totaal geen indruk. Ze begrijpen er ook niets van dat jena te zijn opgepakt weer gewoon naar huis wordt gestuurd. Dat zijn ze in Marokko wel anders gewend.

In het geval een jongen een gevangenisstraf uitzit en geplaatst is in een open of half-open inrichting, dan zullen aan hem ook bepaalde voorrechten, zoals weekendverlof, worden onthouden. Immers, op het departement houdt men rekening met de mogelijkheid dat de betreffende persoon de kans aan zal grijpen zich te onttrekken aan verdere strafexecutie of eventuele uitzetting (zie ook: Kruyt 1986b: 302).

De ervaren rechtsonzekerheid kan ook op andere wijze invloed hebben op het feitelijk gedrag. Betreffende jongens realiseren zich heel goed dat de 'kosten' bij een mogelijke uitzetting zeer hoog zijn, hetgeen kan leiden tot een herbezinning over de tot dan toe gevolgde delinquente levenswandel. Met uitzondering van de categorie 'problematisch drugsverslaafden' zullen Marokkaanse jongens, gedurende de behandeling van hun verzoek tot zelfstandige vestiging, zich wel tweemaal bedenken alvorens in te gaan op

de uitnodiging om een kraak te zetten of mensen te beroven. In een discussie over dit onderwerp, zegten van de respondenten uit mijn onderzoeksgroep het volgende:

Ik moet me een beetje koest houden, tot 21 jaar. Als ik eenmaal een verblijfsvergunning heb, dan weet ik het wel. Ik ken verschillende zaakjes buiten Amsterdam, dan kan ik wat grotere kraakjes opzetten.

Behalve een vermindering of verschuiving in het patroon van delinquente activiteiten kan een dergelijke herbezinning er ook toe leiden dat jongens weer actief naar werk gaan zoeken. Marokkaanse jongens met een strafblad realiseren zich, of dit nu feitelijk juist is doet niet ter zake, dat het hebben van werk verwijdering uit Nederland aanzienlijk zal bemoeilijken. Bij een van de jongens uit de onderzoeksgroep, Achmid, is dit proces van herbezinning goed waarneembaar.

Sinds 1977 woont Achmid in Nederland. Op het moment van migratie was hij negen. Binnen de vriendenkring, die zich in de oude Amsterdamse wijk als een jeugdbende manifesteert, is Achmid een gezien lid. Hij is jong, niet op zijn mondje gevallen en door zijn geringe postuur is hij van groot nut bij insluipingen. Met de regelmaat van de klok komt hij vanwege 'domme dingen' in aanraking met politie en justitie.

Op 21-jarige leeftijd vraagt Achmid bij de plaatselijke Vreemdelingenpolitie een vestigingsvergunning aan. Deze vergunning wordt in eerste instantie op grond van het grote aantal strafrechtelijke vergrijpen geweigerd. Zijn dossier wordt opgestuurd naar het Ministerie van Justitie en een onzekere fase van wachten breekt aan.

Mede als gevolg van recent aan het licht gekomen strafbare feiten, is hij nu werkelijk bang voor uitzetting. Een door mij benaderde maatschappelijk werker zegt hierover:

Achmid zit in over de gevolgen voor hemzelf. Wanneer hij meer dan zes maanden gevangenisstraf zou krijgen, is hij bang dat hij, eenmaal 21 jaar, niet meer in Nederland mag verblijven. Voor hem is dit de stok achter de deur om een punt te zetten achter zijn criminele activiteiten en naar werk te zoeken.

Om het dreigend zwaard van Vrouwe Justitia te ontlopen gaat hij nog intensiever op zoek naar werk. Vrienden van hem laten mij in deze periode weten dat Achmid 'werkt voor zijn vergunning'.

Hij vindt werk als chauffeur, eerst via een uitzendbureau en later in loondienst. In de periode dat hij daar werkt, krijgt hij bericht dat bij de Vreemdelingenpolitie ter plaatse een vestigingsvergunning kan worden afgehaald. Een zware last valt van zijn schouders.

Dit geldt niet alleen voor Achmid. Ook Hamid vertelt mij dat hij, na een jaar gevangenisstraf te hebben uitgezeten, 'moet werken voor zijn verblijfsvergunning'. Eenmaal in bezit van de begeerde 'gele kaart' kwam Hamid in wat rustiger vaarwater en was de noodzaak van werk wat minder urgent. Meerdere Marokkaanse jongens uit de onderzoeksgroep hebben mij laten

weten, dat zodra zij in aanmerking komen voor een vestigingsvergunning wat 'voorzichtiger' worden en actiever op de arbeidsmarkt.

Conclusie

Uit de ter beschikking staande gegevens moeten we vaststellen dat de categorie jonge vreemdelingen, die daadwerkelijk met uitzetting bedreigd worden, zeer beperkt van omvang is. In de loop der jaren zal hun aantal eerder af- dan toenemen. Dit is niet zozeer het gevolg van de vermindering van criminaliteit onder jonge buitenlanders, dan wel de consequentie van de beleidswijziging om al vanaf 18-jarige leeftijd en vijf jaar aaneensluitend hoofdverblijf een vestigingsvergunning te verlenen. De kans dat een 17 of 18-jarige zeer ernstige misdrijven begaat is nu eenmaal klein.

Op grond van eigen onderzoek blijkt dat géén van de 34 respondenten vanwege strafrechtelijke reden het land is uitgezet. Ook kan worden opgemerkt dat het gros van de jeugdige vreemdelingen, om welke reden men dan ook het migratieland heeft verlaten, zich heel moeilijk kan aanpassen in het herkomstland. Omdat zij zowel in eigen land als in het land van vestiging zich niet kunnen handhaven, worden ze ook wel beschouwd als 'double failures'.

Blijken de empirische gevolgen van handhaving van een beleid tot uitzetting miniem te zijn, de indirecte gevolgen zijn misschien wel des te ingrijpender. Als gevolg van de lange behandelingsduur van verzoeken tot afgifte van een vestigingsvergunning blijken vele jongeren in een lange periode van onzekerheid te verkeren. Een groot aantal onder hen verkeert nog steeds in de veronderstelling dat het hebben van werk een belangrijke factor, zo niet een beslissend criterium is, bij de overweging om uiteindelijk een vestigingsvergunning af te geven. In de praktijk blijkt dat de onzekere rechtspositie een remmend effect heeft op de criminaliteit onder deze generatie vreemdelingen. Tegelijkertijd wordt het zoeken naar werk bevorderd. Immers, jongeren zetten bij continuering van hun criminele activiteiten heel wat op het spel. De mogelijkheid bestaat dat ze uit Nederland zullen worden verwijderd.

Een dergelijke constatering valt goed te begrijpen vanuit het *kosten-baten perspectief*. Het 'klassieke' idee dat jongeren in hun beslissingen met betrekking tot delinquente handelingen zich laten leiden door rationele overwegingen is recent weer in de criminologische belangstelling komen te staan (Clarke en Cornish 1985). Daarbij moet niet alleen worden gedacht aan een afrekening in boekhoudkundige termen, maar ook aan 'verlies' en 'winst' in meer emotionele betekenis. Vanuit deze redenering draagt de mogelijkheid tot uitzetting, als zwaarst gevoelde sanctie, ertoe bij dat jongens voortzetting van criminele activiteiten zullen staken. In plaats daarvan zal een aantal actief naar werk zoeken.

Wellicht dat generale preventie en de dwang tot integratie, als extra waarschuwing voor hen die met de strafrechter in aanraking komen, de werkelijke reden is tot handhaving van de mogelijkheid tot uitzetting. De Nederlandse overheid zal dit echter niet gauw willen toeven.

Literatuur

- Allochtonenbeleid*, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, S.D.U., 's-Gravenhage, 1989.
- Clarke, R. V. and D.B. Cornish, Modeling Offenders Decisions: A Framework for Research and Policy. In: M. Tonry and N. Morris (eds.) *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, Vol. 6, pp. 147-85, University of Chicago Press, Chicago, 1985.
- Gelijk Geregeld. *Over de rechtspositie van duurzaam in Nederland verblijvende vreemdelingen*, Ars Aequi Libri, Nijmegen, 1984.
- Groenendaal A.J.M., Migranten ende sociale betekenis van hun verblijfsrechtelijke positie. In: *Migrantenstudies*, 1988, jrg. 4 (1), p. 19-36.
- Groenendijk C.A., Uitzetting na zeer lang legaal verblijf: angst, traditie of onwetendheid? In: *Nederlands Juristenblad*, 1987, (42), p. 1341-1348.
- Groenendijk C.A., *Persoonlijke Mededeling*, 1989.
- Jansen W., e.a. Gelijk geregeld, ... of toch niet. In: *Nederlands Juristenblad*, 1986, p. 12-15.
- Koens M.J.C., *Jeugdige Vreemdelingen in Nederland*, Gouda Quint, Arnhem, 1983.
- Kruyt A., De vreemdeling in het strafrecht. In: *Proces*, 1986a, p. 299-306.
- Kruyt A., Positie in het vreemdelingenrecht. In: L. Van den Berg-Eldering (red.) *Van gastarbeider tot immigrant*, p. 65-77, Samsom, Alphen a.d. Rijn, 1986b.
- Minderhedennota*, Tweede Kamer, zitting 1982-1983, 16102, nr. 21, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1983.
- Oukbi M., Buitenstaanders. In: *Vrij Nederland*, 30 september 1989.
- Praag van C.S., Minderheden vóór en na de nota. In: *Migrantenstudies*, jrg. 2(4), 1986, p. 2-53.
- Scherphuis A., De Marokkaanse jongens terugsturen is de moeilijkheden afschuiven, wie dat niet ziet heeft een blinddoek voor. In: *Vrij Nederland*, 27 juli 1985.
- Swart A.H.J., *De toelating en uitzetting van vreemdelingen*, Kluwer, Deventer, 1986.
- Thomas, W.I. and D.S. Thomas, *The Child in America*, Alfred A. Knopf, New York, 1928.
- Voorstel Algehele Herziening Vreemdelingenwet*, Tweede Kamer, vergaderjaar 1988/89, 21018 nrs. 1-3.
- Wermölder H., *Van vriendenkring tot randgroep*. Het Wereldvenster, Houten, 1986.
- Wermölder H., *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse Randgroep*. Gouda Quint, Arnhem (proefschrift), 1990.

Een onderzoek naar selectiviteit in de afdoening van winkeldiefstalzaken¹

Annemarie de Leng en Henk Hille

'Strafzaken tegen verdachten die behoren tot etnische groepen worden minder gunstig afgedaan dan zaken tegen Nederlandse verdachten, dat is het beeld dat uit de onderzoeksgegevens naar voren komt.' Zo concluderen Maas en Stuyling de Lange (1989) op grond van een onderzoek naar selectiviteit in de rechtsgang op basis van CBS-gegevens over 1985. Ook uit ander onderzoek komt naar voren dat etnische groepen er in justitiële afdoeningsprocessen minder gunstig vanaf komen dan autochtone Nederlanders (Timmerman, Bosma, Jongman, 1986 en Bosma, 1985). Deze onderzoeken maken echter gebruik van 'oppervlakkige gegevens', namelijk uit de verificatie- en informatiestaat, die naar het CBS gestuurd wordt. Hierin staan weinig gegevens over de verdachte en het delict. Met betrekking tot de afdoening is bovendien niet op te maken of een dagvaarding mogelijk het resultaat van een niet-betaalde transactie is. In dit onderzoek zijn de dossiers gebruikt, die bij de arrondissementsparketten opgeslagen liggen. Deze dossiers gebruikt de OvJ om over de afdoening van een zaak te beslissen; ze bevatten het proces-verbaal, een uittreksel uit het strafblad, een uittreksel uit het bevolkingsregister en de verificatie- en informatiestaat. Later wordt ook de afdoening en de eventuele dagvaarding van de verdachte met het verslag van de rechtszitting aan het dossier toegevoegd.

In dit artikel wordt selectiviteit in de afdoening van winkeldiefstal door de officier van justitie bekeken. Wanneer op grond van niet-relevante kenmerken een zaak minder gunstig wordt afgedaan, is er sprake van discriminatie.² Het is duidelijk dat etniciteit meestal een irrelevant kenmerk is.³ De probleemstelling luidt dan ook: *is er een verband tussen de etnische afkomst van de verdachte en de afdoening door de officier van justitie?*

Dit onderzoek is gebaseerd op 710 zaken – uit 1988 – tegen autochtonen en allochtonen en is onderdeel van een meer omvattende dossierstudie naar selectiviteit in de afdoening van strafzaken door officieren van justitie (OvJ). De studie heeft betrekking op delicten die vaak zelfstandig door de OvJ worden afgedaan. Behalve winkeldiefstal zijn dit eenvoudige mishandeling, rijden onder invloed en doorrijden na aanrijden. Er zijn dossiers onderzocht van meerderjarige mannen met een vast woon- of verblijfadres, afkomstig uit Nederland, Suriname, de Antillen, Turkije en Marokko. Ze werden geselecteerd uit de zakenbestanden van de vijf arrondissementen waar de meeste allochtone verdachten waren ingeschreven (Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Rotterdam en Utrecht).⁴ In dit onderzoek wordt onder allochtonen verstaan: personen geboren in Marokko, Turkije, Suriname of de Antillen. Autochtonen zijn in Nederland geboren personen met een Nederlandse naam. Dossiers van personen met buitenlands klinkende namen, in Nederland

geboren, zijn niet opgenomen. Ook dossiers met gevoegde zaken zijn weggelaten.

Onder winkeldiefstal wordt verstaan: diefstal door klanten – tijdens de openingsuren – van te koop aangeboden goederen. Diefstal met geweld, door personeel of uit magazijnen, inbraak en kassaroof zijn niet onderzocht.

Slechts een heel klein gedeelte van de winkeldieven wordt betrapt, winkeldiefstal heeft een hoog 'dark number'.⁵ Hierdoor is het moeilijk de totale omvang van het delict te overzien. In een publikatie van het ministerie van justitie wordt – op basis van een slachtofferenquête onder bedrijven – de schade door winkeldiefstal op 700 miljoen gulden geschat (Eyken, 1990).

De verdachte wordt meestal op heterdaad betrapt. Het gestolen voorwerp bevindt zich in jas of tas; de winkeldiefstal is makkelijk te bewijzen. Het ophelderingspercentage van winkeldiefstallen is – in vergelijking met andere delicten – hoog: voor 1988 bedroeg dit 73% (Jaarverslag OM, 1989).

Niet in alle gevallen wordt door winkelbedrijven tot aangifte bij de politie overgegaan. Zo zullen grootwinkelbedrijven, die vaak met winkeldiefstal geconfronteerd worden en ter opsporing hiervan beveiligingsbeambten in dienst hebben, eerder aangifte doen bij de politie dan een particulier die vaak 'geen zin heeft in het gedoe' of wellicht bang is voor represailles van de winkeldief.

Wanneer een proces-verbaal is opgemaakt, eindigt een gedeelte van de zaken meteen 'politiesept'. Voor 1987 noemen Koolen, Wiebrensen van den Berg (1989) een percentage van 12.8.⁶ In een aantal arrondissementen werd in 1988 geëxperimenteerd met het zogenaamde 'lik-op-stuk' beleid. Hierbij kan de politie onder bepaalde voorwaarden – onder andere een maximum waarde van het gestolene van f 250, geen recidive en geen raffinement – een transactie aanbieden.

Door de filterwerking bij de aangifte van winkeldiefstal en de afhandeling door de politie wordt slechts een klein gedeelte van de betrapte winkeldieven doorgestuurd naar de OvJ.⁷

In de volgende paragraaf wordt een beschrijving gegeven van de betrapte en naar het OM doorgestuurde winkeldief. Daarna worden drie afdoeningsmogelijkheden van de OvJ – seponeren, transigeren of dagvaarden – besproken. Vervolgens wordt nagegaan of de OvJ zaken tegen allochtone verdachten minder gunstig afdoet. Wanneer de verdachte voor de rechter verschijnt, wordt naast de eis van de OvJ ook het vonnis van de rechter bekeken. In de laatste paragraaf staan de conclusies.

De betrapte en doorgestuurde winkeldief beschreven

Voor de duidelijkheid: wanneer in dit artikel een winkeldief ter sprake komt, betreft het een meerderjarige, mannelijke, betrapte en naar de OvJ doorgestuurde verdachte.

De gemiddelde leeftijd van de verdachten is 34; de oudste is 81 jaar.

Autochtonen zijn ouder dan allochtonen; zo zijn Antilliaanse verdachten gemiddeld 9 jaar jonger dan Nederlandse (tabel 1).

Tabel 1. Gemiddelde leeftijd naar etnische achtergrond ($F=13$; $df=4$; $p<0.001$)

	Gemiddelde leeftijd	Aantal
Nederland	37	434
Suriname	31	123
Antillen	28	78
Turkije	32	18
Marokko	29	57
---	---	---
Gemiddelde leeftijd	34	710

Er bestaat een samenhang tussen de leeftijd van de verdachte en het soort artikelen dat gestolen wordt: gereedschap en levensmiddelen worden meer door oudere mannen meegenomen, jongeren stelen vaker kleding, boeken en platen ($F=8.8$; $df=4$; $p<0.001$). De gemiddelde waarde van de gestolen artikelen bedraagt f 95, variërend van een flesje citroensap ter waarde van 70 cent tot twee herenkostuums van f 1689. Er is geen verband tussen de waarde van het gestolen artikel en de etnische afkomst van de verdachte.

Winkeldiefstal is voor *drugverslaafden* een methode om relatief gemakkelijk en snel aan geld te komen, en vormt op hun strafblad de grootste categorie delicten. Ze stelen vaak van één artikel grote aantallen, die dan worden doorverkocht. Zo was er een verslaafde die bij V&D 59 paar sokken stal. Verslaafden worden soms meerdere keren per maand opgepakt en hun diefstallen worden meestal gevoegd of geseponceerd op grond van recente bestraffing. Twintig procent van de verdachten is verslaafd aan drugs; omdat dossiers met gevoegde zaken zijn weggelaten, zijn verslaafden hier wellicht ondervertegenwoordigd.⁸

Verslaafden worden regelmatig – op grond van herkenning door de politie – op straat gecontroleerd op het bezit van gestolen artikelen. Ze stelen voor gemiddeld hogere bedragen dan niet-verslaafden ($F=9$; $df=2$; $p<0.001$).

Surinaamse verdachten zijn significant minder vaak *first-offender* van winkeldiefstal dan autochtone verdachten ($X^2=8.9$; $df=1$; $p<0.01$). De overige groepen allochtonen verschillen niet met autochtonen (tabel 2).

Tabel 2. Recidive in afgelopen 5 jaar naar etnische achtergrond

	First-	Recidive offender	Totaal
Nederland	227 52.3%	207 47.7%	434
Suriname	45 36.6%	78 63.4%	123
Antillen	37 47.4%	41 52.6%	78
Turkije	9 50.0%	9 50.0%	18
Marokko	24 42.1%	33 57.9%	57
Kolom	342	368	710
Totaal	48.2%	51.9%	100.0%

Een groot deel van de verdachten is zonder werk, scholier, student of werkt niet meer (67%). Er blijkt een verband te zijn tussen de *werksituatie* van de verdachte en de waarde van de gestolen artikelen. Mannen met een goede baan (bijvoorbeeld een ingenieur of directeur) stelen gemiddeld duurdere artikelen, scholieren daarentegen goedkopere ($F=3.9$; $df=5$; $p<0.01$).

De meeste verdachten worden op heterdaad betrapt. Een grote meerderheid bekent de diefstal, hetgeen ook geldt voor allochtonen. Dit lijkt de wijdverbreide opvatting, dat allochtonen minder vaak bekennen, te weerleggen. Sommige verdachten geven aan dat het niet de bedoeling was een winkeldiefstal te plegen. Ze zouden zijn vergeten het artikel af te rekenen. (Zie tabel 3).

Een deel van de ontkennende verdachten is drugverslaafd en deelt – na op straat door de politie te zijn aangehouden – mee het artikel van een vriendje, waarvan ze de naam niet meer kennen, te hebben gekocht.

Tabel 3. Bekentenis van de winkeldiefstal

	Aantal	Percentage
Bekent delict	646	91.0
Ontkent delict	31	4.4
'Vergeten af te rekenen'	23	3.2
Weigert verklaring	10	1.4
	-----	-----
Totaal	710	100.0

Ruim een kwart van de verdachten ($n=181$) steelt meerdere artikelen uit één

winkel. Daarnaast bestaat 6% van de diefstallen (n=43) uit *strooptochten*. Een voorbeeld hiervan is de zaak tegen een 73-jarige first-offender. Hij sloeg toe bij de Hema, een drogist en een supermarkt waar hij tal van artikelen, zoals koffie, theedoeken, mesjes, een schaar en shampoo, met een totale waarde van f 177 in een grote tas stopte. De verdachte verklaarde dat het de bedoeling was de gestolen artikelen te verkopen, om zijn AOW-uitkering aan te vullen. De OvJ besloot tot een transactievoorstel van f 250. Deze man ging in op het transactieaanbod, zoals de meerderheid van de verdachten (73%). Surinaamse en Antilliaanse verdachten van winkeldiefstal gaan echter minder vaak in op een transactieaanbod (hier komen we later op terug).

Persoonskenmerken van verdachte Surinamers en Antillianen en van verdachte Marokkanen en Turken blijken te verschillen. Antillianen zijn jonger, minder vaak verslaafd en vaker first-offender dan Surinamers. Turken zijn ouder, vaker first-offender en minder vaak verslaafd dan Marokkanen.⁹

Afdoeningen door de officier van justitie

Van de Bunt (1985) beschrijft dat in de beslissingspraktijk een spanning bestaat tussen de OvJ als 'magistraat' en als 'werker'. De magistraat wil elke strafzaak individualiseren, dus rekening houden met de persoon en de specifieke omstandigheden. De magistraat probeert de verwijtbaarheid van de verdachte te beoordelen. De OvJ onderscheidt hiervoor drie typen verdachten: bewuste stelers, gelegenheidsdieven en probleempickers en hiermee samenhangend – in afnemende ernst – drie graden van verwijtbaarheid.

Bewuste stelers handelen terwille van het materialistisch voordeel en gaan met raffinement te werk. Ze ondernemen vaker strooptochten en stelen voor hogere bedragen. Gelegenheidsdieven zijn verdachten die normaal gesproken niet met de politie in aanraking komen, maar op een onbewaakt ogenblik de verleiding niet kunnen weerstaan.¹⁰ Ze onderscheiden zich door een blanco strafblad, de aard van het gestolene ('klein spul'), de amateuristische werkwijze en de spijt- en schuldgevoelens na betrapping. Bij probleempickers wordt de winkeldiefstal gezien als uiting van achterliggende problematiek, bijvoorbeeld als signaal voor psychische problemen. Verslaafden worden door sommige OvJ's als probleempickers beschouwd; andere zien ze als bewuste stelers.

De OvJ is als werker vooral gericht op een efficiënte afhandeling. De beslissingspraktijk is een compromis tussen het individualiseren en het efficiënt afhandelen van strafzaken. Het toeschrijven van motieven aan daders en het beoordelen van hun verwijtbaarheid geschiedt op grond van weinig gegevens. Alleen die gegevens die naar een bepaald type winkeldief verwijzen zijn voor de OvJ relevant.¹¹

Als magistraat houdt de OvJ niet van richtlijnen; als werker daarentegen kan de OvJ niet zonder. Van de Bunt voorspelt dat door de toenemende werkdruk, het werkersaspect steeds belangrijker wordt en dat richtlijnen vaker zullen worden toegepast.¹² Bij de invoering van de transactiebevoegdheid voor

misdrijven in 1983 werden richtlijnen voor het transactie- en strafvorderingsbeleid van het OM gepubliceerd. Hierin wordt de waarde van het gestolene als het belangrijkste criterium voor het transigeren van winkeldiefstalzaken genoemd.

De OvJ neemt gewoonlijk een beslissing over een afdoening, zonder de verdachte gezien te hebben. De informatie die een OvJ over een zaak heeft is vaak onvolledig. Bij diefstallen tot f 50 wordt door de politie nauwelijks achtergrondinformatie in het proces-verbaal opgenomen; vaak is niet meer bekend dan naam, leeftijd, geboorte- en woonplaats van de verdachte. Verder bevat elk proces-verbaal een verklaring van zowel de aangever als verdachte. In het onderstaande voorbeeld is van de verdachte bekend dat hij 25 jaar is en werkloos.¹³

Verklaring aangever

Ik ben als beveiligingsbeambte werkzaam in de V&D te Rotterdam. Op woensdag 17 augustus 1988 omstreeks 14.45, zag ik, dat een man een overhemd, blauw van kleur, vanuit de winkel onder zijn hemd deed waarna hij de winkel verliet zonder deze te betalen. Hierop heb ik de man aangehouden. Het overhemd heeft een verkoopwaarde van f 9.95.

Verklaring verdachte

Op woensdag 17-8-1988 omstreeks 14.45, heb ik uit de V&D te Rotterdam een blauw overhemd weggenomen. Buiten de winkel werd ik door een man aangesproken die mij aanhielden de politie in kennis stelde. Ik heb het overhemd weggenomen omdat ik geen geld daarvoor had. Ik had geen toestemming de diefstal te plegen.

Of een verdachte verslaafd is, kan een OvJ afleiden uit het proces-verbaal: in de verklaring van de verdachte wordt drugverslaving vaak als reden voor de diefstal opgegeven. 'Ik had deze artikelen willen verkopen en van de opbrengst had ik drugs willen kopen'.¹⁴ Verder kan een OvJ de eventuele verslaving afleiden uit het aantal opiumdelicten op het strafblad.¹⁵

Zaken die – ad informandum of ter berechting – gevoegd zijn of overgedragen naar een ander parket, zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gebleven. Er blijven drie afdoeningsmogelijkheden voor de OvJ over: een zaak tegen een verdachte seponeren, transigeren of dagvaarden.

Er bestaan twee categorieën *sepos*: het technische sepot en het beleidssepot. De OvJ heeft – sinds de Wet Vermogenssancties 1983 – de mogelijkheid bij misdrijven met een maximale strafbedreiging van zes jaar een transactie aan te bieden. Daarnaast kan besloten worden een zaak te dagvaarden; dit gebeurt in principe ook wanneer de verdachte niet ingaat op het transactieaanbod. Meer dan de helft (54%) van de onderzochte zaken werd afgedaan met een technisch of beleidssepot.

In dit onderzoek is de grond *geen wettig bewijs* het meest gehanteerde argument voor een technisch sepot; hieronder valt ook onvoldoende, onbruikbaar of niet overtuigend bewijs. Vier procent van de afdoeningen wordt

gevormd door sepot voor geen wettig bewijs (zie tabel). Ontkennende verdachten krijgen vaak (61%) een sepot wegens onvoldoende bewijs, hoewel sommige OvJ's ook in dit soort gevallen gebruik maken van een sepot op grond van gering feit of recente bestraffing. In een enkel geval bood de OvJ een ontkennende verdachte een transactie aan.¹⁶

De OvJ heeft de mogelijkheid een zaak tegen een verdachte af te doen met een beleidssepot. In de meeste gevallen (28%) is dit een sepot op grond van *recente bestraffing*: was het gepleegde feit eerder bekend geweest, dan was het, in verband met de veroordeling van andere delicten, meegenomen in de strafrechtelijke reactie. De verdachte krijgt nu de mogelijkheid schoon schip te maken en derhalve wordt zijn zaak geseponeerd. Dit sepot wordt vaak gebruikt voor drugverslaafden die meerdere malen per jaar betrapt worden op winkeldiefstal, maar ook voor niet-verslaafden, zoals in het volgende voorbeeld.

Twee mannen rolden in V&D een tapijt met een waarde van f 800 op en liepen er ongestoord mee naar buiten. Een verkoper vertrouwde het echter niet helemaal en schakelde voor de zekerheid de politie in. De mannen gingen ervandoor en werden na een wilde achtervolging alsnog aangehouden. Eén van de mannen werd voor het plegen van 7 diefstallen een half jaar later veroordeeld tot een gevangenisstraf van 3 weken voorwaardelijk met een proeftijd van 2 jaar; voor de diefstal van het tapijt kreeg hij een sepot op grond van recente bestraffing. De ander bleek een meeloper zonder strafblad te zijn en kwam er van af een met een sepot voor gering feit en een waarschuwingsbrief.

Een tweede veel gebruikte grond voor een beleidssepot is *gering feit* (22%); de OvJ is van oordeel dat een strafvervolging onevenredig zwaar zou zijn in verhouding tot wat heeft plaats gevonden. Dit sepot wordt hoofdzakelijk toegepast bij winkeldieven die voor lage bedragen stelen. Voor het gebruik van de grond gering feit bestaan per arrondissement verschillen. In Amsterdam worden first-offenders die voor minder dan f 50 hebben gestolen, geseponeerd voor gering feit; in Utrecht en Den Haag wordt in dit soort gevallen regelmatig een transactie aangeboden. Zo betaalde een 64-jarige first-offender in Den Haag na diefstal van twee pakjes sigaretten ter waarde van f 8,50 bij AH een transactie van 100 gulden.

De OvJ kan bij een sepot op grond van gering feit besluiten een *waarschuwingsbrief* te sturen. In deze brief wijst de OvJ erop dat wanneer de verdachte zich nogmaals schuldig maakt aan winkeldiefstal, hij er niet meer zo gemakkelijk afkomt. In totaal is dit 57 keer (38%) gebeurd. Het sturen van een waarschuwingsbrief is afhankelijk van het bedrag waarvoor iemand gestolen heeft: hoe hoger dit bedrag, des te groter de kans om een brief te krijgen.

Wanneer een dossier van een verdachte zodanig lang bij de politie of op het parket is blijven liggen, dat een OvJ vindt dat vervolging weinig zin meer heeft, kan besloten worden tot een sepot op grond van *oud feit*. Het aantal dagen tussen het plegen van het delict en de afdoening door de OvJ met een sepot oud feit is gemiddeld 324.

Gemiddeld liggen er 132 dagen tussen het plegen van een winkeldiefstal en de afdoening door de OvJ.¹⁷ Zaken tegen verdachten van verschillende afkomst worden in hetzelfde aantal dagen afgedaan. Zaken tegen first-offenders worden ongeveer een maand eerder afgedaan dan zaken tegen verdachten met meerdere winkeldiefstallen op het strafblad.

De OvJ bood 33% van de verdachten een *transactie* aan. Een voorbeeld van een zaak waarin besloten werd een transactie aan te bieden betreft de diefstal door een Nederlandse leraar, first-offender, van 2 boeken, 1 cd en 4 cassettes uit V&D met een waarde van f 102. Hij kreeg een transactie aangeboden van f 250, die hij op tijd betaalde.

In tabel 4 wordt de relatie weergegeven tussen de gemiddelde hoogte van de transactie en de waarde van het gestolen artikel.

Tabel 4. Gemiddelde hoogte van de transactie naar de waarde van het gestolene ($F=71$; $df=5$; $p<0.001$)

	Gemiddelde transactie	Aantal
0 tot 10 gulden	f 133	13
10 tot 25 gulden	f 114	34
25 tot 50 gulden	f 122	65
50 tot 100 gulden	f 176	66
100 tot 250 gulden	f 270	46
250 gulden en meer	f 446	13
	-----	-----
Gemiddelde transactie	f 183	237

Op grond van de ernst van het delict of het strafblad van de verdachte kan de OvJ besluiten te *dagvaarden*. Van de verdachten werd 12% gedagvaard. Omdat alleen dossiers zonder gevoegde zaken zijn bekeken, is het aantal dagvaardingen in dit onderzoek laag. In de zaak tegen een Antilliaan besloot de OvJ te dagvaarden. De verdachte had samen met zijn vriendin 3 truien met een waarde van f 180 gestolen. Hij was werkloos, ongehuwd en 21 jaar oud. Twee jaar vóór het plegen van dit delict was hij – wegens 2 diefstallen – veroordeeld tot het betalen van een geldboete van f 100. Tijdens de rechtszitting voor de recente diefstal liet hij verstek gaan en kreeg een geldboete opgelegd van f 300, conform de eis van de OvJ.

Verder worden verdachten die niet ingegaan zijn op het transactieaanbod gedagvaard. In 30% ($n=19$) van de gevallen werd er alsnog geseponeerd op grond van oud feit omdat de dagvaarding meerdere malen nietig was verklaard.

Selectiviteit in de rechtsgang?

In deze paragraaf wordt met behulp van verschillende analysetechnieken nagegaan of er selectiviteit is in de afdoening van zaken tegen allochtone verdachten. Drie beslissingsmomenten worden nader bekeken: seponeren, transigeren of dagvaarden; de hoogte van het transactieaanbod; de eis van de OvJ en het vonnis van de rechter tijdens de rechtszitting.

Seponeren, transigeren of dagvaarden

Een minder gunstige afdoening door de OvJ in zaken tegen allochtonen in deze fase van de rechtsgang zou blijken uit minder geseponeerde en getransigeerde zaken en meer dagvaardingen.

In tabel 5 wordt de relatie weergegeven tussen de afdoening door de OvJ en verdachten van verschillende etnische afkomst, zonder controle voor andere variabelen. Er is een statistisch verband tussen de etnische achtergrond en de afdoening. Alleen de afdoening van zaken tegen Turkse verdachten verschilt niet significant met autochtone verdachten.¹⁸

- Zaken tegen Surinaamse en Marokkaanse verdachten worden vaker afgedaan met een sepot (zie kolom 'sepot totaal').¹⁹
- Surinamers en Turken krijgen minder vaak een sepot op grond van gering feit.
- Surinamers, Marokkanen en Turken worden vaker geseponeerd op grond van recente bestraffing.
- Nederlandse en Turkse verdachten krijgen vaker een transactie aangeboden, vooral Marokkaanse en Surinaamse, maar ook Antilliaanse verdachten minder vaak.
- Surinaamse en Antilliaanse verdachten worden vaak gedagvaard, Turkse en Marokkaanse verdachten minder vaak.

Tabel 5. Afdoening door de OvJ naar etnische achtergrond ($X^2 = 45.87$; $df = 16$; $p < 0.001$)

	Sepotgronden			Sepot totaal	Trans- actie	Dag- vaarding	Totaal
	onbew. feit	gering feit	recente best.				
Nederland	13 3.1%	95 22.4%	102 24.0%	210 49.4%	168 39.5%	47 11.1%	425
Suriname	6 5.0%	21 17.6%	47 39.5%	74 62.2%	28 23.5%	17 14.3%	119
Antillen	7 9.0%	17 21.8%	15 19.2%	39 50.0%	24 30.8%	15 19.2%	78
Turkije	— —	2 11.8%	7 41.2%	9 52.9%	7 41.2%	1 5.9%	17
Marokko	4 7.0%	16 28.1%	25 43.9%	45 79.0%	10 17.5%	2 3.5%	57
Kolom	30	151	196	377	237	82	696 ²⁰
Totaal	4.3%	21.7%	28.2%	54.1%	34.1%	11.8%	100.0%

Het beeld dat naar voren komt is niet eenduidig. Aan de ene kant worden zaken tegen Surinaamse en Marokkaanse verdachten vaker geseponeerd en

lijken deze allochtonen er gunstig vanaf te komen. Aan de andere kant krijgen Surinaamse, Marokkaanse en ook Antilliaanse verdachten minder vaak een transactie aangeboden en worden zaken tegen Surinaamse en Antilliaanse verdachten vaker gedagvaard. Dit duidt op een minder gunstige afdoening. Bij de septs moet echter één en ander worden opgemerkt. Bij winkeldiefstal worden de meest uiteenlopende zaken met een beleidssept afgedaan: de verschillen komen duidelijk naar voren in septs op grond van gering feit of recente bestraffing. De grond gering feit wordt hoofdzakelijk gebruikt voor first-offenders, recente bestraffing daarentegen voor verdachten met openstaande delicten. Op het eerste gezicht lijken verdachten die een sept op grond van recente bestraffing krijgen, er gunstig vanaf te komen. Maar er is meer aan de hand. De verdachte die voor deze ene zaak een sept krijgt, heeft zojuist voor één of meer andere delicten wel een straf gekregen. Het is dan ook de vraag of het hoge percentage septs voor Surinaamse en Marokkaanse verdachten als een gunstige afdoening geïnterpreteerd kan worden. Blijft dus over: het voor allochtonen minder gunstige beeld dat uit het kleine aantal transacties en het grote aantal dagvaardingen naar voren komt.²¹ Het is daarom van belang na te gaan of de verschillen in afdoeningsbeslissingen op grond van relevante factoren gemaakt zijn.

Er bestaat een verband tussen de etnische afkomst van de verdachte en het aantal gepleegde winkeldiefstallen in de 5 jaar voorafgaande aan het delict. In dit onderzoek zijn Surinamers minder vaak first-offender. Ook is een verband gevonden tussen afkomst en drugverslaving. Turken, Marokkanen en Surinamers zijn vaker verslaafd dan Nederlanders en Antillianen.

Voor de OvJ zijn dit kennelijk relevante variabelen voor de afdoening. Recidivisten en verslaafden krijgen zwaardere straffen dan first-offenders en niet-verslaafden. Nog twee factoren – de waarde van het gestolen artikel en het arrondissement waar de zaak tegen een verdachte wordt afgedaan – zijn van invloed op de beslissing van de OvJ.

Na controle voor de achtergrondvariabelen zijn de verschillen in afdoening tussen verdachten met een verschillende etnische afkomst verdwenen: er blijkt geen selectiviteit – op etnische gronden – te bestaan in de afdoening door de OvJ van winkeldiefstal.

In tabel 6 is – ter illustratie – gecontroleerd voor de relevante kenmerken van de verdachte; de relatie tussen de etnische afkomst van de verdachte en de afdoening is weergegeven voor zaken tegen verdachten die de OvJ als gelegenheidsdieven beschouwd (first-offender, niet verslaafd, diefstal niet meer dan f 50). Het verband tussen etnische afkomst en de afdoening is niet significant ($X^2=3.6$; $df=4$; n.s.).

Tabel 6. Afdoening van gelegenheidsdieven door de OvJ naar etnische afkomst

	Sepot gering feit	Transactie	Totaal
Nederland	53 54.1%	45 45.9%	98
Suriname	11 50.0%	11 50.5%	22
Antillen	9 64.3%	5 35.7%	14
Turkije	1 50.0%	1 50.0%	2
Marokko	9 81.8%	2 18.2%	11
Kolom	81	61	142
Totaal	57.0%	43.0%	100%

De keuze tussen een sepot op grond van gering feit en een transactie-aanbod blijkt afhankelijk te zijn van de waarde van het gestolen artikel, de recente recidive, de verslaving van de verdachte en het arrondissement waar de zaak wordt afgedaan.²²

De hoogte van de transactie

Een minder gunstige afdoening door de OvJ zou blijken uit een hoger transactieaanbod aan allochtonen.

Een derde deel van de winkeldiefstallen wordt getransigeerd. Wanneer besloten wordt tot een transactieaanbod, is de volgende stap het bepalen van de hoogte hiervan. De gemiddelde hoogte van het transactieaanbod per etnische groep is in tabel 7 af te lezen.

Tabel 7. Gemiddelde hoogte van de transactie naar etnische achtergrond ($F=9$; $df=4$; $n.s.$)

	Gemiddelde transactie	Aantal
Nederland	f 183	168
Suriname	f 164	28
Antillen	f 182	24
Turkije	f 182	7
Marokko	f 243	10
	-----	----
Gemiddelde transactie	f 183	237

Het transactieaanbod aan Marokkanen is iets hoger dan aan de andere

groepen; dit verschil is niet significant. Op het eerste gezicht lijkt er geen selectiviteit in de hoogte van de transactie te bestaan.

Het zou echter kunnen dat per etnische groep verschillende persoons- en delictskennmerken een hoger of lager transactieaanbod rechtvaardigen. In dit geval zou een gelijke behandeling op een gunstiger of minder gunstige afdoening duiden.²³ Hoewel de hoogte van het transactieaanbod dus niet verschilt, moet toch naar achtergrondvariabelen gekeken worden.

Het blijkt dat een aantal variabelen – de waarde van het gestolen artikel, de recente recidive, het arrondissement waar de zaak wordt afgedaan, strooptocht en de werksituatie – van invloed zijn op het bepalen van de hoogte van een transactie.²⁴

Hoe duurder het gestolen artikel, des te hoger de transactie. Personen die meerdere winkeldiefstallen in de voorgaande 5 jaar hebben gepleegd, betalen f 68 gulden meer dan het gemiddelde transactiebedrag. In Amsterdam zijn de transacties gemiddeld f 56 lager, in Utrecht f 27 hoger dan het gemiddelde. Ook het aantal feiten – diefstal uit één winkel of een strooptocht – is van invloed op de hoogte van de transactie; een strooptocht levert een transactie op die gemiddeld f 39 hoger is. Tenslotte blijkt ook de werksituatie van de verdachte significant van invloed te zijn op de hoogte van de transactie. Opmerkelijk is dat verdachten met werk f 14 minder betalen dan de gemiddelde transactie. Ook na controle voor deze achtergrondvariabelen blijkt er geen significant verschil te zijn tussen de hoogte van de transactie en de etnische afkomst van de verdachte.

Er blijkt wel een samenhang te bestaan tussen de hoogte van een transactieaanbod en het betalen ervan; verdachten van winkeldiefstal betalen een lager aanbod vaker (tabel 8).

Tabel 8. Gemiddelde hoogte van de transactie en de betaling ervan ($F=9.67$; $df=1$; $p<0.01$)

	Gemiddelde transactie	Aantal
Transactie betaald	f 170	173
Transactie niet betaald	f 218	64
	-----	----
Gemiddelde transactie	f 183	237

Surinaamse en Antilliaanse verdachten gaan minder vaak in op een transactieaanbod dan de andere groepen verdachten (zie tabel). Dit verband blijft na controle voor verslaving, recidive, arrondissementen hoogte van de transactie bestaan.²⁵

Het niet ingaan op het transactieaanbod leidt vaak tot een minder gunstige afdoening, immers bij het niet betalen van een transactie wordt een verdachte gedagvaard.²⁶ In 30% van de gevallen werd echter, zoals eerder opgemerkt, alsnog geseponoord.

Tabel 9. Betaling van het transactieaanbod naar etnische afkomst ($\chi^2=5$; $df=4$; $p < 0.001$)

	Transactie betaald	Transactie niet betaald	Totaal
Nederland	138 82.1%	30 17.9%	168
Suriname	17 60.7%	11 39.3%	28
Antillen	4 16.7%	20 83.3%	24
Turkije	7 100.0%	0 0.0%	7
Marokko	7 70.0%	3 30.0%	10
Kolom	173	64	237
Totaal	73.0%	27.0%	100%

De verdachte voor de rechter

Een minder gunstige afdoening in de laatste fase van de rechtsgang zou blijken uiteen strengere eis door de OvJ en een strengere vonnis door de rechter in zaken tegen allochtonen. Een strengere straf komt tot uiting in een groter aandeel van gevangenisstraffen, waarbij onvoorwaardelijke straffen ongunstiger zijn dan voorwaardelijke. Verder is een hogere geldboete of langere gevangenisstraf uiteraard minder gunstig dan een lagere geldboete of korte gevangenisstraf.

Het aantal verdachten dat voor de rechter verschijnt ($n=121$) bestaat in dit onderzoek voor 35% uit personen die niet zijn ingegaan op het transactieaanbod. In tabel 10 is de straf geëist door de OvJ en de straf opgelegd door de rechter, weergegeven.

Tabel 10. Straftoemeting naar eis van de OvJ en vonnis opgelegd door de rechter

	OvJ	Rechter
Geen straf	4	4
Geldboete	92	94
Voorwaardelijke gev.straf ²⁷	17	17
Onvoorwaardelijke gev.straf	8	6
	---	---
Totaal	121	121

In dit onderzoek zijn er weinig zaken tegen Turken en Marokkanen die voor de rechter komen. Ook het aantal onvoorwaardelijke gevangenisstraffen is

laag. Hiermee moet bij het interpreteren van de gegevens rekening worden gehouden.

Het lijkt dat tegen Nederlanders vaker een voorwaardelijke gevangenisstraf wordt geëist dan tegen Surinamers en Antillianen (tabel 11). Dit verschil is echter niet significant.

Tabel 11. Straftoemeting naar eis van de OvJ en etnische afkomst (wanneer het vonnis afwijkt van de eis is dit tussen haakjes achter de betreffende categorie weergegeven)

	Geen straf	Geld- boete	Vw.gev straf	Onvw.gev straf	Totaal
Nederland	3 4.5%	46 (+3) 68.7%	14 (-1) 20.9%	4 (+2) 6.0%	67
Suriname	—	19 (-1) 86.4%	1 (+1) 4.5%	2 9.1%	22
Antillen	1 3.7%	24 88.9%	2 7.4%	—	27
Turkije	—	—	—	1 100.0%	1
Marokko	—	3 75.0%	—	1 25.0%	4
Kolom	4	92	17	8	121
Totaal	3.3%	76.0%	14.0%	6.6%	100.0%

De straftoemeting kan verklaard worden door naar een aantal achtergrondvariabelen te kijken. Het type straf geëist door de OvJ en opgelegd door de rechter blijkt afhankelijk te zijn van de recidive, de aanwezigheid van de verdachte op de rechtszitting en van het arrondissement waar de zaak tegen een verdachte voorkomt.²⁸

In tabel 12 is de gemiddelde hoogte van de geldboete naar etnische afkomst weergegeven; de verschillen tussen de categorieën zijn niet significant.

Tabel 12. Gemiddelde hoogte van de geldboete naar de etnische afkomst van de verdachte (F=1; df=2; n.s.)

	Eis	Vonnis	Aantal
Nederland	302	292	46
Suriname	225	218	19
Antillen	280	250	24
Marokko	400	400	3
Totaal	284	269	92

De netto hoogte van de geldstraf (onvoorwaardelijke deel van de geldboete min het voorwaardelijk gedeelte) is hoofdzakelijk afhankelijk van de waarde van de gestolen artikelen.²⁹ Ook na controle voor deze variabele blijkt er geen verband te zijn tussen de etnische afkomst en de hoogte van de geëiste geldboete ($F=.9$; $df=3$; n.s.).

De etnische afkomst is niet van invloed op de lengte van zowel de voorwaardelijke als onvoorwaardelijke gevangenisstraf.³⁰

Conclusies

In dit artikel is nagegaan of er een verband is tussen de etnische afkomst van de verdachte en de afdoening van winkeldiefstalzaken door de OvJ. De belangrijkste conclusie is dat de bestaande verschillen verklaard kunnen worden door andere factoren dan etnische afkomst. Er is dus geen selectiviteit op grond van etniciteit.

Relevante kenmerken – zoals de recidive, de waarde van het gestolene en het wel of niet houden van een strooptocht – spelen een rol bij het verklaren van verschillen in afdoening. Bovendien is de verslaving van de verdachte van invloed op de beslissing van de OvJ. Verder blijkt ook uit dit onderzoek dat er verschil in afdoening bestaat tussen de arrondissementen. Opvallend is het verband tussen de werksituatie van de verdachte en de hoogte van de transactie; werkenden betalen gemiddeld iets minder.

Opmerkelijk is dat Surinaamse en Antilliaanse verdachten een aangeboden transactie minder vaak betalen dan autochtone verdachten. Hierdoor worden ze alsnog gedagvaard.

De OvJ maakt gebruik van een klein aantal factoren om een beslissing te nemen over een afdoening. Het werkersaspect lijkt bij winkeldiefstalzaken een belangrijke rol te spelen. Toch blijven er – ook binnen arrondissementen – verschillen bestaan in afdoening tussen de individuele OvJ's; ondanks de toegenomen werkdruk doet de magistraat nog van zich spreken.

In de afdoening door de OvJ vindt geen selectiviteit op grond van etniciteit plaats. Het is echter mogelijk dat dit in andere situaties wel gebeurt. Wellicht letten beveiligingsbeambten en winkelpersoneel meer op klanten uit etnische groepen, waardoor de pakkans voor hen groter is. Ook is het mogelijk dat ze eerder tot aangifte overgaan. Daarnaast kunnen in de filterwerking die plaatsvindt bij de politie etnische groepen er minder gunstig afkomen.

Dit onderzoek heeft betrekking op de afdoening door de OvJ van winkeldiefstalzaken. Over de afdoening van zaken tegen allochtone en autochtone verdachten van rijden onder invloed, doorrijden na aanrijden en eenvoudige mishandeling verschijnt binnenkort een rapport.

Noten

1. Met dank aan Henk van de Bunt voor zijn reactie op eerdere versies van dit artikel. Johannes Stuyling de Lange en Guillaume Beyers waren behulpzame collega's.
2. Een gunstiger afdoening op grond van niet-relevante kenmerken is ook mogelijk. Dit kan eveneens discriminatie genoemd worden. Vgl. Bovenkerk (1979).
3. Wöstmann (1990) en Van de Bunt (1990) wijzen erop dat het ook belangrijk is om na te gaan wanneer het op etnische gronden relevant is om onderscheid te maken.
4. Per arrondissement is per delict en per etnische groep een steekproef getrokken.
5. Volgens Angenent (1990) is winkeldiefstal een delict dat loont. Uit observatieonderzoeken komt naar voren dat tussen de 5 en 10% van de klanten winkeldiefstal pleegt, waarvan slechts een zeer klein gedeelte wordt betrapt.
6. Dit percentage is gebaseerd op gegevens van vier arrondissementen vóór lik-op-stuk experimenten. In het vijfde arrondissement, Amhem, ligt het percentage politiesepts veel hoger.
7. Angenent (1980) noemt op basis van een literatuurstudie dat in de jaren '70 gemiddeld 30 tot 50% van de betrapte winkeldieven werd aangegeven bij de politie. De politie maakte in gemiddeld 20 tot 40% van de zaken een proces-verbaal op.
8. De verslaving van een verdachte is afgeleid uit de verklaring van de verdachte, het onder invloed zijn van alcohol of drugs tijdens het plegen van het delict en het aantal recente opiumdelicten. De OvJ kan op grond van dezelfde gegevens afleiden of een verdachte verslaafd is.
De verslaving van een verdachte is in dit onderzoek 'onbekend' wanneer niet vermeld is dat de verdachte aan drugs of alcohol verslaafd is, maar uit een aantal factoren blijkt dat dit goed mogelijk is. Bijvoorbeeld wanneer iemand onder invloed van alcohol een winkeldiefstal heeft gepleegd, een aantal jaren geleden een of meerdere keren een opiumdelict heeft gepleegd of regelmatig is aangehouden voor rijden onder invloed.
9. In veel onderzoeken worden Surinamers en Antillianen als één groep beschouwd; er wordt van uitgegaan dat ze onder dezelfde stereotypering lijden. Hetzelfde geldt voor Turken en Marokkanen. In dit onderzoek blijken de persoonskenmerken en wijze van afdoening door de OvJ van verdachte Surinamers en Antillianen en van verdachte Marokkanen en Turken onderling te verschillen. Het is dan ook van belang deze groepen ieder afzonderlijk te analyseren.
10. Kapteyn (1989, blz. 31) wijst erop dat winkeldiefstal een impulsdelict wordt genoemd. 'Doorgaans is de verleiding – of anders gezegd, de prikkel tot zo'n impuls – klein, terwijl tegelijkertijd de zelfcontrole – hetzij in de vorm van het verstand dat risico's afweegt, hetzij in de vorm van het geweten, dat simpel verbiedt – voorkomt dat aan deze impuls van het eenvoudige hebben wordt toegegeven. In een warenhuis liggen de verhoudingen anders. Hier liggen doorgaans adequate zelfcontroles het soms af tegen de geboden kansen en wordt een mens, wie verder geen delict kan worden verweten, plotseling een dief.'
11. Van de Bunt laat zien dat het niet zeker is dat de zo vastgestelde motieven en verwijtbaarheid van verdachten met hun werkelijke motieven en verwijtbaarheid overeenkomen.
12. Van de Bunt bekijkt de OvJ ook als 'ambtenaar'. Het uitvoeren van beleid neemt binnen het OM een steeds belangrijkere plaats in en de OvJ als ambtenaar wordt geacht een loyaal beleidsuitvoerder te zijn. Ook dit zou kunnen leiden tot het vaker toepassen van richtlijnen.
13. De verklaringen zijn integraal overgenomen uit een proces-verbaal.
14. Zienoot 13.
15. De criteria die de OvJ gebruikt om de verslaving van een verdachte af te leiden komen overeen met de in dit onderzoek gehanteerde criteria. Vgl. noot 8.
16. Wettelijk is het niet toegestaan om aan ontkennende verdachten een transactie aan te bieden.
17. De gemiddelde duur van strafzaken van inschrijving tot afdoening in 1988 is 128 dagen (Jaarverslag openbaar ministerie, 1990).
18. In de 5 onderzochte arrondissementen bleken er slechts 17 meerderjarige, mannelijke Turken te zijn die een winkeldiefstal – volgens de in dit onderzoek gehanteerde omschrijving – hebben gepleegd. In de drie andere onderzochte delicten komt deze etnische groep veel vaker voor.

19. Frid, Maas en Stuyling de Lange (1986) vinden op basis van data van 1976-1981 een ruimer sepotbeleid ten aanzien van 'buitenlanders'. De auteurs geven aan dat dit met eerder onderzoek (Van der Werff en Van der Zec, 1978) overeenkomt. Volgens Maas en Stuyling de Lange (1989) gaat bovenstaande conclusie - op basis van gegevens uit 1985 - niet meer op.
20. In deze tabel zijn de zaken weergegeven voor de 5 grootste afdoeningscategorieën.
21. Ook Maas, Stuyling de Lange (1989) vinden dat allochtonen minder vaak een transactie krijgen aangeboden. Omdat zij alleen de afdoening in laatste instantie kennen, weten zij niet of een dagvaarding mogelijk het gevolg is van een niet-betaalde transactie. In onderstaande tabel zijn de resultaten van ons onderzoek 'vertekend' weergegeven, wanneer deze informatie ook voor ons zou ontbreken. Het beeld van een minder gunstige afdoening van zaken tegen allochtonen komt dan sterker naar voren, met name voor Antilliaanse verdachten.

Afdoening in laatste instantie naar etnische achtergrond

	Sepot	Trans- actie	Dag- vaarding	Totaal
Nederland	221 52.0%	138 32.5%	66 15.5%	425
Suriname	80 67.2%	17 14.3%	22 18.5%	119
Antillen	45 57.7%	4 5.1%	29 37.2%	78
Turkije	9 52.9%	7 41.1%	1 5.9%	17
Marokko	46 80.7%	7 12.3%	4 7.0%	57
Kolom	401	173	122	696
Totaal	57.6%	24.9%	17.5%	100.0%

22. Logistische regressie-analyse. De resultaten van de analyses zijn opvraagbaar en terug te vinden in een binnenkort te verschijnen rapport.
23. Zie noot 3, vooral Van de Bunt (1990).
24. Variantie-analyse.
25. Zie noot 22.
26. Maas, Stuyling de Lange (1989) concluderen dat strafzaken tegen verdachten die behoren tot etnische groepen minder gunstig worden afgedaan. Omdat zij alleen de afdoening in laatste instantie kennen, weten zij niet of een dagvaarding mogelijk het gevolg is van een niet-betaaldetransactie (vgl. noot 21). Maas en Stuyling de Lange onderkennen dit en vragen zich af of allochtonen minder vaak een transactieaanbod krijgen of dat ze minder vaak op een aanbod ingaan. Allochtonen betalen inderdaad een transactie minder vaak dan autochtonen en de conclusie van Maas en Stuyling de Lange kan voor een deel hierdoor verklaard worden. Verder spreken ze het vermoeden uit dat inzicht in een aantal persoons- en delictskennmerken tot een betere interpretatie van de gevonden verschillen zou leiden.
27. Personen die zowel een geldboete als een voorwaardelijke gevangenisstraf krijgen, zijn in de categorievoorwaardelijke gevangenisstraf opgenomen.
28. Chi-kwadraat toets en zie noot 22.
29. Zie noot 24.
30. Zie noot 24.

Literatuur

Angenent, H., *Winkeldiefstal*, VUGA, Den Haag, 1980.

- Angenent, H., *Kleine criminaliteit: Een beschrijving van veel voorkomende vormen van criminaliteit*, Meppel, Boom, 1988.
- Bosma, J.J., *Allochtonen en strafvoelingsmeting*, Uitgave Criminologisch Instituut Groningen, 1985.
- Bovenkerk, F. (red), *Omdat zij anders zijn: Patronen van rasdiscriminatie in Nederland*, Boom, Meppel, 1980.
- Bunt, H.G. van de, *Officieren van justitie*, Tjeenk Willink, Zwolle, 1985.
- Bunt, H.G. van de, *De revanche van Bovenkerk*, *Tijdschrift voor Criminologie*, 1990/3, p. 234-238.
- Duyne, P.C. van, *Beslissen in eenvoud: Hoe officieren van justitie over strafzaken beslissen*, Gouda Quint Arnhem, 1983.
- Eyken, A.W.M., *Criminaliteitsbeeld van Nederland: Aard en omvang van criminaliteit in de periode 1980-1989*, Ministerie van Justitie, Den Haag, 1990.
- Essers, J.J., M.M. Kommeren W. Damen, *De transactie in misdrijfzaken: Een beleidsevaluatie*, WODC, Den Haag, 1984.
- Frid, A., Maas C., en Stuyling de Lange J., *Allochtonen in ons strafproces*, Stichting Onderzoek Recht en Beleid, Amsterdam, 1986.
- Jaarverslag openbaar ministerie 1989*, Den Haag, 1990.
- Kannegieter, G., Strikwerda, J., *Werkenden en werklozen voor de rechter: Een dossier- en observatie-onderzoek naar strafvoelingsmeting door de politierechter*, Groningen: Criminologisch Instituut, Rijksuniversiteit Groningen, 1987.
- Kapteyn, P., *Winkeldiefstal in Europees perspectief: Een vergelijkend onderzoek in Amsterdam, Zürich en München*, WODC, Gouda Quint, Arnhem, 1989.
- Kommer, M.M., en Essers, J.J. en W.A. Damen, *De transactie in misdrijfzaken: Een beleidsevaluatie*, WODC, Den Haag, 1986.
- Koolen, L.J.M., en C.J. Wiebrens en E.A. van den Berg, *Geschied of niet geschikt: Een evaluatie van de Lik-op-stuk-experimenten*, WODC, Den Haag, 1989.
- Maas C., Stuyling de Lange J., *Selectiviteit in de rechtsgang van buitenlandse verdachten en verdachten behorende tot etnische groepen*, *Tijdschrift voor Criminologie*, 1989/1, p. 1-13.
- Rapport van de werkgroep 'Rubricering septorgronden', Utrecht, 1978.
- Timmerman H., Bosma J.J. en Jongman R.W., *Minderheden voor de rechter*, *Tijdschrift voor Criminologie*, 1986/2, p. 57-72.
- Werff, C. van der, Zee-Nefkens, A.A. van der, *Strafrechtelijke vervolging en bestrafing van Nederlanders en buitenlanders*, WODC, Den Haag, 1978.
- Wöstmann, M., *Discriminatie en onverschilligheid: over verschillende manieren van rekening houden met de cultuur*, *Tijdschrift voor Criminologie*, 1990/3, p. 179-189.

Besprekingsartikel

Sociale controle in de twilight zone

Na jarenlang (al dan niet door zelfcensuur opgelegd) stilzwijgen of taboeïseren is thans in Nederland een hausse van studies over etnische minderheden. Door een grootschalig subsidiebeleid van de departementen en van het NWO (dat onderzoek naar minderheden tot prioriteit heeft benoemd), worden de afgelopen jaren universitaire en goevernementele onderzoekers gestimuleerd veel, en vooral empirisch, sociaal-wetenschappelijk onderzoek te verrichten naar etnische minderheden. Centraal in vrijwel alle studies staat de minder florissante maatschappelijke en economische positie van de diverse migranten, zoals die tot uitdrukking komt in ondermeer onderwijsachterstanden, werkloosheid, slechte behuizing en een hogere frequentie van doktersconsult en ziekenhuisopnames. Ook de criminologie laat zich niet onbetuigd. Onlangs verschenen twee proefschriften over de criminaliteit van allochtone jongens. Deze dissertaties kregen en krijgen veel aandacht in de media, maar ook, zoals in dit themanummer is te zien, in de vakpers: het proefschrift van M. Junger, *Delinquency and ethnicity. An investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys* (Deventer, Law and Taxation, 1990) en het proefschrift van H. Werdmölder, *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep* (Arnhem, Gouda Quint, 1990). Deze aandacht is volkomen terecht, omdat beide proefschriften – hoe verschillend van vraagstelling en opzet – het verdienen in de schijnwerpers te staan. Elk is in zijn soort van goed niveau en vraagt om een uitgebreide bespreking. De verdiensten van Jungers dissertatie zijn dat een vergelijkend onderzoek is verricht bij jongens van verschillende etnische minderheden en op een zodanige manier dat generalisatie van de gegevens in principe mogelijk is. Voorts is haar studie sterk theoretisch georiënteerd (in de Nederlandse criminologie een niet vaak voorkomend type onderzoek) waarbij zij nagaat in hoeverre de populaire sociale controletheorie van Hirschi ook geldig is voor allochtone jongens.

Werdmölders verdienste is dat hij een longitudinaal onderzoek heeft verricht waarbij de bestudering van langdurige processen voorop staan en nog wel bij een groep jongeren die doorgaans zeer moeilijk toegankelijk is voor wetenschappelijke bestudering. Voorts strekt zijn aanpak tot voordeel dat nu eens oudere jongeren object van studie zijn, waardoor het eventuele aging-out effect van criminaliteit eveneens inzichtelijk kan worden gemaakt. Een ander waardevol punt is dat Werdmölder zijn systematische beschrijvingen in een theoretisch kader plaatst, waardoor de studie niet op het niveau van anecdotische beschrijvingen is blijven steken.

Historische ontwikkelingen

Het onderwerp van de dissertaties van Junger en Werdmölder is op zichzelf voor de criminologie niet nieuw, maar thans maatschappelijk hoogst actueel.

Bijna een eeuw geleden verschenen al de eerste sociologische studies over de relatie tussen de maatschappelijke en economische posities van etnische minderheidsgroepen en de ook toen vermoede hoge criminaliteitscijfers. Voorts probeerden onderzoekers in Duitsland (*Kriminalbiologen*) al in het begin van deze eeuw aan te tonen of raskenmerken wellicht niet samenhangen met criminaliteit. Dit laatste, zoals bekend, met het oogmerk het superieure karakter van het blanke ras te ondersteunen. Ook toen al was het onderwerp hoogst controversieel en dat is het tot op heden gebleven¹. Tal van criminologen hebben geprobeerd vooroordelen over de slechte aard van bepaalde minderheidsgroepen met behulp van wetenschappelijk onderzoek te ontkrachten. Het lijkt erop dat zij er nog altijd niet in zijn geslaagd, want op straat en in krant artikelen is vaak te horen en te lezen dat 'zij' verantwoordelijk zijn voor veel criminaliteit. De gegevens waarover wij nu beschikken zijn nog altijd van een zodanige inferieure kwaliteit dat de relatie tussen het behoren tot een etnische minderheid en het plegen van relatief veel criminaliteit niet kan worden aangetoond, maar ook *niet* kan worden ontkracht. In 1967 maakte Kempe in zijn leerboek de balans op van criminologisch onderzoek op dit terrein. Over de relatie tussen ras en criminaliteit schreef hij: *'Men kan zonder vrees voor tegenspraak stellen, dat in de huidige wetenschappelijke publicistiek de gedachte, dat er rechtstreekse verbanden zouden kunnen worden gelegd van biologische aard tussen het behoren tot een bepaald ras en het vertonen van onmaatschappelijk, c.q. crimineel gedrag, nergens meer enige aanhang vindt. Dit hebben wij te danken aan tal van ernstige geleerden, vooral in de Verenigde Staten (Sellin, Sutherland, Taft, Wolfgang en vele anderen) en Europa (Bonger) verrichte onderzoeken, vaak aan grote materialen, die zonder uitzondering, ja zelfs zonder veel waarneembare verschillen in aard en omvang der misdadigheid bij de diverse rassen (...) alle terug zijn te voeren op de noodlottige gevolgen van drie verschijnselen, die in hun onderlinge samenhang in vele delen van de wereld tot een ware volksgesel zijn geworden: rassenvooroordeel, rassendiscriminatie en rassenhaat (cursivering van Kempe) (Kempe, 1967, 174-175).* Het is opvallend dat geen van beide promovendi op de historische ontwikkeling van de criminologie op dit terrein ingaat en hun vraagstelling in een ruimere context plaatsen. Naar mijn oordeel kunnen 'nieuwe' criminologische wetenswaardigheden, feiten, beschrijvingen en inzichten pas groei in kennis betekenen wanneer lering wordt getrokken uit de historische ontwikkeling binnen het eigen vakgebied en wanneer deze feiten, beschrijvingen en inzichten in de theoretische en empirische context van het vakgebied worden geplaatst.

Ondanks de grote verschillen, is er wel enige gelijkenis tussen de huidige situatie in Nederland en het Amerika van rond de eeuwwisseling, waaruit de eerste studies op dit terrein verschenen, met name wat betreft de (etnische en culturele) heterogeniteit van de bevolkingssamenstelling en de gevolgen daarvan voor de maatschappelijke integratie. In zijn essay 'Culture conflict and crime' uit 1938 schrijft Sellin dat de van ouds bestaande tegenstellingen tussen de migranten en de reeds langer gevestigde bevolking (daaronder werden toen vanzelfsprekend *niet* de indianen gerekend!) werden verscherpt

door de economische crises van die jaren. Deze conflicten entameerden nieuw criminologisch onderzoek waarin werd nagegaan of migranten wellicht naar verhouding veel meer en zwaardere criminaliteit plegen dan langer gevestigden. Zelf constateerde Sellin dat niet zozeer de eerste generatie (*native parentage group*), maar de tweede generatie (*foreign parentage group*) hogere criminaliteitscijfers hebben in vergelijking met de gevestigde bevolkingsgroepen. De derde generatie blijkt weer lagere criminaliteitscijfers te hebben, vergelijkbaar met die van de eerste generatie. Volgens Sellin weerleggen deze gegevens dat criminaliteit met raciale kenmerken van doen heeft en laten ze zien dat spanningen tussen het 'oude' cultuurbezit van deze bevolkingsgroepen en de nieuwe manier van leven in de Amerikaanse samenleving cruciaal zijn. Ook Bongers heeft in zijn boek 'Misdad en ras' van een jaar later behartenswaardige dingen geschreven over de invloed van materiële en culturele ongelijkheid op het gedrag van etnische groepen en individuele leden daarvan.

In Nederland lijkt zich er tot nu toe een zelfde patroon als Sellin heeft geschetst te ontwikkelen, al bestaan er grote verschillen *tussen* de diverse etnische en andere minderheidsgroepen. Ook in ons land is de eerste generatie van grote groepen van migranten (Surinamers, Molukkers, Turken en Marokkanen) duidelijk ondervertegenwoordigd in de officiële criminaliteitscijfers en is de tweede generatie enigszins 'oververtegenwoordigd'. Wanneer zich hier een zelfde trend als in Amerika zal voordoen, dan zal de volgende generatie vermoedelijk weer gelijk- of ondervertegenwoordigd zijn. De kleinere aantallen Indonesiërs, Italianen, Spanjaarden en Grieken die als eerste migranten in Nederland arriveerden of hun kinderen hebben nauwelijks tot enige bijzondere aandacht van criminologen aanleiding gegeven. Met deze kennis doet de vele criminologische aandacht van nu enigszins *onverdone* aan.

Uitstoting en integratie

De beide onderzoeken van de promovendi kunnen worden geplaatst in een lange sociologische traditie waarin de integratie van mensen en groepen in de maatschappij centraal staat. De lijn van Durkheim, de Chicago-school, Lazarsfeld, Coleman, Barton en Hirschi heeft geleid tot de ontwikkeling van een theorie waarin wordt aangenomen dat regelovertredend gedrag van mensen is te verklaren uit het niet goed geïntegreerd zijn van die mensen in de samenleving. Bij Werdmölder, zo zou ik zijn visie kunnen samenvatten, staat het *proces van uitstoting* centraal: vanuit het gezichtspunt van de Marokkaanse jongens beschrijft hij het proces van randgroepvorming en marginalisering naareen deviante carrière. Criminaliteit versterkt niet alleen dat proces maar is ook een van eindprodukten daarvan. Bij Junger is de inzet het *proces van de zwakke integratie*: vanuit het gezichtspunt van de gevestigde klasse bekijkt zij in hoeverre jongens uit etnische minderheden relatief vaker criminaliteit plegen doordat zij minder goed geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving. Werdmölder probeert in zijn studie de volgende vier vraagstellingen te beantwoorden: '(1) Welke condities en omstandig-

heden bevorderen dat Marokkaanse jongeren duurzaam deel uitmaken van een randgroep? (2) Welke condities en omstandigheden bevorderen dat Marokkaanse jongeren wel of niet duurzaam participeren in belangrijke instituties van de Nederlandse samenleving? (3) Welke condities en omstandigheden bevorderen dat Marokkaanse jongens behorende tot de onderzoeksgroep duurzaam marginaliseren? (4) Welke condities en omstandigheden bevorderen dat Marokkaanse jongens uit de onderzoeksgroep weer deel gaan uitmaken van belangrijke conventionele instituties van de samenleving dan wel duurzaam participeren binnen een crimineel milieu? (Werdmölder, 3-4)

Junger heeft als probleemstelling van haar proefschrift geformuleerd: *'(1) whether ethnic minority boys have a higher involvement in crime than Dutch boys after controlling for their weak social position in Dutch society, en (2) whether causes of crime are similar among ethnic minority youths², or whether there are factors of their culture or their migrant status affecting crime rates.'* (Junger, 15)

Deze probleemstellingen laten zien dat de studies eigenlijk moeilijk met elkaar zijn te vergelijken. De promovendi zoeken naar de verklaring van verschillende verschijnselen, maar deze verschijnselen hangen wel nauw met elkaar samen. De probleemstellingen leiden tot verschillende onderzoekstrategieën die tegenwoordig met het adjectief kwantitatief en kwalitatief worden aangemerkt. Werdmölder legt de nadruk sterk op de waarneming. Hij bestudeert een klein aantal respondenten intensief via participerende observatie en mondelinge interviews. Bij Werdmölder ontwikkelt zich het theoretische model waarmee de gegevens kunnen worden geïnterpreteerd gaandeweg tijdens de uitvoering van het onderzoek. Overigens was in de oorspronkelijke opzet niet voorzien in een longitudinale studie, dit idee is later gecopperd en uitgevoerd. De twee laatste vraagstellingen zijn als het ware toegevoegd aan de eerste twee die de leidraad vormden voor zijn eerdere boek (Werdmölder, 1986). Pas na verloop van tijd, na de voltooiing van zijn boek, ontstond het idee dezelfde jongens nog eens op te zoeken om te kijken hoe het hun verging. Dankzij deze toevoeging aan de onderzoekopzet krijgt de studie van Werdmölder een dynamisch karakter, waarmee processen kunnen worden onderzocht. Helaas kan deze dynamiek niet ten volle worden benut omdat de onderzoeker, op enkele achtergrondgegevens na, geen goede vergelijkingsbasis heeft voor relevante variabelen. Veranderingen bij de Marokkaanse jongens kunnen daardoor slechts indicatief worden aangegeven of geconstrueerd door het optekenen van herinneringen. Junger legt de nadruk sterk op de meting van veel variabelen bij een groot aantal respondenten op één moment, waarbij de theoretische uitgangspunten vooraf vaststaan. Haar onderzoekontwerp doet doordacht aan en is sterk gericht op de beantwoording van haar twee probleemstellingen.

De Marokkaanse jongens in het onderzoek van Werdmölder zijn nauwelijks representatief te noemen voor de Marokkaanse jongens in Nederland, waardoor de externe validiteit van zijn studie gering is. Dat is jammer omdat juist Marokkaanse jongens vandaag de dag sterk in de belangstelling van de politic en de media staan. Junger besteedt vrij veel aandacht aan haar

steekproeftrekking waardoor de externe validiteit groter is, hoewel zij zich daarover op p. 13 zeer onzeker uitlaat. Van belang is te melden dat zij uit dezelfde buurt waar de Marokkaanse, Turkse en Surinaamse jongens wonen, ook een controlegroep van vergelijkbare Nederlandse jongens in haar onderzoek heeft opgenomen.

Bij Werdmölder zijn de empirische gegevens – inherent aan de wijze van onderzoek – voor een lezer moeilijk controleerbaar. Hij stelt wel alles in het werk voor de lezer zo precies mogelijk aan te geven hoe hij zijn observaties heeft ingericht en hoe en bij wie hij interviews heeft afgenomen en welke betrouwbaarheids- en validiteitsproblemen hij daarbij heeft ondervonden. Ook Junger rapporteert nauwkeurig hoe zij haar onderzoek heeft uitgevoerd, hoe haar variabelen zijn gemeten, hoe de indices zijn samengesteld (en de betrouwbaarheid daarvan) en hoe de gevonden empirische verbanden zijn. Na een samenvatting van haar studie in de inleiding te hebben gepresenteerd, valt zij direct met de deur in huis: niet de theorie wordt besproken³, maar de meting van de afhankelijke variabele, de criminaliteit van de jongens. Zij meldt daar dat de officiële criminaliteitscijfers niet valide zijn, maar dat haar via *self-report* verkregen gegevens evenmin als valide zijn aan te merken. Haar oplossing is niet de mijne. Zij gebruikt toch maar weer de officiële politiegegevens als de te verklaren variabele en zegt vervolgens zich voortaan te zullen beperken tot het maken van binnengroepsvergelijkingen en zich niet meer te wagen aan tussengroepsvergelijkingen. Bij haar oplossing kunnen de volgende opmerkingen worden gemaakt. Juist bij de aangifte en opsporing van de criminaliteit van etnische minderheden leiden rasdiscriminatie en rasvooroordelen tot een systematische vertekening en dus tot slecht te gebruiken data voor het toetsen van een theorie. Politiecijfers zijn juist bij zo'n populatie extra kwetsbaar. De beantwoording van haar tweede probleemstelling loopt daardoor ernstig gevaar. Maar niet alleen de afhankelijke variabele van haar onderzoek heeft te kampen met betrouwbaarheids- en validiteitsproblemen, ook de onafhankelijke variabelen (de lage alpha's vormen daarvoor een indicatie). Dezelfde factoren en mechanismen hebben ook bij de meting van deze variabelen voor een systematische vertekening gezorgd. Dit betekent dat ook de uitkomsten van de verdere, veelal correlatieve en multivariate analyses met de grootst mogelijke terughoudendheid moeten worden gepresenteerd.

Het theoretische uitgangspunt van Werdmölder is dat migratie en de overgang naar een andere sociale en culturele omgeving een belangrijke rol speelt in het proces van marginalisering. Inherent aan de onderzoekopzet is zijn theorie eclectisch te noemen. Hij maakt gebruik van de sociale controletheorie en combineert daarmee de *rational-choice* benadering. Voorts verwerkt hij in zijn onderzoek ideeën van het *strain* perspectief, onder meer door het belang van toekomstverwachtingen van deze jongens te onderstrepen. Zo laat hij het belang van strain voor de jongens zien – het willen hebben van een eigen huis, rijbewijs, auto, werk en vrouw of 'goed leven' – in het marginaliseringsproces. Werdmölder probeert een afgewogen interpretatiekader te ontwikkelen voor zijn observaties en interviewgegevens.

Junger laat vanaf de eerste pagina geen enkel misverstand bestaan over haar theoretische uitgangspunt. Hirschi's sociale controletheorie staat centraal en ze presenteert de bindingen van deze jongeren met de maatschappij direct in operationele termen (gezin, school, vrienden). Zij doet echter iets extra's, wat veel andere onderzoekers in haar plaats zouden hebben nagelaten: zij probeert tevens te toetsen of rivaliserende theorieën geen 'betere' verklaring voor het optreden van crimineel gedrag kunnen leveren dan de sociale controletheorie. Ik ben een voorstander van zo'n benadering omdat de onderzoeker in dat geval scherper zijn of haar ideeën dient te formuleren én omdat het tegen elkaar 'uitspelen' van theorieën groei van kennis kan bewerkstelligen. Imre Lakatos zou zo'n benadering zonder enige aarzeling hebben toegejuicht. De vraag is echter of die rivaliserende theorieën in haar dissertatie een faire kans hebben gekregen. Er is pas sprake van een faire kans wanneer alle gebruikte rivaliserende theorieën *volledig en systematisch* zouden zijn getoetst, waarbij een zelfde afhankelijke variabele wordt gebruikt. Zo'n opzet vereist een omvangrijk meetinstrumentarium en dat is voor de meeste respondenten (via mondelinge interviews of met behulp van enquêtes) vrijwel ondoenlijk te beantwoorden. In de praktijk zal een onderzoek(st)er zich veelal beperken tot enkele belangrijke rivaliserende hypothesen. Wat bij Junger gebeurt is als volgt te beschrijven. Haar sterke preoccupatie met of misschien wel 'geloof' in de sociale controletheorie heeft ervoor gezorgd dat van een evenwichtige afweging van de rivaliserende theorieën nauwelijks sprake is en van een gelijkwaardige toetsing evenmin. Niet alleen de keuze van literatuur wijst op deze eenzijdige kijk, ook de presentatie van de 'tegenstanders' ⁴. Het is opvallend dat *nergens* in het onderzoek één negatief resultaat voor de sociale controletheorie wordt gemeld ⁵ en uitsluitend negatieve voor de vier rivaliserende theorieën. Zo'n eensluidend onderzoekresultaat ben ik in de empirische literatuur nog nooit tegengekomen. Zo wordt in haar studie de *strain*theorie gereduceerd tot de samenhang tussen het beroep van de vader of diens eventuele werkloosheid en de criminaliteit van de jongens. Na een binnengroepvergelijking stelt zij: *'that there is hardly any relation between the socio-economic situation and delinquency. This disconfirms expectations of strain theory'* (Junger, 44). Nu vindt Junger opp. 44 in noot 8, 9 en 10 wel een zwakke negatieve samenhang (deels in de richting die door de *strain*theorie wordt voorspeld), maar zij verbindt daaraan tot mijn verrassing de vergaande conclusie dat dus de *strain*theorie kan worden verworpen. Dat gaat mij te ver, omdat eerst andere, mogelijke alternatieve verklaringen voor deze onderzoeksuitslag moeten worden nagegaan voordat zo'n conclusie kan en mag worden getrokken. Wanneer de lezer weet dat van de Marokkaanse jongens bijvoorbeeld 94.7% van de vaders tot de laagste sociaal-economische status behoren en van de Turkse jongens 89.6% ⁶ dan is zo'n verklaring snel te geven. Er is dus nauwelijks sprake van enige variatie in de onafhankelijke variabele! Jungers conclusie over deze theorie is te snel getrokken, bovendien wordt de *strain*theorie hier geweld aangedaan. *Strain* bij deze migrantenjongeren heeft vooral betrekking op het ontbreken van toekomstmogelijkheden, op hun perceptie van de geringe kansen iets te bereiken in het leven en op de

frustratie over hun feitelijke materiële mogelijkheden. Wanneer *strain* zo zou zijn gemeten zou van een faire kans voor deze rivaal gesproken kunnen worden.

Soortgelijke opmerkingen zijn te maken over de visie van Junger op de rol van (deviante) vrienden in het optreden van crimineel gedrag. Werdmölder gaat in zijn boek uitgebreid in op deze rol en beschrijft met behulp van de literatuur zijn observaties van de invloed van de vriendengroep op het proces van randgroepvorming. Hij laat zien dat geleidelijk aan de activiteiten van de jongens uit een bepaalde buurt een meer delinquent karakter krijgen. Vervolgens krijgt door recrutering de oorspronkelijke groep meer structuur en ontwikkelt de groep gemeenschappelijke groepsnormen. Dit proces van groepscohesie wordt volgens de promovendus niet alleen van binnenuit bepaald, maar ook door reacties van buitenaf. Niet dat er warme vriendschapsbanden ontstaan, zoals de mythe van de *West-Sidestory* ons heeft doen geloven, maar wel groepswaarden waaraan de groepsleden status en prestige kunnen ontleen: (1) solidariteit naar buiten; (2) het beschikken over geld en (3) het 'elkaar-mazzelen' en (4) een grote mond en grote vechtkracht. Het belang van de groep en van deze groepswaarden is dat hoe groter de samenhang, onderlinge steun en solidariteit tussen de leden van de groep, des te meer conflicten er ontstaan met de hen vijandig gezinde buitenwereld. En derhalve ook meer criminaliteit en vaker politie en justitie contacten.

Junger bekijkt de invloed van de vrienden en leeftijdgenoten strikt volgens de visie van Hirschi. Deviante vrienden kunnen pas een invloed op jongens krijgen wanneer er zwakke banden bestaan met de ouders en wanneer de ouders niet voldoende supervisie uitoefenen. Zij maakt wel gewag van andere opinies uit de criminologie, maar laat duidelijk merken daarvan niet onder de indruk te zijn. Zoals zo veel criminologen vindt ook zij een empirische samenhang tussen het hebben van delinquente vrienden en crimineel gedrag. Desondanks ontkent zij dat zo'n invloed van vrienden verloopt via het aanleren van delinquente waarden. Zij ontkent het bestaan van delinquente subculturen in Nederland⁷, en verwijst naar ander onderzoek waaruit dat zou blijken. Ik zou daarentegen vele, niet door haar aangehaalde, empirische onderzoeken kunnen opnoemen waarin is onderzocht of, en hoe, delinquente waarden worden overgedragen. Want – zo vraag ik mij na lezing van haar betreffende hoofdstuk over vrienden toch af – waaruit bestaat volgens Junger die invloed van deviante vrienden? Leren jongens niets van elkaar? Laten zij elkaar nooit merken bepaald gedrag leuk te vinden? Werdmölder heeft op dit punt meer te bieden: hij laat zien *waarom en hoe* die vrienden belangrijk zijn. Ook gaat Junger uitgebreid in op de band van deze jongens met hun ouders (gezinsintegratie). Zij operationaliseert deze band niet eenzijdig als supervisie maar betreft ook de emotionele band met de ouders, het voorkomen van ruzies en slaan in het gezin, het belang dat ouders volgens hun zonen aan school toekennen en een algemeen oordeel van de jongens over het gezin waarin zij leven (een soort gezinssatisfactie) in haar metingen. Voor alle groepen van jongens vindt Junger dat een slechte integratie in het gezin samengaat met meer delinquent gedrag. De correlaties van tabel 1 van p. 53 kunnen inderdaad zo worden geïnterpreteerd. Voor wie enigszins thuis is in

de criminologie wekt zo'n onderzoekuitslag geen verbazing. Een verdere inspectie van deze correlaties laatechter zien dat voor de vier groepen jongens (Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Nederlandse) de verschillen in sterkte tussen de gevonden correlaties voor de relaties tussen supervisie en *self-reported* delinquentie miniem zijn⁸. Ook de andere banden van de jongens met hun gezin met *self-reported* delinquentie laten nauwelijks verschillen in sterkte tussen de vier groepen van jongens zien. Toch benadrukt Junger de rol van supervisie van de ouders bij Marokkaanse en Turkse jongens. Voor haar is supervisie de belangrijkste rem op criminaliteit, ongeacht armoede, culturele achtergrond of andere sociale of economische factoren. Volgens haar is het zo dat *'There are indications that Moroccan and Turkish parents do not supervise their children as closely as Dutch parents do... It is plausible that the relatively low degree of supervision in Turkish and Moroccan families explains the relatively higher involvement in crime of the Moroccan and Turkish boys in comparison with Dutch boys.'* (p. 57). Deze voor minderheidsgroepen zeer risicovolleen mogelijk schadelijke bewering wordt niet door de bijbehorende tabel van dezelfde pagina of haar eigen onderzoekgegevens ondersteund, maar wel door indirect bewijs zoals het hogere aantal verkeersongelukken met Marokkaanse en Turkse kinderen en literatuur waarin wel een erg zwart-wit en stereotiep beeld van Marokkaanse en Turkse gezinnen wordt geschilderd. Zo wordt op grond van twee Nederlandse studies zonder enige kanttekening aangenomen dat *'that the problems of these children are 'the feeling of not being desired, the lack of warmth, the lack of attention from the part of their parents, physical violence, incest'* (p. 52). Deze studies hebben echter betrekking op Marokkaanse en Turkse weglousters. Een studie onder Nederlandse weglousters zou uiteraard een soortgelijk beeld van de Nederlandse gezinssituatie hebben opgeleverd, maar die beschrijving zal zeker nooit worden gegeneraliseerd naar alle Nederlandse gezinnen. Nu gebeurt dat zonder enige reserve wel voor etnische minderheidsgroepen.

Zelfs als het waar zou zijn dat Marokkaanse en Turkse ouders weinig toezicht houden op hun jongens (meisjes moeten veelal onder een strikt regiem opgroeien), dan komt men bij Junger niet te weten *waarom dat het geval is*. Daarover leren wij meer uit Werdmölders dissertatie en enkele andere bijdragen in dit themanummer. De vaders die van ouds het gezag vertegenwoordigen verliezen in Nederland het respect van hun zonen omdat zij niet de welvaart kunnen bieden die Nederlandse kinderen hebben, vaak een slechte baan hebben of zelfs afhankelijk zijn van een uitkering en de Nederlandse taal niet goed beheersen zodat zij het gezin niet adequaat kunnen vertegenwoordigen. Voorts zien zij hun moeder, in tegenstelling tot de Nederlandse vrouwen, thuis en geïsoleerd van de maatschappij. Vaak begrijpen de ouders niet goed wat er zich allemaal afspeelt op school. Uit het verlies van respect ontstaan conflicten, ruzies en soms ook slaan als laatste redmiddel om het kind belangrijke eigen waarden over te dragen. Kinderen kunnen dan vermijdingsgedrag gaan vertonen waardoor zij zo weinig mogelijk thuis zijn. Voor mij is een slotconclusie als: *The findings suggest that the problems resulting from migration and differences in cultural*

background in relation to criminality have largely overstated' (p. 117) onbegrijpelijk wanneer je meer van het leven van migranten in Nederland afweet.

Simplificatie

Want, zou het echt alleen aan de supervisie van de ouders liggen dat deze jongens zich relatief vaker lastig en vervelend gedragen? Een dergelijke simplificatie gaat voorbij aan de complexe omstandigheden waaronder de verschillende groepen leven; aan hoe moeilijk de migranten het in het rijke Nederland hebben, aangezien de meerderheid slechts aan die rijkdom mag ruiken omdat zij de slechtste (of geen) banen hebben, het minste verdienen, het beroerdeste wonen en de laagste vormen van onderwijs volgen. Deze jongens leven in een land waar openlijke discriminatie steeds vaker voorkomt en waaraan ze zich moeilijk kunnen onttrekken, waar ze met het gevoel leven dat anderen hen als minderen beschouwen.

Werdmolder, met zijn sterke betrokkenheid bij de onderzochte jongeren, voelt hun omstandigheden veel beter aan en beschrijft helder het marginaliseringsproces van deze groep Marokkaanse jongens. Hij laat de lezer zien hoe die complexe en moeilijke sociale en economische omstandigheden een rol spelen in het marginaliseringsproces. Ook maakt hij inzichtelijk hoe de Marokkaanse jongens een op kosten-batenanalyse gebaseerde strategie ontwikkelen om aan deze omstandigheden het hoofd te kunnen bieden en iets van hun eigen waardigheid te kunnen bewaren. Junger die het enquêteren aan anderen uitbesteedde, gaat het niet om de jongeren en hun leven, maar om het aantonen van de juistheid van de sociale controletheorie. Op grond van toch weinig betrouwbare en weinig valide gegevens worden rivaliserende criminologische theoretische noties vrij snel terzijde geschoven. De geoperationaliseerde theorie van Hirschi wordt verheven tot de beste theorie ter verklaring van het criminele gedrag van 'alle' jongeren in Nederland, en – zoals in haar antwoord op een vraag van Gottfredson tijdens de promotie-zitting – voor alle landen van de wereld. Van een evenwichtige afweging van de voor- en nadelen van de verschillende 'concurrerende' theorieën is nauwelijks sprake. Niet alleen negeert zij vrij systematisch bestaande literatuur die mogelijk ten detrimente van de sociale controletheorie zou kunnen uitpakken, ook brengt zij de 'tegenstanders' slechts in de meest simpele vorm naar voren, waarbij zij zich baseert op enkele eenvoudige schema's van de pragmatische Amerikaanse criminologe Kornhauser.

Ik blijf na lezing met een moeilijk te beantwoorden vraag zitten. In hoeverre slagen beide Nederlandse criminologen er daadwerkelijk in door te dringen tot de leef- en gedachtenwereld van de allochtone jongens? Werdmolder wijdt er in zijn boek een aparte bijlage aan. Daarin gaat hij in op de methodologische aspecten van participerende observatie en de vele praktische en methodische problemen die hij bij zijn onderzoek ondervond. Eerlijk beschrijft hij dat hij, ondanks de vele uren die hij samen met de Marokkaanse jongeren hier en in Marokko doorbracht, eigenlijk een relatieve buitenstaander is gebleven. Junger beschrijft openhartig de validiteitsproblemen van

haar metingen, maar verbindt daaraan geen consequenties. Want laten wij eerlijk zijn, een belangrijk deel van haar meetproblemen is veroorzaakt door de wijze van onderzoeken. Een gestandaardiseerde vragenlijst waarbij de Surinaamse, Turkse, Marokkaanse en Nederlandse jongens door blanke dames van middelbare leeftijd, thuis, in aanwezigheid van de moeder en/of de vader mondeling zijn geïnterviewd is nu eenmaal niet de meest ideale waarnemingsmethode. Wat bij Nederlandse middelbare scholieren van HAVO, VWO en Gymnasium misschien wel kan, is vermoedelijk onmogelijk bij jongens (en vrijwel zeker bij meisjes!) uit etnische minderheden. Uiteraard heeft zo'n waarnemingsmethode negatieve gevolgen voor de betrouwbaarheid en de validiteit van de onderzoekgegevens. Junger maakt zich er wel erg gemakkelijk van af door te stellen: *'On the basis of a literature review and interviews with researchers working in the field of ethnic minorities, it has been argued that using professional, task oriented interviewers is probably the most suitable method to collect valid information. In particular in the case of ethnic minorities this method would help to minimize the tendency for respondents to answer questions in a construed socially desirable way'* (p. 11). Jongens uit minderheidsgroepen zouden dus, in aanwezigheid van hun moeder of vader, aan deze onbekende dames openhartig en eerlijk vertellen over hun eventuele criminaliteit, hun mogelijk falen op school en hun relatie met thuis. Nee, dat lijkt mij onwaarschijnlijk. Op zichzelf is dat geen schande, maar ik zou dan toch van de onderzoekster een meer evenwichtige bespreking van de gevolgen van deze onbetrouwbare en invalide waarnemingen op de onderzoekresultaten willen zien. Zijn de meetinstrumenten in dat geval nog wel geschikt om integratie, *strain*, culturele dissonantie of culturele deviantie te meten? Valt de sociale controletheorie toe te toetsen? En zijn de onderzoeksvragen nog te beantwoorden? Kan met recht worden beweerd dat jongens uit etnische minderheden vaker betrokken zijn bij delinquent gedrag dan Nederlandse jongens? Kan met recht worden beweerd dat geen van de veronderstellingen geformuleerd op basis van de *strain*theorie, de *culturele-deviantie*theorie en de *culturele dissonantie*theorie door de empirische gegevens worden ondersteund dat de sociale controletheorie de toets goed heeft doorstaan? Met alle respect voor de vele sterke punten van het proefschrift, ik denk van niet. Junger is vermoedelijk tegen een culturele en etnische barrière opgelopen waardoor te weinig wetenschappelijk licht is gekomen in de *twilightzone*.

G.J.N. Bruinsma

Noten

1. De geïnteresseerde lezer verwijst ik naar Leuw (1976) en Leuw en Van Weringh (1976).
2. Beide promovendi gebruiken in hun vraagstelling als ook in de tekst veelvuldig het woord 'jongeren', terwijl zij het eigenlijk uitsluitend hebben over jongens. Meisjes zijn door geen van beiden in het empirische onderzoek betrokken. Dat is gezien de praktische (mogelijk onoverkomelijke problemen) wel te begrijpen.

3. De sociale controletheorie en de vier rivaliserende theorieën worden in zes pagina's gepresenteerd, waarbij er aan de sociale controletheorie anderhalve pagina wordt besteed. In het vervolg van de studie wordt de theorie slechts in operationele termen gebruikt.
4. Ik laat eventuele opmerkingen van mij over de presentatie en de toetsing van de culturele-deviantietheorie hier verder buiten beschouwing. De lezer vergelijk mijn dissertatie met die van Junger (in het bijzonder hoofdstukken 9 en 10) op deze punten.
5. Met uitzondering van de rol van deviante vrienden en leeftijdgenoten op het criminele gedrag. De sociale controletheorie worstelt al jaren met deze anomalie.
6. Uit tabel 2 van de Appendix blijkt voorts nog dat 42.8% van de Marokkaanse vaders werkloos is, 31.6% van de Turkse en 33.3% van de Surinaamse vaders.
7. Ik ben van mening dat jeugdculturen een zeer grote invloed uitoefenen op het doen en laten van jongeren. Dergelijke groepen zijn niet altijd te typeren als crimineel, maar zijn wel faciliterend voor het optreden van crimineel gedrag. Voor een recent overzicht verwijs ik naar het themanummer van *Jeugd & Samenleving* 'Van de straat. 150 jaar jeugdcultuur in Nederland', 21e jrg. nr. 2-3 1991
8. Zoals eerder al is opgemerkt, mag strikt genomen volgens de promovenda geen tussengroepvergelijking mogen worden gemaakt, maar aangezien zij het zelf in haar conclusie wel doet, permiteer ik mij hier dezelfde vrijheid.

Literatuur

- Bonger, W.A., *Ras en misdaad*, Haarlem, Tjeenk-Willink, 1939.
- Bruinsma, G.J.N., *Criminaliteit als sociaal leerproces. Een toetsing van de differentiële-associatietheorie in de versie van K.D. Opp*, Arnhem, Gouda Quint, 1985.
- Bruinsma, G.J.N., Leefijdgenoten en de criminaliteit van jongeren, *Jeugd & Samenleving*, 21e jrg., 1991, 15-25.
- Bruinsma, G.J.N., De schaduwzijden van de sociale controletheorie, in: Zwaneburg, M.A. en A.M.G. Smit (red.), *Kleine criminaliteit en overheidsbeleid*, Arnhem, Gouda Quint, 1990, 17-27.
- Junger, M., *Delinquency and Ethnicity. An investigation on social factors relating to delinquency among Moroccan, Turkish, Surinamese and Dutch boys*, Arnhem, Gouda Quint, 1990.
- Kempe, G.Th., *Inleiding tot de criminologie*, Haarlem, Bohn, 1967.
- Leuw, Ed., Ras en misdaad, veertig jaar later, *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, 18e jrg., 1976, 182-201.
- Leuw, Ed. en Jac. van Wieringh, Bongers Ras en misdaad, *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, 18e jrg., 1976, 174-181.
- Sellin, Th., The conflicts of conduct norms (1938), in: Wolfgang, M.E., L. Savitzky N. Johnson (eds.), *The sociology of crime and delinquency*, New York, Wiley, 1970², 186-189.
- Werdmolder, H., *Van vriendenkring tot randgroep: Marokkaanse jongeren in een oude stadswijk*, Houten, Het wereldvenster, 1986.
- Werdmolder, H., *Een generatie op drift. De geschiedenis van een Marokkaanse randgroep*, Arnhem, Gouda Quint, 1990.

Goed als Bongers noemde het nog
 hij zijn naam!
 (as did uncle Adolf)

Boeksignallementen

Mr. S.M.S.M. de Goor, *Beleid en regelgeving inzake medisch-ethische vraagstukken*, Katholieke Universiteit Brabant, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Centrum voor Wetgevingsvraagstukken, Zwolle: Tjeenk Wilink, 1991, 179 p. f 44,75, ISBN 90-271-3253-4

Het vraagstuk hoe normen gesteld en gehandhaafd moeten en kunnen worden is een klassiek rechtspolitek thema, dat gezien de inhoud van diverse recent verschenen beleidsnota's van justitie niets aan actualiteit blijkt te hebben ingeboet. In het bijzonder liggen klemmende vragen dienaangaande ter zake van de ontwikkeling in de informatietechnologie, de biotechnologie en de medische technologie. Met name bij de laatste spelen zowel ethische als praktische problemen. De Goor stelt centraal de vraag wanneer op dat terrein overheidszorg rijpen geïndiceerd is en op welke wijze de overheid beleid kan of moet (gaan) voeren.

Na analyse van de praktijk van de besluitvorming in de gezondheidszorg wordt geconstateerd dat financiële aspecten te zeer bepalend zijn, en dat ethische, normatieve aspecten zowel als juridische noties onvoldoende aan bod komen. De auteur ontwikkelt een ander, meer gedifferentieerd beoordelingskader, dat kan dienen als een evenwichtiger toetsings- en referentiekader en dat aanknopingspunten biedt voor toekomstige ontwikkelingen en discussies. De arts is gebonden aan het medisch normenstelsel. Maar ook andere normenstelsels moeten grenzen stellen aan het medisch handelen. Wel dient een grote rol te worden toegekend aan het accentueren van de eigen verantwoordelijkheid van de beroepsgroep. Daarbij zijn reguliere vormen van toetsing echter niet toereikend – meer nadruk zal moeten worden gelegd op toetsing op het institutionele niveau (protocollaire geneeskunde, interinstitutionele toetsing, medisch-ethische commissies). Voorwaarde daarbij is wel, dat er goede mogelijkheden bestaan om inderdaad bij vakgenoten regels af te dwin-

gen. Het voordeel van dergelijke zelfregulering is gelegen in een grote mate van uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid. Hiermee wordt echter niet bepleit alles maar aan zelfregulering over te laten. Zo is, bij een onvoldoende werking van de zelfregulering, wetgeving alsnog aangewezen, daar anders bepaalde belangen te zeer in de knel komen. Maar ook anderszins zijn er grenzen aan de zelfregulering: de (straf)wetgeving zal met name in actie moeten komen tegen handelen dat een algemene maatschappelijke afkeuring ontmoet. Uiteindelijk wordt dus gekozen voor geconditioneerde zelfregulering.

Het boek vormt, mede door de uitgebreide behandeling van diverse vraagstukken die de medische technologie oproept, een belangrijke bijdrage aan het debat over het gezondheidszorgbeleid en de rol van het strafrecht daarbij.

A.C. 't Hart, *Recht als schild van Perseus. Voordrachten over strafrechtstheorie*, Amhem: Gouda Quint, 1991, 191 p. f 55, ISBN 90-6000-777-8

't Hart heeft in 1990 aan de Vrije Universiteit van Brussel een reeks voordrachten gehouden over het thema 'Tussen dogmatiek en meerduidigheid', met als centraal thema strafrecht als bescherming en als verzet. De voordrachten zijn bewerkt in deze bundel terechtgekomen.

De bundel, waarin de belezendheid van 't Hart sterk naar voren komt, bevat een analyse van de ontwikkeling van het rechtsbegrip in het strafrecht over een lange periode, waarbij ter illustratie veelvuldig van literatuur gebruik wordt gemaakt (bijv. Calvino, Flaubert, Koestler, Kundera). Uitdrukkelijk wordt ook stilgestaan bij recente ontwikkelingen: de instrumentalistische visie op het strafrecht, of fantsziekte bij de staat leidend tot verminderde legitimiteit, de bemiddelende rol van mensenrechten tussen een pluriformiteit aan systemen, de betekenis van de opkomst van

particuliere politie, de consequenties en gevaren van een vermaatschappelijking van strafrechtspleging (vgl. de justitieplannen). De breedte van de benadering maakt het werk interessant voor allen die zich betrokken voelen bij het debat over de te voeren strafrechtspolitik.

P.J. van Koppen en H.F.M. Crombag (redactie), *De menselijke factor. Psychologie voor juristen*, Arnhem: Gouda Quint BV, 1991, 322 p. f 55, ISBN 90-6000-790-5

'Het recht is een gedragstechnologie, een middel om het gedrag van mensen in orderlijke en ordentelijke banen te leiden. Dat betekent dat het recht kan worden gezien als een tak van toegepaste psychologie' (p.2) Deze provocerende stelling, die althans voor de rechtstoepassing van alledag van toepassing wordt verklaard, vormt het uitgangspunt van deze bundel. Inderdaad zijn er vele raakvlakken tussen recht en psychologie – een aantal daarvan komen in deze bundel aan de orde. Zo wordt op verschillende manieren aandacht geschonken aan het bewijs in het strafrecht: de rol en betekenis van gedragswetenschappelijk bewijs en die van de getuigendeskundige (bijdragen van Vidmar en Van Koppen; Sergeant en Nijboer; Wagenaar), identificatie door en betrouwbaarheid van ooggetuigen (Wolters; Wagenaar en Loftus).

Eentweede thema betreft het begin van het strafrecht: nonverbaal gedrag en verdenking (Vrijen Winkel), vervolging en strafvordering door de officier van justitie (Van Duyn), en de wijze waarop advocaten de uitkomst van de strafzaak taxeren (Malsch). Daartegenover staat een tweetal bijdragen over het begin van een civiele procedure: de keuze om al dan niet te procederen (Van Koppen en Ten Kate) en 'daderprofielen' (i.v.m. wanprestatie) in het privaatrecht (Jettinckhoff).

In een drietal bijdragen wordt ingegaan op de wijze van beslissen door de strafrechter (Van Duyn en Van Koppen) en denkfouten daarbij (Crombag en Cohen). Tevens wordt aandacht geschonken aan het thema 'rechtvaardigheid', waarbij bekeken wordt wat nu het subjectieve gevoel van 'rechtvaardigheid' te weegbrengt (Crombag en Van Koppen). Tenslotte wordt de vraag gesteld of straffen helpt (Hessing) en volgt een bijdrage over re-

cide en criminele politiek in het teken van de kwestie van selectieve onschadelijkmaking (selective incapacitation) (Van den Heuvel).

In deze bundel wordt niet gepoogd een volledig overzicht te geven van de stand van zaken met betrekking tot de rechtspsychologie – uitgegaan is van hetgeen door Nederlandse auteurs aan bijdragen kon worden geleverd. Hoewel vrijwel alle bijdragen speciaal voor deze bundel zijn geschreven, zijn de gepresenteerde inzichten en bevindingen doorgaans ook eerder al in druk verschenen. Maar dat is niet bezwaarlijk: het is handig verspreid voorkomende stukken op dit terrein bij elkaar te vinden. Dit geldt met name voor de gekozen doelgroep voor deze bundel: juristen en anderen die in de rechtspraktijk werkzaam zijn.

Kommer, M.M., *Werken met mensen. Een onderzoek naar werksituatie en functioneren van penitentiair inrichtingswerkers*, Arnhem: Gouda Quint BV, 1990, WODC-reeks nummer 104, 177 p., ISBN 90-6000-783-2, f 32,50, abonnees f 26

In dit rapport wordt verslag gedaan van een in 1985 en 1986 verricht onderzoek naar de werksituatie en het functioneren van penitentiair inrichtingswerkers. Het is, zoals de auteur ook zelf opmerkt, een werk dat in een lacune voorziet. Na de publikaties van Zwezerijnen (1972) en Blokland (1974) zijn er geen Nederlandse studies van betekenis over het werk in penitentiaire inrichtingen verschenen. Door het tempo waarin veranderingen binnen de inrichtingen plaats hebben, loopt dit werk overigens de kans snel weer verouderd te raken, temeer daar de onderzoekswerkzaamheden (participerende observatie in drie huizen van bewaring, interviews met piw-ers en schriftelijke vragenlijsten onder het voltallig personeel van de drie inrichtingen) al in 1986 beëindigd werden. Voorlopig biedt de studie nog interessant materiaal genoeg. Kommer, socioloog van opleiding, richtte zijn aandacht op drie probleemgebieden: de inhoud van het werk, de organisatie waarbinnen het werk wordt verricht en de persoon van de piw-er. Uit de studie wordt duidelijk dat er aan de piw-er veel tamelijk tegenstrijdige eisen gesteld worden (bewaking, beveiliging, humaan begenegen, resocialiseren) en dat zij in chroni-

sche onzekerheid verkeren over of zij hun werk goed doen. Ook dreigen zij vaak vervallen te worden tussen gedetineerden en andere professionals binnen de inrichtingen. Boeiend zijn de beschrijvingen over de gevaren van de geestelijke instelling die piwers zich in het beroep eigen maken. Die instelling blijkt ook de relatie met anderen buiten de inrichting te beïnvloeden en zelfs te beschadigen. In interviews noemde een belangrijk aantal piwers zaken als hardheid, wantrouwen en grofheid. Samenvattend komt Kommer tot de conclusie dat het door hem gesignaleerde 'verminderde welbevinden' van betrekkelijk veel piwers niet aan een enkele factor valt toe te schrijven, maar samenhangt met de spanningsvolle relatie tussen werkinhoud, organisatiestructuur en doelstellingen.

Kroes, Lucas en Frank Weerman (m.m.v. Henk van Goor en Riekent Jongman), *Arbeidspositie en Criminaliteit. Een onderzoek naar daders aan de hand van geregistreerde processen-verbaal in de periode 1975-1988*, Groningen: Criminologisch Instituut, 1990, 205 p., ISBN 90-6810-032-7

Het criminologisch onderzoekscentrum in Groningen laat zich door kritische geluiden over het verband tussen werkloosheid en criminaliteit bepaald niet ontmoedigen. Onder supervisie van hoogleraar-directeur Jongman bestudeerden Lucas Kroes en Frank Weerman processen-verbaal die tussen 1975 en 1988 opgemaakt werden door de gemeentepolitie in Groningen. Uit gemiddeld 2000 processen-verbaal per jaar werd een aselechte steekproef getrokken van ongeveer 200. In totaal werden ruim 2800 processen-verbaal geanalyseerd. De onderzoekers stellen dat hun materiaal bevestigt dat baanloosheid een essentiële voorwaarde is voor het plegen van criminaliteit. Van de werkenden in Groningen werd in de onderzoekteperiode jaarlijks minder dan 1 procent geverbaliseerd. Van de baanlozen ongeveer 8 procent. Wie dit treffende onderzoeksresultaat op zijn onderzoekstechnische en methodologische kwaliteiten wil bestuderen, vindt in het onderzoeksverslag een gedetailleerde beschrijving en verantwoording van het on-

derzoek. Een verkorte versie van het rapport werd in het vorige nummer van het *Tijdschrift voor Criminologie* gepubliceerd.

Moerings, M. en G. ter Haar (red.), *Buiten de muren. Relaties van gedetineerden*, Arnhem: Gouda Quint, 1990, 240 p., ISBN 90-6000-778-6, f 55

Vorig jaar bestond de vereniging 'Relaties van Gedetineerden' 10 jaar. Naar aanleiding daarvan organiseerde het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen in samenwerking met de Katholieke Universiteit Brabant een congres. Er is nu een bundel verschenen van stukken die door vrouwen, vriendinnen en andere relaties van gedetineerden voor het congres werden geschreven. De redacteurs trekken in het voorwoord een vergelijking met de in 1958 verschenen penitentiaire handgids *Meningen van gedetineerden* van Rijkssen. De inhoud van veel stukken is inderdaad even openhartig en treurig als de fragmenten in Rijkssen's boek, maar het grote verschil is dat zulke informatie in 1958 schokkend, onthutsend en vooral nieuw was. Tegenwoordig is er veel meer bekend van het leven achter de muren en hebben gedetineerden en hun relaties veel meer mogelijkheden hun grieven naar buiten te brengen. In bepaalde zin illustreert de oprichting van de vereniging 'Relaties van gedetineerden' hoeveel er sinds 1958 veranderd is. Toch staat er ook in deze bundel veel dat te weinig doordringt tot het grote publiek, inclusief journalisten en kamerleden. Over de langdurige nawerking van een arrestatie met politieëinval in een gezin geven Moerings en Ter Haar bijvoorbeeld schrijvende voorbeelden. Jonna Smit wijst op de moeilijke positie van vrouwen van gedetineerden die als medeplichtige of als slachtoffer gezien worden. Om te overleven en maatschappelijke afwijzing te vermijden kiezen zij vaak voor het zwijgen. In andere bijdragen komen ondermeer de contacten van gedetineerden met de buitenwereld, de problemen rond kinderen van gedetineerden, moeders in gevangenschap en de geïsoleerde situatie van buitenlandse gedetineerden aan de orde.

Mededelingen

CALL FOR PAPERS

Sociaal-wetenschappelijke studiedagen 1992
28 en 29 april 1992 in het hoofdgebouw van
de Vrije Universiteit, Amsterdam.

Culturen & identiteiten

Sinds 1984 worden elke twee jaar de sociaal-wetenschappelijke studiedagen gehouden. In 1992 vinden ze voor de vijfde maal plaats, georganiseerd door SISWO in samenwerking met de Nederlandse Sociologische en Antropologische Vereniging NSAV en de Belgische Vereniging voor Sociologie VVS. Het belangrijkste onderdeel van het congres zijn de werkgroepen, waar ongeveer honderd papers worden besproken. Er zijn vier subthema's.

**Moraal en overschrijding*, waarin aandacht voor veranderingen en verschuivingen op het gebied van waarden en feitelijk gedrag. Andere aspecten zijn het geweldsmonopolie van de staat, ontzuiling en secularisering, de rol van de media, individualisering en sociale controle.

**Loyaliteiten en levensstijlen*. De ontwikkeling van de identiteit van een persoon, een groep, een organisatie of een natie is niet enkel psychologisch of politiek, maar bovenal sociaal en historisch van aard. Enkele trefwoorden bij dit thema zijn: etniciteit, nationalisme, taal, migratie, familiebetrekkingen, vriendennetwerken.

**Socialisatie en levensloop*. Belangrijke institutionele terreinen binnen dit thema zijn onderwijs, welzijnswerk, kinderopvang, bejaardentehuizen. Intergenerationele veranderingen en aandacht voor continuïteit en discontinuïteit spelen daarbij een rol.

**Arbeid, zorg en vermaak*. De centrale betekenis van betaalde arbeid als bepalend voor identiteit staat binnen de westerse cultuur buiten kijf. In dit kader is echter ook ruimte voor allerlei niet-betaalde activiteiten zoals zorgen en ontspannen. Arbeidsmarkt, organisatiecultuur, vrije tijd en herverdeling van huishoudelijk werk zijn enkele trefwoorden.

Beoefenaars van de sociale wetenschappen,

historici, psychologen, criminologen, pedagogen en anderen die zich door de thema's aangesproken voelen, worden uitgenodigd een voorstel (niet meer dan 300 woorden) voor een paper voor 1 september 1991 aan de organisatoren toe te zenden.

Voor alle nadere informatie:

SISWO, Stichting interuniversitair instituut voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek
Contactpersonen:

Carolien Bouw, Kees Corver, Bernard Kruit-hof.

Adres:

Congres Culturen & Identiteiten
SISWO Postbus 19079 1000GB Amsterdam
tel. 020-5270600 fax 020-6229430

DR HENDRIK MULLERPRIJS

De stichting *Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds* stelt met ingang van 1991 eens per twee jaar een prijs van f 30.000 beschikbaar. Deze prijs wordt toegekend aan Nederlandse of in Nederland werkzame onderzoekers die een uitzonderlijke prestatie hebben geleverd op het gebied van de gedrags- en maatschappijwetenschappen. Buitenlandse onderzoekers die zich richten op Nederland, kunnen eveneens in aanmerking komen.

De Stichting, opgericht in 1941, is vernoemd naar Hendrik Pieter Nicolaas Muller, geboren op 2 april 1859 te Rotterdam, Nederlands zakenman en diplomaat, zoon van een broer van Frederik Muller, de bekende Amsterdamse boekhandelaar en antiquaar. Na een geslaagde carrière in het zakenleven was H.P.N. Muller van 1919 tot 1924 gezant in Roemenië en van 1924 tot 1932 gezant in Tsjecho-Slowakije.

De jury voor de toekenning van de prijs wordt gevormd door Akademieleden en niet-Akademieleden. Alle leden van de Afdeling Letterkunde van de Akademie, alle buitenlandse leden en correspondenten van de sectie gedrags- en maatschappijwetenschappen alsmede alle leden van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad en alle juryleden kunnen

aanbevelingen indienen voor gegadigden voor de prijs. Dit geldt ook voor alle beoefenaren van de gedrags- en maatschappijwetenschappen die lid zijn van een zuster-academie of werkzaam zijn bij een instelling van wetenschap.

Korte, beredeneerde nominaties worden vóór 1 september 1991 ingewacht bij de Sociaal-Wetenschappelijke Raad, Herengracht 410-412, 1017 BK Amsterdam

Voor nadere inlichtingen kunt u zich wenden tot mr. H.R.W. Gokkel, secretaris van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad, telefoon 020-6225061.

CRIMINOLOGISCHE STUDIEBEURZEN VAN DER AAD VAN EUROPA 1992

De Raad van Europa verleent aan jonge, pas afgestudeerde criminologische onderzoekers studiebeurzen teneinde hen in staat te stellen door studie in het buitenland:

1. hun kennis te vergroten van doelstellingen en methoden van criminologisch onderzoek, ondernomen in lidstaten van de Raad van Europa;
2. deel te nemen in criminologische studies en onderzoeken van algemeen Europees belang.

Studiebeurzen kunnen individueel of in groter verband worden verleend.

Een brochure met nadere inlichtingen over en aanvraagformulieren voor een dergelijke beurs zijn te verkrijgen bij drs. W. Scheepmaker, secretaris van het Verbindingsbureau voor Criminologische Studiebeurzen Raad van Europa. Postadres: CDWO, Ministerie van Justitie, Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage; tel. 070-3706560 (b.g.g. de heer L.A. van den Ouden, tel. 070-3706557).

De op boven bedoelde formulieren gestelde aanvragen voor het jaar 1992 dienen in zeventiend juli 1991 in het bezit te zijn van het genoemde Verbindingsbureau. Een beschikking op betreffende aanvragen is te verwachten rond de jaarwisseling.

SYMPOSIUM 10 JAAR HALT 27 NOVEMBER 1991

De gemeente Rotterdam organiseert in samenwerking met Vermande studiedagen op 27 november 1991 een symposium over mogelijkheden in de aanpak van jeugdcriminaliteit. Aanleiding voor deze dag is het feit dat 10 jaar geleden door het Openbaar Ministerie, de politie en de gemeente Rotterdam is gestart met de zgn. Halt-procedure. De Halt-procedure moest toen een antwoord worden op gedrag van jongeren die zich schuldig maakten aan vandalisme.

Burgemeester A. Peper zal het symposium openen. Er zijn inleidingen van:

Mw. dr J. Junger-Tas – Hoofd WODC Ministerie van Justitie

Prof. dr J.J.M. van Dijk – Hoofd Directie Criminaliteitspreventie

M.J.D. Jansen – Voorzitter Halt Nederland

Drs J. Heemskerk – Voorzitter Raad voor het Jeugdbeleid

Prof. dr G.P. Hoefnagels – Hoogleraar criminologie Erasmus Universiteit

De dag wordt afgesloten door mr A. Kosto, Staatssecretaris van Justitie.

Aanmelding en/of informatie Vermande studiedagen Postbus 20, 8200 AA Lelystad, telefoon 03200 - 22944.

TEKST TWEEDE BONGER-LEZING

Op 14 mei 1991 hield Prof. dr E. Zahn, emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, de tweede Bonger-lezing, getiteld *IN DE SCHADUWEN VAN DE 21STE EEUW. Historische toekomstvisies, huidige prognoses en overlevingsstrategieën*. De tekst van deze lezing kan worden besteld door f 7,50 (inclusief port) over te maken op Postbankrekening 6097835 ten name van Stichting W.A. Bonger-lezingen te Amsterdam, onder vermelding van 'Tweede Bonger-lezing'.

Summaries

Research on crime involvement of ethnic minorities, a taboo ignored?

C.J. Maas-de Waal

Crime involvement of ethnic minorities is recently in the media publicly and at length discussed. This is not just a matter of a new media crime wave. It is claimed that the taboo on negative reports on ethnic minorities is lately ignored.

In this article research on ethnic criminality is evaluated. How has the relationship between ethnic minorities, crime and criminal justice been treated in research? Is there a development analogous to the media-trend? Reviewing the research it is found that recent studies are more solid and unambiguous in both establishing differences in criminal behavior and causes of delinquency.

It is argued that in discussing ethnic disparities on the basis of tentative data reserve is appropriate. Further research is needed to explore differential crime rates as well as differences in treatment within the criminal justice system. The studies should put the problem in a proper proportion and be able to evaluate public policy.

Crime rates among Dutch juveniles and those from ethnic minorities in the Hague

B.E.M. Korte en A. van Sluis

In this study we have analysed police-files concerning Dutch juveniles and juveniles from ethnic minority groups who have been in contact with the juvenile squad of the The Hague municipal police because of criminal behaviour. The aim of this study is to gain a clear insight into crime rates among both groups of juveniles. The analysis shows that ethnic minority youth have higher crime rates than Dutch youth.

Especially Moroccan and to a lesser extent Turkish youth are responsible for a substantial amount of the more serious crimes committed by juveniles. Besides this, the data shows an increase in the percentage of ethnic

minority juveniles as compared to the percentage of Dutch juveniles.

Another significant development was the increasing percentage of recidivism among boys as well as girls. Typical for recidivists is that they commit more serious crimes such as assault and burglary. Their first contact with the juvenile squad takes place at a strikingly young age. These results must be interpreted in relation to the fact that recidivists are confronted with an accumulation of problems at school, at home, and in their neighbourhood. Even frequent contacts with the police and help offered by social welfare institutions do not have any significant effect on the behaviour of the juvenile recidivists.

The social control theory applied to boys of ethnic groups

Marianne Junger

In this paper social control theory is applied to boys of four ethnic groups in order to explain the frequency of deviant behaviour. It is argued that (1) social control theory can predict delinquent behaviour among the four ethnic groups; (2) that socialisation processes are probably similar in each ethnic group; (3) that social control theory can explain several other forms of deviant behaviour; (4) that other forms of 'undesired outcomes' such as traffic accidents or unemployment can be the result of inadequate social controls. As a result, social control theory might therefore help to explain differences between ethnic groups in this respect. Results from a recent study support these assertions.

Social control in the Moroccan family

Trees Pels

This article describes some aspects of the Moroccan family culture, focusing on the type of social control used by parents to regulate their offsprings' behavior.

The notion of social control plays an important part in the explanation of criminal behavior among Moroccan youth. Junger (1990) holds it that Moroccan parents don't keep a proper control on their children, this leading to an above average rate of criminality among them. In this article an almost contradictory conclusion is reached. In Moroccan child rearing the use of external social control is strongly accentuated. Accustomed to external control Moroccan young men are more susceptible to external influences, when the control of conventional institutions like family and school loses its effectiveness as a result of their marginalisation.

Authority relations in Moroccan families
C.A. van 't Hoff

From several studies it has been shown, that Moroccan boys from the age of twelve to eighteen have higher crime rates than Dutch boys in a comparable situation. The author opposes that the explanation for this can be found in the fact that Moroccan parents have less supervision over their children. He points out that attention should be given to a broader concept of control of parents over their children. Moroccan parents are not unwilling or uninterested in controlling their children. Problems can however arise in the authority relation of Moroccan boys and their fathers. As a result of these problems the control obtains an insufficient form. It is extremely difficult for Moroccans in the Dutch society to solve these problems.

Marginalisation of Moroccan runaway girls?
Lenie Brouwer

Research among Moroccan fringe group boys shows that many of them ran away from home. Cutting themselves off from the family often meant a first step to marginalisation. Moroccan girls are not part of a fringe group, but they do run away from home and the numbers are expected to rise. This development led to focus a research project on Muslim girls and the causes and consequences of running away from home. What are the resemblances and differences between boys and girls and under what conditions result the running away of girls in a further marginalisation? The model of marginalisation

in the case of boys cannot simply apply to girls, therefore is their gender specific position to dominant. The kind of conflicts girls have with their father is different from boys and the consequences are far-reaching. At the same time, the risk of marginalisation is present but not necessary.

Young Moroccans, Delinquency and the Threat of Expulsion
H. Werdmölder

Most researchers and policymakers support the theory that optimal legal security for migrants adds to a large extent to their integration in Dutch society. In this article this theory is examined on the basis of empirical findings. It cannot be denied that Dutch authorities are still making a distinction between legally residing aliens and Dutch citizens. In a case of a very serious offence, for example, it is still possible to expell young Moroccans, who have come to The Netherlands to be reunited with their families. This is especially true when they reach the age of 21 (since 1988 18 years) and may obtain a definite settlement permit. The findings of the research show that the number of aliens who have real grounds to fear expulsion is rather small. Are the direct effects of this policy quite marginal, the reverse is true for the indirect effects. The procedure to get a settlement permit is often very time consuming when a Moroccan boy has a criminal record. This causes a great deal of insecurity among them. Practice shows that their weak legal position causes Moroccan boys reduce their delinquent activities and to look for a job more intensively. For some of them it seemed to be the first step in process of re-integration.

A research on selectivity in the prosecution of shoplifting
Annemarie de Leng en Henk Hille

Is there a relation between the ethnical origin of the suspect and decisions made by the public prosecutor regarding the prosecution of shoplifting? Since 1984 prosecutors are given the possibility to offer the suspect a so called transaction – a fine – for crimes with a maximum imprisonment of 6 year. If a suspect accepts this

transaction the case will not appear in court. The public prosecutor can decide to drop the case, to offer a transaction or to summon. Based on a study of 710 files from adult male suspects, from the Netherlands, Surinam, the Antilles, Turkey and Morocco it is claimed that there is no selectivity – on grounds of ethnical origin – in these decisions. The differences between decisions can be explained

by personal characteristics of the suspect and the seriousness of the crime.

Furthermore there are differences in the decisions between the districts.

It is also found that suspects belonging to certain ethnic minorities pay the transaction less often than autochthones.

Over de auteurs

Drs. L. BROUWER is cultureel antropologe. Zij is werkzaam als docente Etnische Studies en Minderheidsvraagstukken aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Dr. G.J.N. BRUINSMA is universitair hoofddocent aan de vakgroep sociologie, faculteit bestuurskunde van de Universiteit Twente.

H. HILLE is student sociologie aan de Universiteit van Amsterdam en werkte als stagiaire mee aan het onderzoek naar selectiviteit in de afdoening van officieren van justitie.

Mr. drs. C.A. VAN 'T HOFF was verbonden aan de vakgroep criminologie en rechtssociologie van de Vrije Universiteit en is momenteel onderzoeker bij Bureau Criminaliteitspreventie/Van Dijk en Van Soomeren te Amsterdam.

Dr. M. JUNGER studeerde sociologie te Leiden. Zij is werkzaam op het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie.

Mr. B.E.M. KORTE is beleidsmedewerker bij de Dienst Beleidszaken en Onderzoek van de gemeentepolitie Den Haag.

Drs. A.W. DE LENG is psycholoog, gespecialiseerd in methoden en technieken van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Zij is onderzoeker bij de vakgroep criminologie en rechtssociologie van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Drs. C.J. MAAS-DE WAAL is als wetenschappelijk medewerker Justitie verbonden aan het Sociaal en Cultureel Planbureau in Rijswijk.

Dr. T.V.M. PELS is werkzaam aan de Rijksuniversiteit Leiden, Sectie Interculturele Pedagogiek en doet onderzoek naar opvoeding en informeel leren in allochtone gezinnen.

Drs. A. VAN SLUIS is beleidsmedewerker bij de Dienst Beleidszaken en Onderzoek van de gemeentepolitie Den Haag.

Dr. H. WERDMÖLDER is uitvoerend secretaris van de Nederlandse Stichting voor Rechtswetenschappelijk Onderzoek (NESRO) te Den Haag.

DE MENSELIJKE FACTOR

PSYCHOLOGIE VOOR JURISTEN

**dr. P.J. van Koppen en
prof. dr. H.F.M. Crombag (red.)**

In dit boek schrijven psychologen over recht en rechtsbedrijf; tussen recht en psychologie bestaat immers een speciale band, bijv. in de zin dat rechtsregels geen praktische betekenis hebben indien zij de beperkingen van de empirische psychologie schenden. Aan de orde komen o.a.:
– redenen waarom politieagenten burgers verdacht vinden, – hoe advocaten beslissen wel of niet te procederen en de uitkomsten van hun zaken voorspellen, – gedragswetenschappelijk bewijs, – de klinische en experimentele psycholoog als getuige-deskundige, – betrouwbaarheid van ooggetuigen, – identificatie van verdachten, – rechterlijke beslissingen, enz.

Omvang ca. 300 pag., f 55,- (incl. BTW)
ISBN 9060007905

Voor telefonische bestellingen kunt u ons distributiecentrum Libresso bellen: **05700-33155**.

**GOUDA QUINT BV
ARNHEM**

6801 MK Arnhem, Postbus 1148
Telefoon 085- 454762

Ook verkrijgbaar via de boekhandel.
Prijswijzigingen voorbehouden.

(UITGEVERSMATSCHAPPIJ S. GOUDA QUINT/D BROUWER EN ZOON)

CRIMINALITEIT ALS KEERZIJDE

**Een theoretische en empirische verkenning
van de relaties tussen welvaart en criminaliteit**

Prof.mr. J.J.M. van Dijk

De auteur vergelijkt het niveau van de criminaliteit in een groot aantal landen met uiteenlopende welvaartsniveaus. Volgens de officiële criminaliteitscijfers is de criminaliteit in welvarende landen hoger. De resultaten van de, door de auteur in 1989 uitgevoerde, internationale slachtoffer-enquête bevestigen dit beeld. Tevens is gebleken dat tussen werkloosheid en criminaliteit op macro-niveau geen samenhang bestaat.

Oorzaken zijn o.a. de toenemende gelegenheid om delikten te plegen en het grote aantal diefstal-gevoelige goederen dat in omloop is. Het advies: preventieinvloed op mentaliteit en betere maatregelen ter voorkoming van misdrijven.

Omvang 48 pagina's, f 17,50 (incl. BTW)

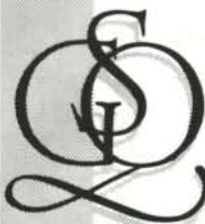
EEN WINKELBOULEVARD IN PROBLEMEN

**Samenleving en criminaliteit in twee
Rotterdamse buurten**

**Prof.dr. C.J.C.F. Fijnaut, mr.drs. H.
Moerland, mr. J. uit Beijerse**

Criminaliteit en criminaliteitsbestrijding zijn al weer jaren hot issues in Nederland. Veel minder is er te doen over de verklaring van de misdaad in ons land. De overheid zoekt deze in een samenspel van twee factoren. Enerzijds de gelegenheid die men heeft om delicten te plegen en anderzijds het tekort aan remmingen waardoor men daarvan kan worden weerhouden. In dit boek wordt wel de samenhang tussen maatschappelijke ontwikkelingen en criminaliteitsproblemen belicht, speciaal in twee oude buurten in Rotterdam-Zuid.

Omvang 202 pagina's, f 37,50 (incl. BTW)

Voor telefonische bestellingen kunt u ons distributiecentrum Libresso bellen: **05700-33155**.

**GOUDA QUINT BV
ARNHEM**

6801 MK Arnhem, Postbus 1148 Ook verkrijgbaar via de boekhandel.
Telefoon 085-454762 Prijswijzigingen voorbehouden.

(UITGEVERSMATSCHAAP J. S. GOUDA QUINT/D. BROUWER EN ZOON)

SMP deel 5

AFSCHAFFING OF HERZIENING VAN HET GERECHTELIJK VOORONDERZOEK

Prof. dr. C. Fijnaut en drs. E. Kolthoff

Een van de meest cruciale kwesties in de discussie over het vooronderzoek in strafzaken is de verhouding tussen het openbaar ministerie en de rechter-commissaris. Het gerechtelijk vooronderzoek is een kwestie die eigenlijk al decennia op de strafrechtelijke agenda staat. De Commissie Moons heeft met haar rapport 'Herziening van het gerechtelijk vooronderzoek' de gemeoederen flink verhit. In deze bundel zijn de inleidingen samengebracht die zijn gehouden op de studiedag van de Stichting Maatschappij en Politie, november 1990. De conclusies lopen zeer uiteen: van voorwaardelijke instemming tot hartgrondige afwijzing. Zij laten overduidelijk zien hoe verdeeld de opvattingen over de kwestie van het gerechtelijk vooronderzoek nog steeds zijn.

Omvang 149 pagina's f 42.50 (incl. BTW)

SMP deel 6

VERKEERSREGELS, HANDHAVING EN VERKEERSVEILIGHEID

Op zoek naar innovatie

C.D. van de Vijver en mr. P.J. Zeven

In brede kring bestaat de overtuiging dat de handhaving van verkeersregels niet de aandacht krijgt die zij verdient. Ervaringen uit het verleden hebben geleerd dat het niet eenvoudig is om handhavingsactiviteiten zo vorm te geven dat zij een substantiele bijdrage leveren aan de veiligheid. In een achttal bijdragen worden de verschillende aspecten van dit vraagstuk belicht. Aan de orde komen o.a. het huidige beleid, resultaten van wetenschappelijk onderzoek, praktische knelpunten en mogelijke nieuwe vormen van handhavingsactiviteiten.

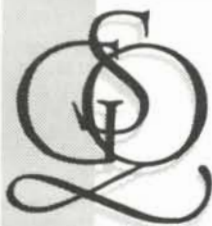
Omvang 132 pagina's f 45.00 (incl. BTW)

Voor telefonische bestellingen kunt u ons distributiecentrum Libresso bellen: **05700-33155**.

GOUDA QUINT BV ARNHEM

6801 MK Arnhem, Postbus 1148
Telefoon 085-454762

Ook verkrijgbaar via de boekhandel.
Prijswijzigingen voorbehouden.

(UITGEVERSMACHTSAPPIJ S. GOUDA QUINT / D. BROUWER EN ZOON)

Abonnementsprijs

Instellingen: f 112,50; particulieren: f 74,50; studenten: f 60; losse nummers: f 33.

Studentenkorting geldt gedurende maximaal vijf jaren na ingangsdatum. Na deze periode wordt het abonnement zonder tegenbericht automatisch verlengd tegen de dan geldende algemene abonnementsprijs.

Het tijdschrift verschijnt driemaandelijks.

Abonnementenadministratie: Libresso bv

Distributie van Vakinformatie

Postbus 23

7400 GA Deventer

– *nieuwe abonnementen*: abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Nieuwe abonnementen kunnen schriftelijk of telefonisch (05700-33155) aan Libresso bv worden opgegeven.

– *adreswijziging*: bij wijziging van naam en/of adres verzoecken wij u een gewijzigd adresbandje op te sturen naar: Libresso bv, Postbus 23, 7400 GA Deventer.

– *beëindiging abonnement*: abonnementen kunnen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch verlengd.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotocopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 jo. het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Het verlenen van toestemming tot publikatie in dit tijdschrift houdt in dat de auteur, behoudens een uitdrukkelijk voorbehoud daartoe machtiging verleent aan:

1. De Stichting Reprorecht te Amstelveen, tot inning en verdeling van door een onderneming, organisatie of instelling op grond van artikel 17 Auteurswet 1912 verschuldigde vergoedingen voor het maken van kopieën uit deze uitgave, een en ander volgens haar Reglementen en Statuten, zoals die zijn goedgekeurd door de minister van Justitie.

2. De uitgever, tot inning en verdeling van de krachtens artikel 16 lid 3 Auteurswet 1912 verschuldigde billijke vergoedingen.

ISSN 0165-182X

Inhoudsopgave

blz.

Redactioneel	83
Inleiding	
<i>Carolien Bouw</i>	84
Wetenschappelijk onderzoek naar criminaliteit van allochtonen; een taboe doorbroken?	
<i>C.J. Maas-de Waal</i>	87
Criminaliteit onder autochtone en allochtone jongeren in Den Haag	
<i>B.E.M. Korte en A. van Sluis</i>	101
De sociale controle-theorie toegepast op jongens uit etnische minderheden	
<i>Marianne Junger</i>	115
Gezagsverhoudingen binnen Marokkaanse gezinnen	
<i>C.A. van 't Hoff</i>	130
Sociale controle in de Marokkaanse gezinscultuur	
<i>Trees Pels</i>	142
Marginaliseren Marokkaanse weglloopsters?	
<i>Lenie Brouwer</i>	154
Marokkaanse jongeren, delinquentie en dreigende uitzetting	
<i>H. Werdmölder</i>	166
Een onderzoek naar selectiviteit in de afdoening van winkeldiefstalzaken	
<i>Annemarie de Leng en Henk Hille</i>	174
Besprekingsartikel	
Sociale controle in de twilight zone	
<i>G.J.N. Bruinsma</i>	192
Boeksignalementen	203
Mededelingen	206
Summaries	206
Over de auteurs	211